

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
AÇIK ÖĞRETİM DAİRE BAŞKANLIĞI

SOSYOLOJİ

2

DERS KİTABI

YAZAR
Semiha DOĞU

ANKARA 2023

MEB HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI
AÇIK ÖĞRETİM OKULLARI

Dil Uzmanı

Bülent Kenan ERKAN

Görsel Tasarım Uzmanı

Fatih SAĞLAM

YÜMER

Grafik Tasarım Uzmanı

Neslihan KILIÇ

YÜMER

Copyright © MEB

Her hakkı saklıdır. Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Tümü ya da bölümleri izin alınmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana vâdettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlahî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmâhrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerihamdan İlahî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden naşım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif ERSOY

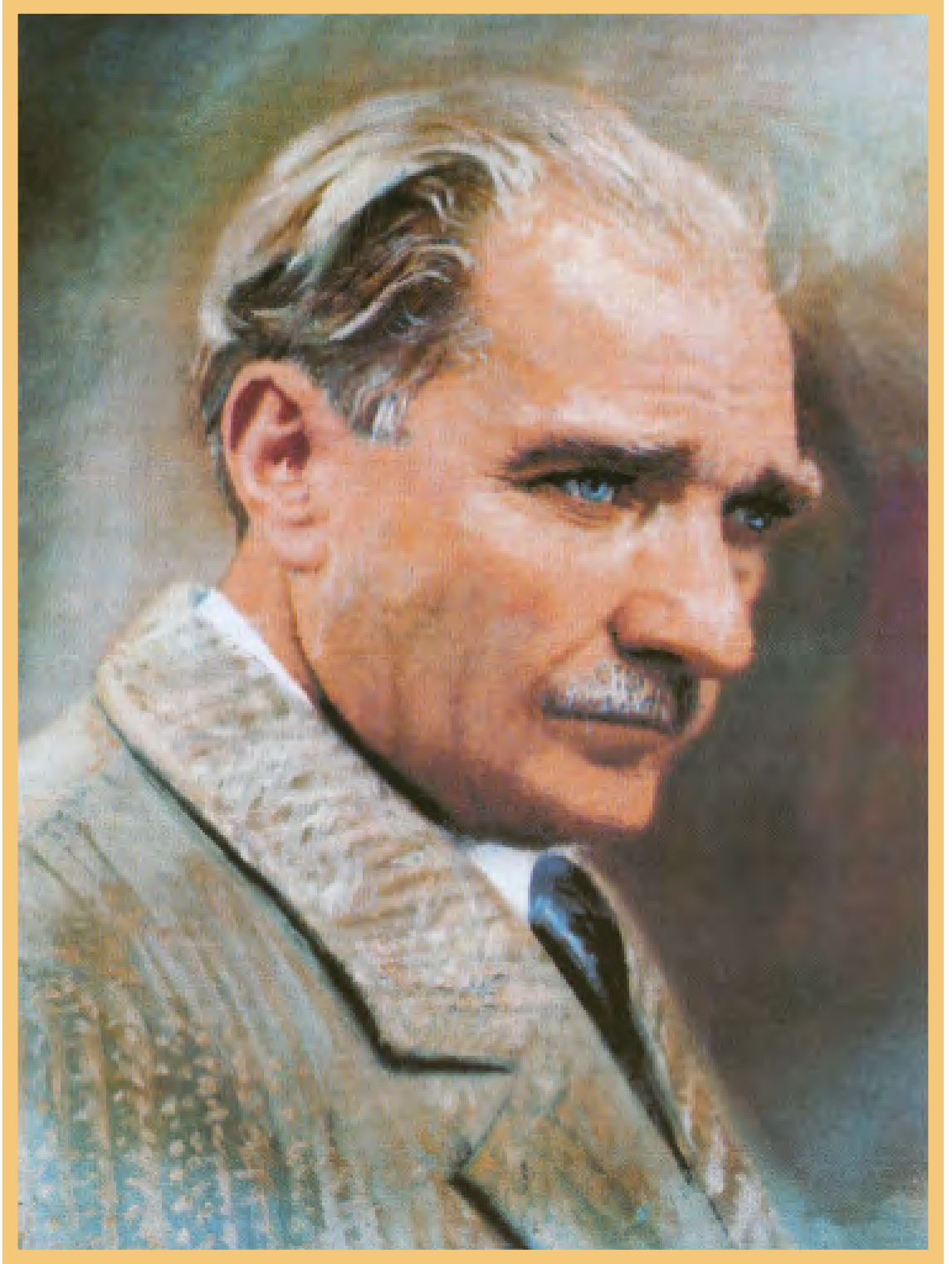
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrumetmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsaid bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

1. ÜNİTE

TOPLUM VE KÜLTÜR

1.1. Kültürün Anlamı	10
1.2. Kültürün Öğeleri	14
1.3. Kültürün Toplumdaki Yeri ve Önemi	19
1.4. Kültürle İlgili Temel Kavramlar	24
1.5. Kültürel Tutumlar	27
Özet	32
1. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları.....	35

2. ÜNİTE

TOPLUMSAL KURUMLAR

2. 1. Toplumsal Kurum	40
2.1.1. Toplumsal Kurumun İşlevleri.....	41
2.2. Aile Kurumu ve Önemi	42
2.2.1. Aile Kurumunun İşlevleri	43
2.2.2. Evlenme Boşanma ve Ailenin Sürekliliği.....	45
2.2.3. Aile Modelleri ve Akrabalık İlişkileri.....	51
2.2.4. Toplumsal Hayatta ve Atatürkçülükte Kadının Önemi	54
2.3. Eğitim Kurumu ve Önemi	60
2.3.1. Eğitim Kurumunun İşlevleri	61
2.3.2. Atatürk ve Eğitim	62

2.4. Din Kurumu ve Önemi	63
2.4.1. Din Kurumunun İşlevleri	65
2.4.2. Din ve Laiklik	66
2.4.3. Atatürk ve Laiklik.....	67
2.5. Ekonomi Kurumu ve Önemi.....	69
2.5.1. Ekonominin Temel Kavramları.....	70
2.5.2. Ekonominin Temel Öğeleri	74
2.5.3. Ekonomik Sistemler.....	78
2.5.4. Atatürk' ün Ekonomi Politikası.....	80
2.6. Siyaset Kurumu ve Önemi	83
2.6.1. Siyaset Kurumu İle İlgili Temel Kavramlar	85
2.6.2. Siyasal Yönetim Şekilleri	85
2.6.3. Atatürkçü Düşünce Sisteminde Vatandaşlık, Hak ve Sorumluluk	89
Özet	92
2. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları	99
Sözlük.....	102
Kaynakça	105

1. ÜNİTE

TOPLUM VE KÜLTÜR

*“Maziyi muhafaza, fakat ayıklayarak; yeniyi kabul, ama seçerek”
Cemil Meriç*

NE NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Kültürün anlamını ve öğelerini,
- Kültürün toplumdaki yerini ve önemini,
- Kültürle ilgili temel kavramları,
- Toplumların kültürel tutumlarını, farklı kültürlere bakış açılarını,
- Toplumsal kültürümüzün özelliklerini  ğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Popüler Kültür
- Baskın Kültür
- Kültür şoku
- Kültür Emperyalizmi
- Kültürlenme
- Kültürleşme
- Kültürel Yozlaşma
- Kültür Merkezciđi
- Kültürel Görelilik
- Kültürel Asimilasyon
- Medeniyet
- Alt Kültür

GİRİŞ

Kültür; sosyal antropoloji, sosyal psikoloji, tarih, sosyoloji ve etnoloji gibi sosyal bilimlerin ortak olarak ele aldıkları bir konudur. Kültür insanın toplumsal ve tarihsel varlığını anlama ve açıklamada anahtar bir rol oynar. Nerede bir toplum varsa orada bir kültür; nerede bir kültür varsa orada bir toplum vardır. Tarihsel çalışmalar bize kültürün kökeni ile toplumun kökeninin eş anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu ünitenin amacı toplumsal bir olgu olarak kültürün toplumsal yapıyı nasıl etkilediğini, kültür kavramının kullanıldığı alanları, öğelerini, toplumun kimlik kartı yerine kullanılan kültürün özelliklerini, kültürümüzün evrensel kültürler içindeki yeri ve önemini kavramak ve farklı kültürlerle bakış açılarının oluşmasını sağlamaktır.

1.1. KÜLTÜRÜN ANLAMI

Kültür teriminin gündelik yaşamda “Anadolu kültürü, Batı kültürü, mutfak kültürü, yemek kültürü, yerel kültür, popüler kültür, kültürlü insan, kültürel etkinlik, kültür mantarı, kültür-fizik” gibi farklı şekillerde kullandığına hiç dikkat ettiniz mi?

Görsel 1.1. Anadolu kültürü

Kültür, kendisini meydana getiren öğelerin çeşitliliği ve değişkenliği göz önüne alındığında özünde ne olduğunun ortaya konması oldukça zor bir kavram olarak görünmektedir. Farklı tanımları olan kültür kavramı içeriğinde üretim, uygarlık, eğitim, bilim ve sanat gibi kavramları barındırmaktadır.

Kültür Latince kökenli bir sözcük olup Türkçeye Fransızcadaki “cultura” kelimesinden geçmiştir. Türkçede “ekin” sözcüğü anlamında kullanılan kültürün on sekizinci yüzyıla kadar çoğunlukla **tarımla ilgili olduğu, toprağı tarıma hazır hâle getirme, toprağı islah etme ve ürün yetiştirme/ekme** gibi anlamlara geldiği görülür. Bugün “kültür mantarı” derken, farkında olmadan kültürün tarım alanındaki anlamına vurgu yapılmaktadır.

Kültür-fizik ise beden eğitimi (jimnastik) karşılığında beden eğitilmesi, geliştirilmesi anlamına gelmektedir.

Eğitim karşılığındaki kültür, bilgi, sanat ve yeteneklerden bazılarını kapsar. 17. yüzyıl sonunda toplumsal yaşamdaki değişimlerle birlikte kültür teriminin anlam ve içeriği değişmeye başlamıştır. Kültürün toplumsal değer ve davranış biçimlerini ifade eden toplumsal alana dair bir anlama bürünmesinde aydınlanma düşüncesinin önemli bir rolü vardır. Aydınlanma düşünürlerinin, tıpkı bitkiler ve toprak gibi insanların ve toplumların da biçimlendirilip yönlendirilebileceği fikrine sahip olmalarından dolayı kültür terimi "**insan zihninin etkin olarak geliştirilmesi, yüceltilmesi**" anlamını kazanmıştır. Gündelik dilde "kültürlü olmak", "kültürlü insan" kavramlarının "bilgili, eğitim düzeyi yüksek, saygılı, düşünce zenginliği olan" gibi birçok anlamı ifade etmesi kültürle eğitim arasında çok sıkı bir ilişki bulunduğunu gösterir. "Genel kültür" den söz açtığımızda, iş-meslek ve uzmanlık alanları dışında, herkesçe bilinmesi ve uyulması gereken bilgi, görgü ve yetenekleri ve bu muhtevayı veren bir "genel eğitim" süreci akla gelir.

Estetik alanda kültür sanat demektir. Güzel üstüne düşünmek olan estetik, bir bakış biçimidir, bir öngörüdür, bir genel beğeni düzenidir. İnsanın kendi ruhuyla, duygularıyla ilgili farkındalığının artması ve bunu yaşama geçirmesi sonucu ortaya çıkan Gotik, Barok, Rönesans ve modern sanat anlayışlarının ürünü olan sanat eserleri varlığını ve değerini ait olduğu kültür yapısı içinden alır.

Maddi ve teknolojik alanda kültür üretim demektir. Bir insan topluluğunun ortak olarak ürettiği çanak-çömlek, aletler, yapılar, binalar, köprüler gibi her türlü somut araçlar kültürel unsurlardır.

Bilimsel alanda kültür uygarlık demektir. Uygarlık denilince, bir kültürün özellikle hukuk, sanat ve bilim alanındaki başarıları ve bu başarılar aracılığıyla başka kültürlerle kendini kabul ettirmesi akla gelir. Bu üç alandaki etkinlikler ve başarılar, ister istemez belli bir toplumun malı olmaktan çıkmakta ve "medeniyet" kavramı çerçevesinde diğer toplumların da benimsediği bir konuma gelmektedir.

Görsel 1.2. İnsan eli değen her şey kültürdür.

Kültürün çok çeşitli anlamları ve tanımları olmakla beraber en genel anlamda **kültür**; insanın kalıtımla getirmeyip doğaya (tabiata) kattığı her şeydir. Toplu içinden uzay aracına, en basit bir kelimedenden ciltlerce yazılara kadar hepsi kültür ürünüdürler. Bu anlamda kültür, insanın bütün bilinçli yapıp etmelerini içine alır. Kültür insana özgü bir faaliyettir ve bu yönüyle de diğer varlıklardan insanı ayırır.

Bütüncül bir yaklaşımla kültürü tanımlayan **E. Taylor'a göre kültür ya da uygarlık**, bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür.

Nurettin Topçu'ya göre kültür, bir toplumun kendi tarihi içinde meydana getirdiği değer hükümlerinin bütünüdür. Bunlar ilim, sanat, ahlâk ve dine ait değerlerdir.

Toplumbilim açısından kültür, bir toplumun tarihsel süreç içinde ürettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı her türlü maddi ve manevi özelliklerin bütünüdür. Kültür, bir toplumun kimliğini oluşturur, onu diğer toplumlardan farklı kılar. Toplumun yaşayış ve düşünüş tarzı olan kültür, toplumun çimentosudur. Milletleri gelişigüzel insan yığınları olmaktan çıkaran kültürün bu özelliğidir. Belli bir kültürel sistem o kültürü benimsemiş olan insanların hayatlarını nasıl yaşamaları, nelere uymaları gerektiği konusunda yol gösterir. Sosyal ilişkilerle, sosyal kurumların yapısı ve işleyişini etkilemesi bakımından sosyoloji, kültürle ilgilenmektedir.

1. UYGULAMA

Hacivat, medrese eğitimi görmüş, bilim ve sanattan anlayan, tamlamalarla konuşan, her konuda bilgi sahibi olan biridir. Karagöz'le sürekli bir didişme içindedir. Ders verir tavrı, bilgiçliğe dönen, bazen bu çok bilmiş tavrıyla başını derde sokan bir tiptir.

Hacivat'la birlikte oyunun iki temel kişisinden biri olan Karagöz ise eğitim görmemiş bir halk adamıdır. Sokak dili ile konuşan, cahil cesareti diyebileceğimiz bir cesarete ve gözü peklığe sahip olan, bu yüzden başı sık sık derde giren, okumamış ama zeki ve hazırcevap bir tiptir.

Oyunda ayrıca İstanbul ağzıyla konuşan (Çelebi, Beberuhi...), Anadolu'dan (Baba Himmet, Laz, Rumelili...) ve Anadolu dışından gelen (Acem, Arnavut..), gayrimüslim (Frenk, Yahudi...), kusurlu ve ruhsal hasta tipler (kambur, kekeme...) de vardır.

Yukarda karakterlerin özellikleri hakkında kısa bir bilgi verilen Hacivat- Karagöz oyunu kültürel yapının bir aynası olarak kabul edilebilir mi?

Görüşlerinizi aşağıda ayrılan yere yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Atatürk'ün Kültür Konusundaki Görüşleri ve Sözleri

Atatürk, millî kültürü Türkiye Cumhuriyeti'nin temel direği olarak kabul etmiştir. Bu alandaki çalışmalar onun gündemindeki konular arasında daima ilk sıralarda yer almıştır. “Kültürü uygarlıktan ayırmak güçtür ve gereksizdir.” diyen Atatürk, kültürü “devlet hayatında, fikir hayatında, ekonomik hayatta yapılabilen şeylerin toplamı” olarak görür.

Atatürk'ün kültürle ilgili sözlerinden örnekler:

Görsel 1.3. “Sanat altın bileziktir.” Atatürk

“Kültürel ve sosyal alanda başardığımız işler, Türkiye Cumhuriyetinin ulusal çehresini, kesin çizgileriyle ortaya çıkarmıştır. Yeni harfleri, ulusal tarihi, öz dili, bilimsel müzik ve teknik kurumlarıyla kadını erkeği her hakta eşit, modern Türk toplumu bu son yılların eseridir. Türk ulusu, ancak varlığını derin ve sağlam kültür sınırları ile çevreledikten sonradır ki, onun yüksek kapasitesi ve erdemi, uluslar arasında tanılır. Türk ulusuna doğal rengini veren bu devrimlerden her biri, çok geniş tarihsel devirlerin öğünebileceği büyük işlerden sayılsa yeridir.”

“Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür. Bu sözü burada ayrıca izaha lüzum görmüyorum. Kültür okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mana çıkarmak, uyanık davranmak, düşünmek, zekâyı terbiye etmektir. Yine insan enerjisiyle ve fakat tabiatın ona iltifat edildikçe tükenmez yardımıyla, yükselen, genişleyen insan zekâsı, hudutsuz kavrayış anlamında insanım diyen bir özel nitelik kazanır.”

“Milletimizin dehasının gelişmesi ve bu sayede lâayık olduğu medeniyet seviyesine ulaşması, şüphesiz ki yüksek meslekler erbabını yetiştirmekle ve millî kültürümüzü yükseltmekle mümkündür.”

“Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.”

Kaynak: www.atam.gov.tr

1.2. KÜLTÜRÜN ÖĞELERİ

Yabancı bir ülkeyi ziyaret eden biri kendisini yadırganmış, dışlanmış ya da gittiği ülkedeki insanların farklı gelen tepkileri nedeniyle tedirginlik hissedebilir. Hatta aynı ülkede yaşayan ama farklı sosyal sınıfa, farklı bir dine mensup olanlar ya da farklı bölgelerden gelen insanlar da etkileşim içerisinde iken bu tarz hislere kapılabilirler.

Sizce neden farklı kültürlerle ait insanlar farklı düşünüp farklı tepkiler verirler?

İnsanlar arasındaki davranış farklılıkları kültürel farklılıklar ile açıklanabilir. Aynı kültürün insanları, aynı işaretlerden, kelimelerden, işittiklerinden ya da gördüklerinden aynı manaları çıkartırken, kültürler farklılaştıkça insanların gerçekliği algılama biçimleri de farklılaşır. Bu durum kültürün farklı boyutları olmasından kaynaklanmaktadır. Bu boyutlar; bilişsel (kognitif) boyut, davranışsal (normatif) boyut ve maddi boyuttur.

1. Bilişsel (Kognitif) Boyut: Bu boyut zihniyet dünyasını gösteren anlam kodlarının oluşturduğu düşünme ve fikir boyutudur. Bilişsel boyutun içeriğini bireyin kendisi, başkaları ve çevresi hakkında sahip olduğu her türlü anlam, inanç, yorumlama, değerlendirme ve düşünme kalıpları oluşturur. Kültürün görünmeyen en gizli kalan ancak insanları temelde en fazla etkileyen ve onların niçin öyle davrandıklarını açıklayan boyutudur.

2. Davranışsal (Normatif) Boyut: Kültürün davranışsal boyutu insanlara “nasıl” yaşamaları gerektiğinin yazılı ve yazısız kurallarını verir, insanlar bu kurallar sayesinde birbirlerine karşı beklentilerini bilirler ve öyle davranırlar. Bu boyut gündelik dilde kültür denilince çoğunlukla kastedilen şeyleri içerir. Davranışsal boyutun içeriğini yazılı kurallar, törenler, moda, kökleşmiş kültür içerikleri olan gelenekler, görenekler, örfler, âdetler, yasaklar, dinî törenler vb. oluşturur.

3. Maddi Boyut: Kültürün genel olarak bilişsel ve davranışsal boyutunun oluşturduğu manevi yönünün yanı sıra bir de maddi boyutu vardır. Maddi boyut, kültürün insan etkinlikleri aracılığıyla üretilen her türlü aracı kapsar. İnsanların geçmişte ya da şimdi ortaya koyduğu bütün maddi üretimler kültürün kapsamında yer alır. Maddi boyutun içeriğini teknik ve teknolojik araçlar, binalar, yollar, köprüler, sanat eserleri, giyim ve eşyaları, gıda maddeleri, ilaçlar vb. oluşturur.

Görsel 1.4. Kilim, maddi kültür; desenlerinin ifade ettiği duygular, manevi kültürdür.

Kültür kavramı çok geniş kapsamlı bir içeriğe sahip olduğundan, maddi ve manevi kültür diye iki ögeye ayrılarak ele alınmıştır.

1. Manevi Kültür: Kültürün bilişsel boyutu olan bilgi, inanç, duyuş ve ifade biçimleri ile davranışsal boyutu olan örf, âdet, gelenek ve görenekler manevi kültürün kökleşmiş öğeleridir. Örf, âdet, gelenek ve görenek gibi davranış kalıpları toplumları birbirinden ayıran önemli ölçütlerdir. Dikiş makinesi maddi bir kültür ürünüdür fakat makinede dikilen elbisenin işleme şekli, görünümü manevi kültürün özelliklerini yansıtır.

Örfler, çoğu zaman toplumun katı beklentileri olarak nitelenen birtakım örnek tutum ve davranışlardır. Örflerin yaptırım gücü fazla olup kimi yörelerde kanun gibi işlev görmektedirler. Kan davası, namus davası gibi olgular birer örf örneğidir.

Âdet, sosyal bakımdan kabul görmüş ve yerleşmiş hareket tarzlarıdır. Uyulması zorunlu olmamakla beraber toplumsal baskı sebebiyle uyulan, uyulmadığında kınama ya da ayıplanma ile karşılaşılan normlardır. Bayram ziyaretleri, evlenirken düğün yapmak, büyüklerin sözünü kesmemek, el öpmek gibi.

Gelenekler, bir toplumda eskiden kalmış olmalarından dolayı saygınlığı olan, kuşaktan kuşağa aktarılan, toplumsal bütünlüğe katkı sağlayan alışkanlıklar, bilgi ve davranış kalıplarıdır. Yaptırım gücü örf ve âdetlere göre daha zayıftır. Kına gecesi, güreş sporu, cirrit oyunu sünnet düğünü gibi.

Görenekler, yaptırım özelliği olmayan yöresel davranışlar olup insanların birbirini görerek taklit etmesi ile ortaya çıkmış davranış kalıplarıdır. Sakal bırakmak, tespih çekmek, bağdaş kurarak oturmak, poşu bağlamak gibi.

2. Maddi kültür: Toplumun teknolojik ilerlemesini, teknik becerilerini, üretim alanında tüm deneyimlerini içerir. İnsan eliyle yapılmış her türlü araç-gereç, giysiler, binalar, yollar sanat ürünleri gibi somut, elle tutulur nesnelere ise maddi kültür öğeleridir. Maddi kültür, manevi kültürün dışı yansıyan şeklidir. Bir sanat eseri, bir mimari üslup olarak ortaya çıkar. Bir müzik aleti maddi kültür alanına girerken, bu müzik aletinden çıkan ve bizi hüzünlendiren, neşelendiren, kısaca karmaşık duygulara sevkeden müzik manevi kültür sahasına girer.

Görsel 1.5. Kirvelik, ülkemizin sürdürülen geleneklerinden biridir.

Görsel 1.6. Teknoloji, maddi kültür öğesidir.

Maddi kültür unsurları genel olarak daha hızlı, maddi olmayan kültür unsurları ise daha yavaş değişir. İnsanların inanç, norm, alışkanlık, tavır ve tutumlarını değiştirmeleri ya da yenilemeleri birden gerçekleşmez. İşte bu çerçevede kültürün maddi unsurları ile manevi unsurlarının aynı hızda değişmemesine yani maddi kültür öğelerinde meydana gelen değişim hızına manevi kültür öğeleri ayak uyduramaması sonucu ortaya çıkan uyumsuzluk durumuna **kültürel gecikme** denir. Örneğin, cep telefonu (maddi kültür) hızla yaygınlaşmaktadır ancak onu kullanma görgüsü (manevi kültür) aynı hızda gelişmemektedir. Bunun sonucu olarak toplu mekânlarda yüksek sesle konuşulmakta, tiyatro, cami gibi yerlerde kapatmaya özen gösterilmemektedir.

Maddi kültür evrensel bir nitelik gösterirken, maddi olmayan kültür ise ulusal niteliktedir. Örneğin teknolojik araçlar maddi kültür ögesi olarak tüm toplumlarda kullanılır ancak evlenme, ölüm, doğumla ilgili âdetler toplumdan topluma değişiklik gösterir.

Ulusal (millî) kültür, millete ait maddi ve manevi değerlerin uyumlu bir bütünüdür. Bir toplumda yeme, giyinme, barınma, eğlenme gibi gereksinimlerin elde edilmesinde kullanılan bilgi, inanç, teknik, davranış, duyuş ve ifade biçimlerini içeren ve toplumun yapısını oluşturan unsurların bütünüdür. Bir toplumu millet yapan ve onun bütünlüğünü sağlayan ulusal (millî) kültürdür. Meddahlık, ebru sanatı, Kırkpınar yağlı güreşleri, Manisa Mesir Macunu Festivali Milli kültür örneklerindedir.

Halk kültürü, özellikle endüstri öncesi toplumlardaki geniş halk kesimlerinin gündelik kültürüne işaret eder. Bugün genel olarak kültürel olarak türdeş bir topluluk içinde genellikle anonim olarak üretilen ve nesilden nesile sözlü olarak aktarılan kültür anlamında kullanılmaktadır. Halkın yaşamını ve deneyimlerini doğrudan yansıtan halk türküleri ya da halk hikâyeleri halk kültürünün en tipik örnekleridir.

Evrensel kültür, bilim, teknik, felsefe ve din gibi kültür öğelerini içeren ve bir topluma özgü olmayan, genel geçer kültürdür. Evrensel kültür bir çağa ve bir tarihsel döneme dünya ölçüsünde hâkim olan, diğer kültürlerle baskın çıkan herhangi bir “çoğul kültür” dür. Örneğin bugün için bu anlamda “evrensel” olan kültür, Batı kültürüdür fakat bu, Batı kültürünün hâlen yaşayan diğer kültürlerden “üstün” ve “iyi” olduğu anlamına gelmez; sadece var olan diğer kültürlerle baskın çıktığı ve dünya ölçüsünde yaygınlaştığı anlamına gelir. Kendi millî kültürünü

Görsel 1.7. Kırkpınar yağlı güreşleri

Görsel 1.8. Geleneksel halk dansları, halk kültürünün önemli bir parçasıdır.

oluşturmadan evrensel kültüre katılma çabalarının, kişi ve toplumların kendi kimliklerini kaybetmelerine yol açacağı unutulmamalıdır.

Uygarlık (medeniyet): Medeniyet kelimesi, ilmî ve teknik gelişme, şehirleşme, sosyal organizasyon bakımından daha ileri aşamada bulunan toplumlar için kullanılır. Zamanımızda ise daha çok sanayileşme, modernleşme gibi sözler tercih edilmektedir. Medeniyet, uluslararası ortak değerler seviyesine yükselen anlayış, davranış ve yaşama vasıtaları bütünüdür. Bu ortak değerlerin kaynağı ise kültürlerdir. Örneğin, “Batı Medeniyeti, Uzak Doğu Medeniyeti, Hint Medeniyeti” denildiği zaman, din bakımından aynı olan bu toplulukların manevî-sosyal değerleri ile pozitif ilme dayalı teknik anlaşılır. Oysa bu medeniyetlere bağlı milletlerden her biri ayrı bir kültür topluluğudur. Maddi kültür alanında benzer anlayış içinde olmalarına rağmen, bu milletlerin dilleri, âdetleri, gelenekleri, görenekleri, ahlâk anlayışları, edebiyatı, masalları, destanları, güzel sanatları, folkloru ve giyinişleri hatta din karşısındaki tutumları da farklıdır.

Türk sosyoloji tarihinde “kültür ve uygarlık” ayrımı Ziya Gökalp tarafından yapılmıştır. Kültür kavramını kullanmayan kültür kavramına ilk defa bir karşılık arayan ve buna "hars" diyen düşünür Ziya Gökalp olmuştur. Bir ulusa özgü olan dil, din, edebiyat, güzel sanatlar, hukuk, ekonomi, gelenek ve görenek, töre vs. gibi kurumların toplamına Gökalp kültür karşılığı olarak hars demektedir.

Hars ve medeniyet (uygarlık) arasındaki farklar şunlardır:

1. Çeşitli kültürlerin karışmasından meydana gelen uygarlık uluslararası, toplumların iç gelişmesinden meydana gelen kültür ise ulusaldır.
2. Uygarlık, bilim, metod ve akıl aracılığı ile kültür ise ilham ve sezgi aracılığıyla yayılır.
3. Uygarlık bilimsel çalışmalara ve tekniğe dayalı olduğundan ulusların ortak malıdır ve her ulus tarafından taklit edilebilir. Oysa kültür duygu ve heyecanlara dayandığı için taklit edilemez.
4. Kültür bize amaçları uygarlık ise araçları verir.
5. Uygarlık dıştan içe doğru bir zorlama; kültür ise isteyerek ve benimseyerek içten dışa doğru bir yayılma karakteri gösterir.
6. Medeniyet, harstan doğar fakat bir medeniyetin fazla gelişmesi, bazen bir ulusun harsını bozar. O zaman dejenere uluslar ortaya çıkar.
7. Harsı kuvvetli, fakat medeniyeti zayıf bir ulusla, harsı bozulmuş fakat medeniyeti yüksek olan başka bir ulus, siyasal mücadeleye girince, harsı kuvvetli olan ulus daima galip gelir.

“Ulusları yükselten şey kültürle uygarlığın uyumlu bir biçimde kaynaşmasıdır” diyen Gökalp, Türk harsının Batı medeniyeti ile birleşmesini savunmuştur.

2. UYGULAMA

I. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere verilen kavramları doğru olarak yerleştiriniz.

Araç

Uygarlık

Amaç

Maddi kültür

Evrensel kültür

Millî (ulusal) kültür

Kültürel gecikme

-bütün kültürleri içeren bir kültür çeşididir. Tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içinde oluşturulan her türlü değeri sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümüdür.
- Üretim araçları, günlük kullanılan alet ve araçlar, mimari yapılar..... öğeleridir.
- İnsanlar içinolan her şey maddi kültürü, insanlar için olan her şey ise manevi kültürü oluşturur.
- Sınıf atlayarak olağanüstü zenginleşen insanların üst sınıfa ait kültürel davranışlar yerine geldikleri toplumsal çevrenin sınıfsal-kültürel özelliklerini devam ettirmeleri olgusu..... olarak ifade edilir.
- Misafire ikramda bulunmak, evlenirken düğün yapmak, takım elbise giymek, futbol maçı.....örneği, Manisa mesir macunu şenlikleri, aşure günü etkinlikleriörneğidir.

II. Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk değerlerini (D-Y şeklinde) karşılıklarına yazınız.

	D	Y
1. Günlük dilde kültürlü olmak, bilgili, görgülü, incelikli olmak, estetik zevkini, muhakeme gücünü ve eleştiri yeteneğini geliştirmiş olma anlamına gelir.		
2. Kültür kavramının sosyal bilimlerdeki anlamı ile günlük dildeki anlamları aynıdır.		
3. Maddi ve manevi kültür öğeleri birbirleriyle etkileşim içerisinde değildir.		
4. Maddi bir kültür ögesi olan heykel, tek başına estetik bir objeyken bir kahramanlığın sembolü olduğunda toplumsal açıdan daha anlamlı hâle gelir.		
5. Kültürün kazanılması sosyalleşme süreciyle gerçekleşir.		

III. Uzak Doğu' da saha çalışması yapan bir sosyal antropolog, Polinezyalı iki yerliden birinin, karşısındaki adama elindeki ok ve yayı verip, ondan, midye kabuklarından yapılmış bir kolye aldığını görüyor. Tanık olduğu bu olayın ticari bir takas olayı olduğunu düşünen antropolog daha sonra bu davranışın takas olmadığını, bir “savaş başlatma töreni” olduğunu, tören kurallarına göre, ok ve yay verilmesinin “savaşa çağrı”; buna karşılık, midye kabuğu verilmesinin ise “savaşın kabul edildiği” anlamına geldiğini öğreniyor.

Kültürler farklılaştıkça insanların gerçekliği algılama biçimlerinin de farklılaştığına vurgu yapan yukardaki örnek olay kültürün farklı boyutları açısından nasıl değerlendirilebilir?

1.3. KÜLTÜRÜN TOPLUMDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Renklerin tek bir potada erimeden de var olabildiği, her rengin özgürce gezindiği ve gezinirken de izler bıraktığı ebru sanatı, kültürün toplumsal bütünleşme işlevine örnek gösterilebilir mi?

Kültür bir millete şahsiyetini kazandıran, diğer milletlerle arasındaki benzer, ortak ve farklı yönleri ayırmaya yarayan, tarihin seyri içerisinde oluşmuş, o millete özgü maddi ve manevi değerlerin ahenkli bütünüdür.

Kültürün Özellikleri

- Kültür öğrenilir:** İçgüdüsel ve kalıtsal değil, her bireyin doğduktan sonraki yaşantısı içinde kazandığı alışkanlıklardır. Öğrenilen, eğitimle kazanılan bir şeydir.
- Kültür tarihidir ve süreklidir:** Uzun bir yaşam dilimi içinde olgunlaşır. Yaşanan, yaşatan ve yaşayan varlık olarak geçmişten geleceğe süreklilik gösterir.
- Kültür tamamlayıcıdır:** Kültür, insanların biyolojik, psikolojik ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılayıcı ve doyum sağlayıcıdır.
- Kültür değişkendir:** Durağan değildir, zaman içinde değişir. Her toplumun değişim hızı birbirinden farklıdır.
- Kültür toplumsaldır:** İnsanlar arasındaki etkileşimden doğar ve gelişir. Bu bakımdan her toplumun kendisine has bir kültürü vardır.

Kültürün İşlevleri

1. Kültür, toplumsal dayanışmanın en önemli unsurudur. Bir kültürün içindeki bireyler, o kültüre özgü olan değerleri benimserler, ortak düşünce ve davranış kalıpları oluştururlar. Aynı değerleri paylaştıkları diğer kişilere karşı bir bağlılık duyarlar ve dayanışma içine girerek bütünleşirler. Örneğin eş, dost, akraba ziyaretlerinin yapıldığı, yoksulların gözetildiği dinî bayramlarımız ile kahramanlıkların ve başarıların anıldığı, coşku ve neşe içinde kutlanan millî bayramlarımız toplumda birlik ve beraberliği sağlayarak toplumsal bütünleşmeyi güçlendirir.

Görsel 1.9. Renklerin tek bir potada erimeden de var olabildiği, her rengin özgürce gezindiği ve gezinirken de izler bıraktığı ebru sanatı, kültürün toplumsal bütünleşme işlevini yansıtır.

2. Kültür, toplumları birbirinden ayıran en önemli ölçüttür. Grupları, toplumları, milletleri birbirinden ayırır, onları kendine özgü kılar.
3. Bireylere, gruplara, toplumlara yaşam için gerekli davranış kalıpları sunar. Kökleşmiş kültür içerikleriyle bireylere kişilik, bilgi ve beceri kazandırır. Statü ve rolleri şekillendirir.

Kültürün Kazanılması

İnsan, bir toplumun davranış, düşünüş ve duyuş biçimlerini o kültüre katılarak kazanır. Yeni doğan bir çocuk, ailede ve çevrede kültürü hazır bulur. Ana- baba, yakın akraba ve komşulardan oluşan toplumsal çevre içinde büyür ve toplumun bir üyesi olur. Kültür değerleriyle ailede tanışan insan daha sonra okulda ve arkadaş gruplarında nasıl davranması gerektiğini, toplumun kendisinden beklentilerinin neler olduğunu öğrenir. Toplumsallaşma yoluyla birey, yaşadığı toplumun kültürünü kazanır. Bireyin kişisel özelliklerinin yaşadığı toplumun genel ve özel kültürel unsurlarına katılması ile kültürel kimliği oluşur. “Nerelisiniz?” “Kimlerdensiniz?” gibi sorulara verilen cevaplar bireyin kültürel kimliği hakkında bilgi verir.

Kültüre katılma genellikle üç şekilde gerçekleşmektedir. Bunlar: Kültürün genel öğelerine katılma, kültürün özel öğelerine katılma, seçenekler aracılığıyla kültüre katılmadır.

1. Kültürün Genel Öğelerine Katılma

Bireyin toplumsal bir varlık hâline gelmesi ve toplumda birlik ve bütünlüğün sağlanması bireyin o toplumun dil, hukuk normları, aile tipleri, konut biçimi, giyim tarzı, ilişki biçimleri davranış kalıpları, gelenek ve göreneklere olan genel öğelerine katılması ile gerçekleşir. Kültüre doğuştan ya da sonradan katılanlar, kültürün genel öğelerini benimsemek zorundadır. Genel unsurlara uyum sağlayamama durumunda uyumsuzluklar ortaya çıkar. Bu uyumsuzluklar toplumsal çatışmaya neden olur.

2. Kültürün Özel Öğelerine Katılma

Kültürün özel unsurlarına katılma iki yolla gerçekleşir. Birincisi birey ilgi, ihtiyaç, istek, çıkar veya dünya görüşü gereği toplumsal gruplardan birine veya birkaçına katılır. Sivil toplum kuruluşlarına üyelik gibi. İkincisi ise meslek edinme yoluyla gerçekleşir. Mesleki değerlerin öğrenilmesi, mesleki gelişim için zorunlu olan hizmet içi eğitimler, meslektaşlarla kurulan iletişimlerle birey, kültürün özel unsurlarına katılmış olur.

Görsel 1.10. Hizmet içi eğitimler, mesleki gelişim için önemlidir.

3. Seçenekler Aracılığıyla Kültüre Katılma

Bireyin zorunluluk nedeniyle değil de toplumun kendisine sunduğu değişik faaliyet alanlarından kendi isteğiyle bir seçim yapması sonucu gerçekleştirdiği katılımdır. Tiyatroya ya da sinemaya gitmeye kişi kendi karar verir. Futbol mu, basketbol mu izlemek istediğini kendisi seçer. İsteddiği partiye oy verir, istediği derneğe üye olur. Böylece yaptığı tercihlerle kültüre katılmış olur.

Kültür, büyük oranda eğitim öğretimle kazanılır. İnsan çevresinde gördükleriyle, konuşma diliyle, iletişim araçlarıyla kültürü öğrenir. Toplumun kültür kalıplarını öğrenen birey, yaşadığı topluma uyum gösterir. Kendisi de yaşamı süresince yarattığı çeşitli değerlerle o kültüre katkıda bulunur ve onu zenginleştirir. Kültürün devamında, o kültürü kazanmış olan her bireyin payı vardır. Bu bakımdan da kültürün kazanılması, toplum için olduğu kadar kültür için de önemlidir.

Kültür-Dil İlişkisi

Dil, duygunun, düşüncenin, bakış açılarının, yaşam biçimlerinin en genel anlamıyla bireylerin sahip olduğu hayat tarzlarının belli bir cisme bürünerek görünürlük kazanmasını sağlayan önemli bir araçtır. Bu nedenle dil için kültür bir ihtiyaçtır.

Bir milletin tarihi, değer ölçüleri, folkloru, müziği, edebiyatı, bilimsel birikimi, dünya görüşü o milletin kültürünün birer parçasıdır. Bütün bu ortak değerler dil aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarılır. Sözlü ve yazılı kültür ürünleri dil aracılığı ile nesilden nesile aktarıldığından kültür de dile muhtaçtır. Dildeki kültürel boyutları, deyimlerde, atasözlerinde, türkü ve şarkılarda edebî eserlerde de görürüz. Örneğin, “Açık yaraya tuz ekilmez”, “Dokuz ölç, bir biç” gibi atasözlerinin toplumun deneyim ve gözlemlerini aktarma işlevleri vardır.

“Bir ülkenin yönetimini ele alsaydım, yapacağım ilk iş, hiç kuşkusuz dilini gözden geçirmek olurdu. Çünkü dil kusurlu ise, sözcükler düşünceyi iyi ifade edemez. Düşünce iyi ifade edilemezse, görevler ve hizmetler gereği gibi yapılamaz. Görev ve hizmetin gerektiği şekilde yapılamadığı yerlerde âdet, kural ve kültür bozulur. Âdet, kural ve kültür bozulursa adalet yanlış yollara sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun içindir ki, hiçbir şey dil kadar önemli değildir.”

Konfüçyüs

Milletler ancak dilleri ve kültürleri sayesinde varlıklarını koruyabilirler. Dilini ve kültürünü korumasını beceremeyen milletlerin yeryüzü arenasında uzun süre kalamayacağı tartışma götürmez bir gerçektir çünkü diline sahip çıkmak bir bakıma kültüründen haberdar olmaktır.

Kültür- Eğitim İlişkisi

Eğitim, insanın tüm yaşamını düzenleyen ve bireyin toplumsallaşmasını sağlayan bir süreçtir. Toplumsallaşma (sosyalleşme) ve kültürel değerleri kazanma, öncelikle aile kurumunda başlar. Aile kurumunda başlayan bu süreç, eğitim kurumlarında belirli bilimsel kurallara uygun ve sistematik bir şekilde devam eder. Eğitim, maddi olan ve maddi olmayan kültür öğelerini aktararak bireyin belli bir meslekte uzmanlaşmasını sağlar.

Kültür - Sanat İlişkisi

Sanat, düşünce ve duyguların hayal gücüyle yorumlanarak yaratıcı biçimde ifade edilmesidir. Sanatçının duygu ve düşüncelerinin kaynağı ise içinde yaşadığı toplumun kültürüdür. Sanatçı yaşadığı toplumun kültürel özelliklerini eserlerine aktarır. Sanat etkinlikleri sonucunda ortaya konan eserler, toplumların geçmişten devraldıkları ve kendilerinin de katkıda bulunarak sonraki kuşaklara aktardıkları yaşayış ve düşünce ürünleridir. Toplumun düşünce zenginliği, eleştiri anlayışı, yaşam biçimi, inançları, eğitimi yani ait olduğu kültürün izleri sanat eserlerine yansır. Bir topluma ait olan insan, kendi kültürel mirasını öğrenir, onu korur ve yaşatır. Kültürün en önemli taşıyıcı unsurlarından biri olan sanatsal etkinlikler aracılığıyla kültürün estetik yönü kazanılır.

Görsel 1.11. Sanat, kültürün en önemli taşıyıcı unsurudur.

Kültürün Toplumsal Kurumlar ve Toplumsal Değişmeyle Etkileşimi

Kültür, toplumun maddi ve manevi değerlerini bütünleştirirken getirdiği kural ve değerlerle insanlar, gruplar ve kurumlar arası ilişkileri düzenler. Kültür, insanın ortaya çıkardığı maddi ve manevi bütün ürünleri kapsadığı için doğrudan toplumsal kurumlarla ilişkili bir kavramdır. Bu anlamda, insanların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için ortaya çıkmış olan kurumlar kültürün birer parçasıdır. Her toplumsal kurum içinde bulunduğu kültürel yapının özelliklerine göre şekillendiğinden kültür, toplumsal yapıyı etkileyen ve değiştiren önemli faktörlerden biridir.

Bilim ve teknolojinin gelişmesi toplumun maddi kültürünü etkilemekte ve değişmelere neden olmaktadır. Maddi kültür unsurlarındaki bu değişimler, toplumun manevi kültüründe de değişmelere neden olmaktadır. Örneğin üretimin kara sabanla yapıldığı bir toplum, geniş aile yapısını gerektirir. Teknolojinin değişmesi ile tarımda traktörün, biçerdöverin kullanılması aile yapısını zamanla değiştirmiştir. Sanayi devrimi sonucu gelişen kapitalist ekonomi sistemi hukuk sistemlerinden devlet yapılarına, din anlayışlarından aile yapılarına uzanan bir dizi değişime yol açmıştır.

Manevi kültürün değişmesiyle toplumdaki bireylerin tutumları, duyguları, düşünceleri ve davranışları farklılaşmakta ve bu farklılaşmalar da toplumsal değişmeye yol açmaktadır. Örneğin toplumlar, başka bir toplumun üyeleriyle ticaret amacıyla bir araya gelebilirler. Bu ilişkiler sonucunda karşılıklı bilgi alışverişi sürecinde birbirlerinden etkilenebilirler ve her iki toplumun kültüründe de değişimler olabilir. Maddi kültür, tüm insanların hizmetindedir. Manevi kültür ise diğer kültürlerden farklılığı nedeni ile yerel nitelik taşır. Bunun için ulusal kültür ile evrensel kültür arasında bir bütünleşme gerekir. Bu bütünleşmeyi sağlayan kültürler, toplumsal gelişme yolunda önemli mesafeler almaktadır. Toplumsal değişimde kültür etkeni giderek etkili olmaktadır. Kültür etkeni toplumsal değişimdeki işlevini, radyo ve televizyon gibi iletişim araçları, hızlı taşıtlar, turizm, sanat etkinlikleri vb. ile yerine getirir.

Görsel 1.12. Sosyal yapı, ait olduğu toplumun kültür öğeleriyle şekillenir.

1.4. KÜLTÜRLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Kültür kendi içinde birçok çeşitliliği korurken farklı kültürlerle de girdiği etkileşim sonucunda onları hem etkiler hem de etkilenir. Kültür bu etkileşimden doğan farklı süreçleri içinde barındırır. Bu süreçlerin başlıcaları şunlardır:

1.4.1. Popüler Kültür: Küreselleşme ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte, temelinde kültür endüstrisinin yer aldığı ve ulusal sınırları aşan yeni bir kültürel alan ortaya çıkmıştır. Bu alan geniş halk kitleleri tarafından benimsenmiş kültürel unsurlardan oluşur. Bu unsurlar sinema, moda, televizyon dizileri, spor, magazin ve sosyal medya vb. araçlarla yeni alışkanlıklar, davranış biçimleri, düşünme kalıpları üretilir ve pazarlanır. Tüketime dayalı bir kültürdür. Her şey imaj üzerine kuruludur.

Görsel 1.13. Televizyon en yaygın popüler kültür aracıdır.

1.4.2. Baskın Kültür: Dünyada ya da bir toplumda alternatif kültürler içinde en yaygın, en çok benimsenen kültürdür. Genelde orta sınıfın paylaştığı değerler, çeşitli alışkanlıklar ekonomik kaynaklar baskın kültürü oluşturur. Bir toplumda hakim olan değerleri yaşama aktarır. Toplumsal bütünlüğün güvencesini oluşturur.

1.4.3. Kültür Şoku: Kendi kültür ortamından başka bir kültür ortamına katılan bireylerin yaşadıkları bunalım ve uyumsuzluk durumudur. Örneğin Almanya'ya giden ilk Türk işçilerinin yaşadıkları uyum sorunları, kentten köye gelen bir kızın uyum sorunu vb.

1.4.4. Kültür Emperyalizmi: Gelişmiş ülkelerin ekonomik ve siyasi güç kullanarak kendi değer ve alışkanlıklarını, yaşam tarzlarını, tüketim alışkanlıklarını, dillerini, dinlerini az gelişmiş ülkelere empoze etmek için uyguladığı kültür politikasıdır. Kültür emperyalizminin neden olduğu iki önemli sonuç vardır. Biri kültürel asimilasyondur. **Kültürel asimilasyon**, bir toplumun başka bir toplumun kültürünü eritmesi kendine benzetmesidir. Asimilasyon normal bir süreçle olabildiği gibi devlet eliyle zorla da olabilir. Örneğin Bulgaristan'da Türk soydaşlarımızın isimlerinin değiştirilmesi, onların ibadetlerinin engellenmesi gibi. Kültürel emperyalizmin yol açtığı diğer sonuç ise kültürel yozlaşmadır.

1.4.5. Kültürel Yozlaşma: Yabancı kültürlerin olumsuz etkisi ve toplumun kendi öz değerlerine yeterince sahip çıkmaması sonucu meydana gelen kültürel bozulmadır. Örneğin gençlerin Batı kültürüne özenmesi, yardımlaşmanın yerini çıkarıcılığın ve duyarsızlığın alması, ana dilin yabancı kelimelerle yozlaşması, dinî bayramların özünden uzaklaşıp tatile dönüşmesi, iş yeri isimlerinin yabancı kelimelerden seçilmesi kültürel yozlaşmadır.

Görsel 1.14. Ulusal dil yok olunca ulusal duygu da çok geçmeden kaybedilebilir.

1.4.6. Kültürlenme: Belli bir toplumun farklı bölgelerinden (alt kültürlerinden) ya da farklı toplumlardan gelen birey ve grupların belli yer ve zamanda bir arada bulunması ve bir etkileşim sürecine girmesi sonucunda, asıl kültür ve alt kültürlerde bulunmayan yepyeni bir birleşimin oluşmasıdır. Örneğin farklı kültürlerden gelecek bugünkü Amerikan toplumunu oluşturan göçmen gruplarının, birbirlerini etkileyerek kendi kültürlerinden farklı ve yeni bir kültür bileşimine ulaşmaları kültürlenmedir.

1.4.7. Kültürleşme: Kültürel yayılma süreciyle gelen maddi ve manevi öğelerle başka kültürlerden birey ve grupların kültürel etkileşime girmesi ve bu etkileşim sonunda her ikisinin de değişmesi durumudur. Örneğin aynı mahallede oturan farklı yörelerden gelmiş toplulukların zamanla birbirini etkilemesi, Avrupa birliğine üye ülkelerin kültürel etkileşime girmesi kültürleşmedir.

1.4.8. Kültür Merkeziliği (Etnosantrizm): Kişinin kendi kültürünü merkeze alarak başka kültürleri kendi kültürünün değer sisteminden değerlendirmesi ve yargılamasıdır. Kültür merkeziliği çoğunlukla kendi kültürünü yüceltme ve başka kültürleri küçümseme, ötekileştirme ya da aşağılama düzeyinde kendini gösterir. İlk bakışta her kültürel kimlik için normal ve doğal gibi gözüken etnosantrizm yabancı düşmanlığı, ırkçılık gibi durumların oluşmasına neden olmaktadır. Kendi kültürümüzün bizim için ne kadar anlamlı ve değerliyse başka kültürlerin de onun üyeleri için o kadar değerli ve anlamlı olduğu, herhangi bir kültürü diğer kültürlerle karşı değerli hâle getirecek bir gerekçe ortaya konulamayacağı bilinci bireylere kazandırılmalıdır.

1.4.9. Yabancı Kültür Hayranlığı: Bir bakıma kültürel merkeziliğin bütünüyle karşıtı bir hâli ifade eder. Hem gelişmiş ülkelerin kendi kültürlerini empoze etmeleri sonucu hem de yerli medya aracılığıyla bireylerin içine doğduğu kültürü değersiz bularak başka kültürlerle aşırı ilgi duyması ve onları benimsemesiyle ortaya çıkan bir durumdur.

1.4.10. Kültürel Görelilik: Kültürel farklılıklar hakkında değer yüklü yargılardan kaçınmayı öneren ve her kültürü diğerine karşı göreceli kabul eden yaklaşım biçimidir. Bu kavram kültürleri kendi içinde değerlendirmek ve yargılamak gerektiği, bir toplumun kültürünü anlamak için o toplumu oluşturan tarihsel koşullarına bakmak gerektiğini, kültürlerin dışardan yargılanamayacağını ifade eder.

Görsel 1.14. Manisa mesir macunu şenlikleri ve aşure günü etkinlikleri

3. UYGULAMA

I. Üretimde geçirilen zamanı artırmak amacıyla yöntemler arayan şirketler, çalışanların yemek sırasında da vakit kaybetmemesi için hızla yenebilen fast food türü yemekleri tercih etmeye başladılar. Ama fast food, şirketlerle sınırlı kalmayıp kısa zamanda yoğun çalışma temposuna sahip olan metropollerden kasabalara kadar dünyanın hemen her yerine yayıldı. Ülkemizde de özellikle gençler, çok zengin bir sofraya kültürüne ve binbir çeşit yemeğe sahip olan Anadolu'da yaşamalarına karşın bu hızlı ama sağlıksız yemekleri tercih eder oldular. İşin ilginç, binlerce yıl boyunca beslenme ihtiyacını giderirken bu eylemini güzelleştirmeye çalışan insanımız, günümüzde yiyecekleri ayakta atıştırır hale geldi. Ailenin tüm bireylerini bir araya getiren sofraya, yalnızca özenle hazırlanan yiyeceklerden oluşmaz, bireylerin damak tadından inançlarına, toplumun kültürel özelliklerinden sosyal ilişkilere hatta yaşanan coğrafyaya kadar insanın ilişkili olduğu hemen her şeyden izler taşır.

Yukardaki metinde hangi kültürel süreçlerden bahsedilmektedir?

II. Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk değerlerini (D-Y şeklinde) karşılıklarına yazınız.

	D	Y
1. Magazin, çizgi karakterleri, film kahramanları popüler kültürün bir parçasıdır.		
2. Popüler kültür, toplumsal hayatla örtüşürken halk kültürünün gerçek hayatta karşılığı yoktur.		
3. Bir toplumda bazı kültür unsurları herkes tarafından, bazıları ise bölgelere ve kesimlere göre kazanılır.		
4. Meslek ahlakı, giyim tarzı, düğün âdetleri, mutfak kültürü bölgelere ve kesimlere göre kazanılan özel unsurlardır.		
5. İnsanlar bayram kutlamalarında, düğün törenlerinde, cenaze merasimlerinde bir araya gelerek acılarını sevinçlerini paylaşmaları, birlikteliğin önemini yaşatmaları kültürün toplumsal bütünleşme işlevine örnektir.		
6. Bir toplumun kültürünü anlamak için o toplumu oluşturan tarihsel koşulları bilmek, o toplumda yaşayan bireylerin yaşam biçimi ve değerlerine bakmak kültürleşme olarak ifade edilir.		
7. Popüler kültür, bir toplumda hakim olan değerleri yaşama aktarır. Toplumsal bütünlüğün güvencesini oluşturur.		
8. Yabancı ülkelerde uzunca süreler kalan birey ve gruplarda gözlemlenen değişimler, kültürleşmedir.		
9. Anadilin öğrenilmesi, bir derneğe üye olma veya zorunlu eğitim süreci kültürel yayılma örnekleridir.		

1.5. KÜLTÜREL TUTUMLAR

Bazı yörelerimizde erkek evleneceği kızın babasına başlık parası öderken Yunan kültüründe baba, kızıyla evlenecek erkeğe drahoma (para) öder; Japonlar pirinci çubukla, İngilizler çatalla, Araplar avuçlarıyla yer; Hintliler ineği kutsal sayıp etini yemezlerken, çoğu toplumlar ineğin etinden ve sütünden yararlanır. Bir Tibetli çayını tereyağı eşliğinde, bir Rus şekeri ağzına alarak içer. Çinlilere göre içilen çaydan haz alınmalı, bunun için de geniş ağızlı fincanlar tercih edilmelidir.

Sizce bu tür davranış örneklerinde kültürün hangi özelliği üzerinde durulmaktadır?

Kültür, toplumun kendine özgü yanıdır. Bazı davranış kategorileri, tüm toplumlarda yer almakla birlikte bu davranışların biçimleri toplumdan topluma değişir. Örneğin bir Amerikalının evlilik töreni ile Japonunki aynı değildir. Yine bir Budist ya da Hintlinin ölüsüne yaptığı törenle bir Türkün yaptığı tören farklıdır. Bir Osmanlı mimarisi ile bir Bizans mimarisi farklı olduğu gibi, bir Kızılderilinin çadırını yapma biçimi ile bir Eskimonun çadır yapma biçimi farklıdır.

Görsel 1.15. Kültür bir toplumun yaşam biçimidir.

Bu örneklerin sayısı çoğaltılabilir. Kültürel değerlerdeki ayrılıklar toplumların birbirinden farklı özelliklere sahip olmalarını beraberinde getirmiştir. Her toplumun nesnelere yüklediği anlam, algılama, düşünme, iletişim kurma, yeme-içme, giyim-kuşam, ahlaki tutumlar, alışkanlıklar vs. diğerlerinden farklıdır. Herhangi bir kültürdeki insan davranışları sadece o kültürün değerler sistemi içinde anlaşılabilir. Örneğin Madakaskarlıların ölülerini 7 yılda bir mezardan çıkarıp müzik eşliğinde dans etmelerinin altında ölünün atalarıyla kavuştuktan sonra ruhunun mutlu edilmesi inancı vardır. Davranış biçimleri o kültürün insanların maddi ya da duygusal ihtiyaçlarıyla ilintili olduğundan sözkonusu olan kültürel öğelerin o kültür için işlevsel anlamının ne olduğu araştırılmalıdır.

Görsel 1.16. Madakaskarlıların töreni

Hiçbir toplumun aynı olması beklenemez. Bu nedenle bir toplumu tanımlamaktan çok tanımaya çalışmak, farklılıklara saygı duymak, farklı kültürler arasında, ileri, yüksek ya da ilkel kültür şeklinde karşılaştırma yapmamak, hoşgörüye dayalı bir tutum içinde olmak gerekir. Başka kültürlerde yaşayan insanların davranışları, ahlak anlayışları, onlarca neyin doğru, neyin yanlış neyin yapılabilir, neyin yasak olduğu değerlendirilirken o kültürün koşulları dikkate alınmalıdır. Kültür ve farklılığın insanlığı güzelleştiren bir değer olduğu ve bunun mutlaka korunması gerektiği bilinci bireylere kazandırılmalıdır.

Tüm kültürler değerli olabilir ama hepsinin eşit derecede saygıyı hak etmesi ancak başta yaşam hakkı olmak üzere bireysel hak ve özgürlüklere saygı gösterdikleri ölçüde mümkün olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

İnsanlar her yerde aynı şekilde yaşasa ve ihtiyaçlarını hep aynı şekilde karşılasa yani evleri aynı olsa, aynı yemekleri yeseler, aynı şekilde eğlenip aynı müzik aletlerini çalsalar, aynı tarz melodileri söyleseler; düğünleri gibi yasları, törenleri, ibadetleri aynı olsa kısaca her şey ve herkes birbirine benzemeye başlasa başka ülkeleri görme isteği veya seyahat etme isteği duyar mıydınız?

Görüşlerinizi aşağıda ayrılan yere yazınız.

.....

.....

.....

.....

1.5.1 Türk İslam Kültürünün Uygarlığa Katkıları

8 ve 13.yüzyıllar Türk ve İslam dünyasında bilimin yükselme devirleridir. Bilim insanları Endülüs, Buhara, Türkistan, Bağdat'da nerede olursa olsunlar her hükümdar, ünlü bilgin ve şairleri sarayına çekmeye çalışmıştır. Türk ve İslam bilimi kendinden önce gelen Yunan, Hint bilim geleneklerini devralmış, özümsemiş, yeni sentezlere, evrensel buluşlara ulaşmıştır. Orta Çağ'da Müslümanlar, dünya tarihinde ilk defa deney, gözlem ve ölçme ile mantıksal ve matematiksel düşünceyi birleştiren bir araştırma geleneği oluşturmuşlardır. Trigonometri, cebir, astronomiyi geliştirmişlerdir. Bu birikim Latince ve İbranice'ye çevrilerek Avrupa'ya taşınmış, bilim mirası önemli ölçüde zenginleşmiştir. İslam Dünyasında kurulan beytü'l-bikme, kütüphane, rasathane ve hastane gibi müesseseler, bilimsel çalışmanın gelişip yerleşmesinde önemli rol oynamıştır.

Türk İslam bilim insanlarının yazmış olduğu birçok eser, 19.yy. a kadar Avrupa'da üniversitelerde okutulmuştur. Avrupa bilim ve tekniğinin temelinde ve Avrupa'da rönesansın gerçekleşmesinde Türk İslam bilim insanlarının çalışmaları yatmaktadır.

Bilimin çeşitli dallarında ve felsefe alanında önemli çalışmalar yapan, uygarlığa yaptığı katkılar ile insanlığa önemli hizmetlerde bulunan Türk-İslam düşünürlerinden bazıları şunlardır:

Harezmi (780-850)

Matematik, astronomi ve coğrafya ile ilgilenmiştir. Harezmi'nin aritmetik konusundaki çalışmaları, sayı sistemi (bugün kullandığımız rakamlar ve 0 sayısı) ile ilgilidir. "El-Cebr ve'l-Mukabele" adlı eseri cebir alanında yazılmış ilk eserdir. Avrupa, Cebir ilmini, Harezmi'nin eserinin çevirisi ile tanımıştır. Birinci ve ikinci derece denklem çözümlerini veren, logaritmayı ortaya koyan ilk kişidir.

El-Cezeri (1136-1206)

Sibernetiğin kurucusu olarak kabul edilir. Robot yapan, çağımızdan yüzlerce yıl önce keskin zekâsı ile elektrik kullanmadan sadece su ve yer çekimi gücüyle çalışan makineler yapmış ve günlük hayata geçirmiştir. Buharla hareket eden ilk otomatik sistemler, James Watt'tan 800 yıl önce Cezeri tarafından gerçekleştirilmiştir.

Görsel 1.17.
El Cezeri

Cabir İbni Hayyan (721-805)

Avrupada "Cebir" ismi ile tanınır. Modern kimyanın kurucusu kabul edilir. O güne kadar bilinmeyen birçok kimyasal bileşiği keşfetmiştir. Deney ve çalışmalarını gerçekleştirebilmek için çoğunu kendisinin icat ettiği imbikler, tüpler, fırınlar ve daha pek çok araç gereç, kendisinden sonraki tüm kimyacılar tarafından kullanılmıştır.

Er Razi (866-932)

Tıp alanında yazdığı "El-Hâvî" adlı ansiklopedi 17. yüzyıl'a kadar alanında en önemli başvuru kaynağı olmuştur. Razi'nin tıp bilimine yaptığı en önemli katkılardan biri de ilk defa kimyayı tıbbın hizmetine sunmuş olmasıdır. İlaç yapımıyla ilgilenen ilk Müslüman bilim adamıdır. Kızamık ve çiçek teşhisleri onun sayesinde kesin bir şekilde tanımlanmıştır.

Farabi (873-950)

Matematik, botanik, tıp, musiki, felsefe ve mantık alanında eserler yazmış büyük İslam alimidir. "Kanun" adlı musiki aletini icat etmiş, müzik ile psikoterapi uygulamaları yapmıştır. Ses olayının, hava titreşimleriyle oluştuğunu izah etmiştir. Aristodan sonra kendine has yöntemi ile ilimlerin sınıflandırmasını yapması reform niteliğindedir.

Görsel 1.18.
Farabi

Birunî (973-1051)

Uzmanlık alanları, jeoloji, sosyoloji, astronomi, coğrafya, fizik ve kimyadır. Bilimsel çalışmaların, deneylerle ispat edilmesi gerektiğini ve belgelere dayanmasının zorunlu olduğunu söylemiştir. Örneğin yağmur taşının, yağmur yağdıracağı gibi çeşitli hurafeleri deney yaparak çürütmüştür. Galileo'dan 600 yıl önce dünyanın döndüğünü kanıtlamıştır. Güneşin yerden uzaklığı, sabit ve gezegen yıldızların durumları ve ayın hareketi hakkında gözlemler yapmış, tutulma düzlemi eğiminin sabit olduğunu ve yer çekimini ispatlamıştır. Bu konuda ortaya attığı kanun, Avrupada "Birunî Kuralı" diye bilinir.

Görsel 1.19.
Birunî

İbnü'l Heysem (965- 1038)

Küresel aynalar, mercekler ve ışığın kırılması konusundaki araştırmaları daha sonraları klasik fizikte optiğin temellerini oluşturmuştur. Roger Bacon (Racı Beykın) ve Kepler onun eserlerinden faydalanmışlar, Galileo onun eserlerinden faydalanarak teleskobu bulmuştur.

İbni Sina (980-1037)

Avrupa'da "Avicenna" olarak tanınır. 5 ciltlik "El-Kanun fi't Tıbb" adlı eserleri beş yüz yıl Avrupa'da tıp okullarında ders kitabı olarak okutulmuştur. Hâlen Paris Üniversitesinde büstü bulunan İbn Sina'nın özellikle bit-

Görsel 1.20.
İbn-i Sina

kisel tedavi yolları ile ilgili yaptığı çalışmalar geçerliliğini günümüzde de devam ettirmektedir. Ameliyatlarda anesteziyi ilk uygulayan, Pasteur'den 700 yıl önce mikrop kavramından bahseden ve hastalıkların mikroplarla yayıldığını açıklayan ilk kişidir. Hastalıkların sadece somatik (bedensel) değil, psikosomatik (ruhsal kökenli bedensel hastalıklar) sebeplerle de meydana gelebileceği çalışmalarıyla psikolojinin kurucularından sayılır.

Ömer Hayyam (1044-1132)

Newton'a dayandırılan binom formülünü cebire ilk kazandıran kişidir. Bu gün Pascal üçgeni olarak bilinen sistem, ilk olarak Ömer Hayyam tarafından ortaya konulmuştur.

Battani (858-929)

Matematikçi ve astronomdur. Matematiği astronomiye uygulayarak, sinüs, kosinüs, tanjant ve kotanjant kavramlarını ilk olarak tanımlamış ve böylece trigonometrinin kurucusu ünvanını kazanmıştır. Güneş yılının süresini 365 gün 5 saat 55 dakika olarak hesaplamıştır.

El-Kindi (796-867)

Einstein (Aynştayn)'dan 1100 yıl önce 800 yılında, izafiyet teorisi ile uğraşmıştır. Buna göre zaman, mekân ve hareket, mutlak değil izafidir yani birbirine bağlıdır.

Ali Kuşçu (1403-1474)

Astronomi ve matematik konularında çağının sınırlarını aşacak kadar önemli eğitim ve öğretim çalışmalarında bulunan Ali Kuşçu, Aya-sofya Medresesinin çalışma programlarını da yeniden düzenlemiştir.

Görsel 1.21.
Ali Kuşçu

15. yüzyılda yaşayan Ali Kuşçu Ay'ın ilk haritasını çıkarmıştır ve bugün Nasa tarafından Ay'da bir bölgeye onun ismi verilmiştir.

Uluğ Bey (1384-1449)

"Risale'tü'l Fethiye" adlı eseri ise 19. yüzyılda, İstanbul Mühendishanesi (İstanbul Teknik Üniversitesi)nde ders kitabı olarak okutulmuştur. Bu eserde, gök cisimlerinin yere olan uzaklığının ne kadar olduğuna ilişkin problemi ele almış, ayrıca Dünya haritasını da kitabının sonuna eklemiştir. Burada yerkürenin eksenindeki eğikliği "23°30'17" olarak tespit etmiştir. Bu, günümüz modern astronomi verilerine oldukça yakın bir tespittir.

Piri Reis (1470-1555)

"Kitab-ı Bahriye" adlı eserinde Akdeniz, Kızıldeniz, Hind Okyanusu ve Çin Denizi ile ilgili bilgi vermiştir. Bu eser deniz coğrafyası alanında yalnız Osmanlılarda değil Dünya'da da önemli temsilcilerinden biri olmuştur. 1513 de çizdiği ve 1517 de Sultan Selim 'e sunduğu Dünya haritasında Afrika Kıyıları, Atlas Okyanusu ve Amerika sahillerini göstermiştir.

Katip Çelebi (1609-1657)

Kara coğrafyası alanında çalışan Çelebi Dünya ülkelerine ilişkin bilgi vermek amacıyla "Cihannüma" adlı kitabı yazmıştır.

İbnü'n- Nefis (1210-1288)

Avrupalılardan 300 sene önce küçük kan dolaşımını tanımlamış, Galen'i kalbin anatomisi konusunda yanılığında olmakla eleştirmiştir. Bu keşif A. Alpagus ve M. Servetus aracılığı ile Batı'ya ulaşmıştır.

Şerafeddin Sabuncuoğlu (1385-1468)

Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nin ünlü doktoru ve tıp bilginidir. "Cerrahname-i İlhani" adlı eserinde, kendi deney ve gözlemlerine yer vermiştir. Asıl çalışma alanı cerrahlik ve deneysel fizyolojidir.

İbni Haldun (1332-1406)

Uzmanlık alanları, sosyoloji, tarihtir. "Mukaddime" adlı eseri ile sosyoloji biliminin kurucusu olarak kabul edilir. İlk defa medeniyetlerin doğup, gelişip yıkıldıklarını, bu kanunun evrensel olduğunu açıklayan kişidir. Medeniyetlerin gelişim ve yıkılışlarının sosyolojik, ekonomik, askeri boyutları olduğunu göstermiştir.

Görsel 1.22.
İbn-i Haldun

ÖZET

Kültürün anlamı ve öğeleri

Farklı tanımları olan kültür kavramı içeriğinde üretim, uygarlık, eğitim, bilim ve sanat gibi kavramları barındırmaktadır. Kültür, maddi ve teknolojik alanda üretim; estetik alanda sanat; eğitim karşılığında bilgi, sanat ve yetenek; bilimsel alanda uygarlık; tarımla ilgili alanda toprağı islah etme ve ürün yetiştirme/ekme anlamlarına gelir. Sosyolojide ise kültür, bir toplumun tarihsel süreç içinde ürettiğı ve kuşaktan kuşağı aktardığı her türlü maddi ve manevi özelliklerin bütünüdür. Sosyal ilişkilerle, sosyal kurumların yapısı ve işleyişini etkilemesi bakımından sosyoloji, kültürle ilgilenmektedir.

İnsanların aynı gerçekliğı farklı algılamaları kültürün farklı boyutları olmasından kaynaklanmaktadır. Kültürün bilişsel (kognitif) boyutu, hayatta önemli görülen şeylere dair inanç, duyuş, düşünme fikirlerden oluşur. Davranışsal boyutu insanların farklı durumlarda nasıl davranması gerektiğine dair beklentilerden oluşur. Maddi boyutu ise kültürün insan etkinlikleri aracılığıyla üretilen her türlü araç ve eserleri kapsar. Her toplumun kendine has birtakım kültürel özelliklere sahip olduğu ve bunların bireylerin yaşantısına yansıdığı düşünöldüğünde, farklı toplumlarda farklı fikir, düşünce, tutum ve davranışların varlığını kabul etmek gerekmektedir.

Maddi kültür, toplumun teknolojik ilerlemesini, teknik becerilerini, üretim alanında tüm deneyimlerini içerir. İnsan eliyle yapılmış her türlü araç-gereç, giysiler, binalar, yollar sanat ürünleri gibi somut, elle tutulur nesnelere ise maddi kültür öğeleridir. **Manevi kültür**, insanların birbirleriyle kurduğı ilişkiler sonucu ortaya çıkan düşünce sistemlerini, toplumsal değer ve normları, değer yargılarını, örgütlenme biçimlerini, sanat ve eğlence anlayışları gibi öğeleri içerir. Örf, âdet, gelenek ve görenekler manevi kültürün kökleşmiş öğeleridir. Maddi kültür öğeleri manevi kültür öğelerine göre daha çabuk değişir. Bir toplumdaki maddi kültür öğelerinde meydana gelen değişim hızına, manevi kültür öğelerinin ayak uyduramaması durumuna **kültürel gecikme** denir.

Bir millete ait maddi ve manevi değerlerin uyumlu bir bütünü **ulusal kültürdür**. Bir çağı ve bir tarihsel döneme dünya ölçüsünde hâkim olan, diğer kültürlerle baskın çıkan, bir topluma özgü olmayan, genel geçer kültür ise **evrensel kültürdür**. Uluslararası ortak değerler seviyesine yükselen anlayış, davranış ve yaşama vasıtaları bütünü **uygarlık** olarak ifade edilir. Türk sosyoloji tarihinde “kültür ve uygarlık” ayrımı Ziya Gökalp tarafından yapılmıştır. Bir ulusa özgü olan dil, din, edebiyat, güzel sanatlar, hukuk, ekonomi, gelenek ve görenek, töre vs. gibi kurumların toplamına o, kültür karşılığı olarak **hars** demektedir. Ona göre uygarlık bilimsel çalışmalara ve tekniğıe dayalı ulusların ortak malıdır.

Kültürün Toplumdaki Yeri ve Önemi

Bir millete özgü maddi ve manevi değerlerin ahenkli bütünü olan kültür; öğrenilir, tarihidir, sürekli, değişkendir ve toplumsaldır. Kültür toplumları birbirinden ayıran en önemli ölçüttür. Kökleşmiş kültür içerikleriyle bireylere kişilik, bilgi ve beceri kazandırır, toplumsal bütünleşmeyi güçlendirir. İnsan, bir toplumun davranış, düşünüş ve duyuş biçimlerini o kültüre katılarak yani toplumsallaşarak kazanır. Kültürün kazanılması genellikle üç şekilde gerçekleşmektedir. Bunlar, kültürün genel öğelerine

katılma, kültürün özel öğelerine katılma, seçenekler aracılığıyla kültüre katılmadır.

Bir toplumun maddi ve manevi olan tüm ortak değerleri dil aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarılır. Milletler ancak dilleri ve kültürleri sayesinde varlıklarını koruyabilirler. Kültürün en önemli taşıyıcı unsurlarından biri olan sanatsal etkinlikler aracılığıyla da kültürün estetik yönü kazanılır.

İnsanların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için ortaya çıkmış olan kurumlar kültürün birer parçasıdır. Maddi kültür unsurlarındaki değişimler kurumların (aile, eğitim, siyaset gibi) fonksiyonlarında değişmelere yol açmaktadır. Manevi kültürün değişmesiyle toplumdaki bireylerin tutumları, duyguları, düşünceleri ve davranışları farklılaşmakta ve bu farklılaşmalar da toplumsal değişmeye yol açmaktadır.

Kültürle İlgili Temel Kavramlar

Farklı kültürlerin etkileşiminden doğan kültürel süreçler vardır. Bunlardan **popüler kültür**, moda, televizyon dizileri, spor, magazin ve sosyal medya vb. araçlarla yeni alışkanlıklar, davranış biçimleri, düşünme kalıplarını ifade eder. Dünyada ya da bir toplumda alternatif kültürler içinde en yaygın, en çok benimsenen kültür **baskın kültürdür**. Bir kültürden başka bir kültüre giden bireylerin yeni kültüre uyum yapmakta karşılaştıkları güçlükler, sıkıntı ve bunalımlar, gösterdikleri tepkiler **kültür şokudur**. Farklı kültürlerin karşılaşmaları ve etkileşimi sonunda yeni bir birleşimin oluşması süreci **kültürlenme**, bu etkileşim sonunda her ikisinin de değişmesi durumu **kültürleşme** olarak adlandırılır. **Kültürel yozlaşma**, yabancı kültürlerin olumsuz etkisi ve toplumun kendi öz değerlerine yeterince sahip çıkmaması sonucu meydana gelen kültürel bozulmadır. Bir ülkenin kendi kültürel değerlerini bir başka ülkeye benimsetmesi **kültür emperyalizmi**, bir toplumun kültürünü bir başka toplumun kültürünün bütünlüğünü bozacak biçimde etkilemesi ise **kültürel yozlaşmadır**. **Kültür merkeziliği**, kişinin kendi kültürünü merkeze alarak başka kültürleri kendi kültürünün değer sisteminden değerlendirmesi ve yargılamasıdır. Kültür merkeziliğinin karşıtı olan **kültürel görelilik** ise bir kültürün maddi ve manevi unsurlarının farklı toplumlar için değişik anlamlar ifade etmesidir.

Kültürel Tutumlar ve Türk İslam Kültürünün Uygarlığa Katkıları

Kültür merkeziliği ve yabancı kültür hayranlığı şeklinde ortaya çıkan iki kültürel tutumun aşırısı zararlıdır. Bu nedenle bir toplumu tanımlamaktan çok tanımaya çalışmak, farklılıklara saygı duymak, farklı kültürler arasında, ileri, yüksek ya da ikel kültür şeklinde karşılaştırma yapmamak, hoşgörüyü dayalı bir tutum içinde olmak gerekir. Kültür ve farklılığın insanlığı güzelleştiren bir değer olduğu ve bunun mutlaka korunması gerektiği bilinci bireylere kazandırılmalıdır.

Kültürler arası etkileşim kaçınılmaz bir olgudur. Bu etkileşimler sonucunda da az ya da çok tüm milletler bu yapıya katkı sağlayarak ortak bir medeniyet ortaya çıkarmışlardır. Tarih boyunca pek çok medeniyet gibi, İslam medeniyeti de yetiştirdiği müstesna şahsiyetlerle, bilim ve teknolojinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Türkler de İslam medeniyet dairesi içine girdikten sonra dünya çapında önemli bilim adamları yetiştirmiş, bilim ve teknolojiye önemli katkılarda bulunmuşlardır.

UYGULAMALARIN CEVAPLARI

1. UYGULAMA

Evet edilebilir çünkü söz konusu oyun geleneksel Türk halk tiyatrosunun önemli unsurlarındandır ve kültürel yapının aynasıdır. Karagöz oyununda yer alan karakterlere baktığımızda toplumun her kesimini temsil eden kahramanlar olduklarını görüyoruz. Oyun topluma ayna tutmakta, bireylerin yaşadıkları toplumu tanımalarına aracılık etmektedir.

2. UYGULAMA

I.

1. Uygarlık
2. Maddi kültür
3. Araç-amaç
4. Kültürel gecikme
5. Evrensel kültür-ulusal (milli) kültür

II.

1. D
2. Y (Sosyal bilimciler kültür kavramına günlük dildeki anlamlarından farklı anlamlar yüklerler.)
3. Y (etkileşim içindedir)
4. D
5. D

III. Değişik kültürlerden olan insanlar farklı inanç, değer ve davranış kalıplarına sahiptirler. Antropolog tarafından ticari bir takas olarak yorumlanan olay yerliler tarafından "savaşı başlatma ve kabul etme" olarak değerlendirilmektedir. Anlama, yorumlama ve değerlendirme biçimindeki bu farklılık kültürün bilişsel boyutunu oluşturur. İki kabilenin karşılıklı birbirleriyle değiş tokuş yapma töreni davranışsal boyutunu; ok, yay ve midye kabuğu araçları ise maddi boyutunu oluşturmaktadır.

3. UYGULAMA

I. Popüler kültür, Kültür emperyalizmi, yabancı kültür hayranlığı, kültürel yozlaşma süreçlerinden bahsedilmektedir.

II.

1. D
2. Y (Halk kültürü toplumsal hayatla örtüşürken popüler olanın gerçek hayatta karşılığı yoktur.)
3. D
4. D
5. D
6. Y (Kültürel görelilik)
7. Y (Baskın kültür)
8. D
9. Y (Kültüre katılma)

1. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1. “Cumhuriyetin ilk yıllarında, yabancı dilde konuşmayı, evlerine yabancı kökenli mobilyalar getirmeyi, yabancı mürebbiyeler tutmayı medenileşmenin en temel göstergesi sayan anlayış” **aşağıdakilerden hangisidir?**

- A) Kültür merkezçiliği
- B) Kültürel görelilik
- C) Kültür şoku
- D) Yabancı kültür hayranlığı

2.

“Daha ana okulunda yabancı hayranı olmaya başlayan, Keloğlan’ı, Dede Korkut’u, Köroğlu’nu tanımayan çocuklarımız, Batman’le yatıp, Spiderman’le kalkıyorlar. Tabii bu yabancı kahramanların idealize edilmesinde basın-yayının katkısı büyük. Annelerimiz, ninelerimiz bizlere “Keloğlan”, “Askere Giden Kız”, “Şahmaran” vb. gibi masallar anlatırlar. Oysa çocuklarımız “Pamuk Prenses”, “Kül Kedisi”, “Kırmızı Başlıklı Kız”, vb. gibi Batı kültür öğeleriyle yüklü masallarla büyüyorlar. Batılılaşma ve çılgınca geçmişi unutmaya faaliyetlerinden ünlü fıkra kahramanımız “Nasreddin Hoca” da payını düşeni aldı. Artık onun kıvrak Türk zekâsını yansıtan fıkralara gülemez olduk. “İpe Un Sermiş”, “Kavuk”, “Yorgan Gitti Kavga Bitti”, “Düdük” vb. fıkralarındaki ince nükteli anlayamıyoruz. Onun yerine soğuk esprilerle yüklü Amerikan fıkralarına gülmeyi tercih ediyoruz”

Yukarıdaki metinde hangi kültürel süreçten söz edilmemiştir?

- A) Kültür şoku
- B) Kültür emperyalizmi
- C) Yabancı kültür hayranlığı
- D) Kültürel yozlaşma

3. Batı uygarlığının temelinde Türk-İslam kültür ve medeniyetinin olduğu, bunu çevriler yolu ile kendi medeniyetlerine kattıkları ortaya koydukları bilgilerden anlaşılmaktadır.

Bu durumu aşağıdaki kavramlardan hangisi en iyi şekilde anlatır?

- A) Kültürel yozlaşma
- B) Kültürel etkileşim
- C) Kültürel farklılaşma
- D) Kültürel çoğulculuk

4. **Aşağıdakilerden hangisi popüler kültür örneklerinden değildir?**

- A) Survivor yarışması
- B) Pokemon çizgi filmi
- C) Futbol müsabakası
- D) Karagöz-Hacivat gölge oyunu

5. Aşağıdakilerden hangisi kökleşmiş kültür öğelerinden değildir?

- A) Gelenekler
- B) Örfler
- C) Popüler kültür
- D) Âdetler

6. Türk kültürü ile Grek kültürü arasındaki mücadele Türk kültür unsurlarından biri olan baklava üzerinden uzun süre devam etmiş ve Yunanlılar bu kültür unsurunun kendilerine ait olduğunu iddia etmişlerdir. Sonuçta bu konu uluslararası mahkemelere kadar taşınmış ve davayı Türkiye kazanmıştır.

Bu olayda kültürle ilgili aşağıdakilerden hangisi ifade edilmektedir?

- A) Kültür, uğruna mücadele edilen veya savaşılan bir olgudur.
- B) Kültür bir yaşam biçimidir.
- C) Kültür bir toplumdaki nesne ve fikirlerin hepsini kapsar.
- D) Kültürü oluşturan unsurlar belli bir toplumun üyelerince paylaşılır ve aktarılır.

7. Türkiye'de ilk özel televizyon kanalı başka bir ülke üzerinden yayın yaparak 1989'da kurulmasına rağmen özel televizyonların kurulması ilgili yasal düzenlemelerin yapılması ve gerekli hukuki çerçevenin oluşması ancak 1992-1994 yılları arasında gerçekleşmiştir.

Ortaya çıkan bu hukuki boşluğa sosyolojide ne ad verilir?

- A) Kültür şoku
- B) Kültürel gecikme
- C) Kültür emperyalizmi
- D) Kültürel yozlaşma

8. Yaptığı çalışmalarla günümüz bilim ve uygarlığına katkıda bulunan birçok Türk İslam bilim insanı vardır. Bu bilim insanlarından bazılarının çalışma alanları şöyledir:

- I. İlk sibernetikçi, robotu yapıp çalıştıran,
- II. Klasik fizikte optiğin temellerini oluşturan,
- III. Modern kimyanın kurucusu sayılan,
- IV. Matematikte ilk defa 0 rakamını kullanarak onluk sayı sistemini oluşturan.

Verilen çalışmaların bilim insanları ile doğru eşleştirmesi aşağıdaki tablonun hangi sütununda doğru olarak verilmiştir?

	I	II	III	IV
A)	El-Cezeri	İbnü'l Heysem	Cabir İbni Hayyan	Harezmi
B)	Harezmi	El-Cezeri	İbnü'l Heysem Cabir	İbni Hayyan
C)	Cabir İbni Hayyan	Harezmi	El-Cezeri	İbnü'l Heysem
D)	İbnü'l Heysem	Cabir İbni Hayyan	El-Cezeri	Harezmi

9. I. Bireylere, gruplara, toplumlara yaşam için gerekli davranış kalıpları sunar.
 II. Bireye toplumsal bir kişilik kazandırır.
 III. Toplum öğelerini birbirine yakınlaştırır ve dayanışmayı sağlar.
 IV. Toplumsal bütünleşmeye engel olur.

Yukarıda sıralanan kültür işlevlerinden hangisi yanlıştır?

- A) I B) II C) III D) IV

10. “Tüfek icat oldu, mertlik bozuldu” sözü ile ifade edilen aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Teknolojik araçlar maddi kültür ögesi olarak tüm toplumlarda kullanılır.
 B) Kültür bir toplumun değer ve davranış biçimlerini ifade eder.
 C) Maddi kültürde meydana gelen değişme manevi kültürü etkiler.
 D) Yeni ihtiyaçlar yeni kültür öğeleri oluşturur.

11.

“Sabah yataktan kalkan bir insanın ayağına giydiği makosen terlikler Doğu ormanlarında yaşayan Kızılderililer’in icadıdır. Üstünden çıkardığı pijama Hindistan’da icat edilmiş bir çamaşırdır. Yıkandığı sabun da eski Gaul’lerin icatıdır. Dışarıya çıktığında eğer yağmur yağıyorsa yanına aldığı şemsiye Güney Asya’da; başına geçirdiği şapkanın keçesi Asya steplerinde; gazete almak için çıkardığı bozuk paralar ilk defa Lidyada ortaya çıkmıştır. Lokantada önüne konulan tabak Çin’de icat edilen porselenin bir çeşididir.”

Yukardaki metinden hangisine ulaşılabilir?

- A) Değişik kültürlerden olan insanlar farklı inanç, değer ve davranış kalıplarına sahiptirler.
 B) Kültürler arası etkileşim yeni kültürel sentezler oluşturur.
 C) Kültür, toplumsal yapıyı etkileyen ve değiştiren önemli faktörlerden biridir.
 D) İnsan, bir toplumun davranış, düşünüş ve duyuş biçimlerini o kültüre katılarak kazanır.

B	C	D	A	B	A	C	D	B	A	D
11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

1. ÜNİTE CEVAP ANAHTARI

2. ÜNİTE

TOPLUMSAL KURUMLAR

Toplumsal yapıyı oluşturan kurumlar ve bunların işlevleri sayesinde toplum denilen sistem uyumlu bir şekilde işler.

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

1. Toplumsal kurum ve işlevlerini,
2. Toplumsal yaşam ve sosyalleşme açısından ailenin önemini,
3. Evlilik ve boşanmanın birey ve toplum üzerindeki etkilerini,
4. Aile modelleri ve akrabalık ilişkilerini
5. Kadının aile ve toplum içindeki konumunu,
6. Atatürk'ün kadın haklarına verdiği önemi,
7. Eğitimin toplumsal yaşamdaki ve sosyalleşme sürecindeki önemini,
8. Atatürk'ün eğitim konusundaki fikirlerini,
9. Dinin toplumsal yaşamdaki önemini,
10. Din ve laiklik kavramlarının ilişkisini,
11. Atatürkçü düşünce sisteminde laiklik anlayışını,
12. Ekonominin temel öğelerini ve toplumsal yaşamdaki önemini,
13. Atatürk'ün ekonomik sistemlerle ilgili görüşlerini,
14. Siyaset kurumunu, temel kavramlarını, siyasal yönetim şekillerini öğreneceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Kurum
- Monogami
- Poligami
- Endogami
- Egzogami
- Matrilokal
- Patrilokal
- Neolokal
- Örgün Eğitim
- Yaygın Eğitim
- Laiklik
- Arz
- Talep
- Enflasyon
- Deflasyon
- Devalüasyon
- Revalüasyon
- Kapitalizm
- Sosyalizm
- Millî gelir
- Siyasi Parti
- Egemenlik
- İktidar
- Demokrasi
- Sivil Toplum

GİRİŞ

Çok karmaşık bir yapıya sahip olan toplumsal sistemin uyumlu bir şekilde işleyebilmesi için toplumun en küçük üyesi olan ve sosyal grupları oluşturan bireyler, belirli esaslar çerçevesinde birbirleriyle ilişkide bulunurlar. Örneğin trafikte araba kullanırken, pazarda alışveriş yaparken, cenaze kaldırırken, bir iş kurarken, seçme ve seçilme hakkını kullanırken (ya da benzeri durumlarda) bunları nasıl yapacağını bilir. Bu ünite de bireylerin hangi şartlarda hangi faaliyetleri yapabileceklerini, neleri yapmalarının yasak olduğu konusunda çeşitli sınırlamalar belirleyen toplumsal kurumların toplumsal hayattaki yeri ve işlevlerini daha yakından tanıma imkânı bulacaksınız. Önce genel bir bakışla toplumsal kurumlar bir bütün olarak ele alınacak, sonra her kurum ayrı ayrı bölümlerde tek tek değerlendirilecektir.

2.1. TOPLUMSAL KURUM

Toplumu oluşturan bireylerin inanışlarını, davranış biçimlerini belirleyen kurumların doğasını ve işlevini analiz etmek toplumun anlaşılmasında ne kadar önemlidir?

Bir şeyin yapısını, onun parçaları arasındaki nispeten sabit ilişkiler oluşturur. Toplumsal yapının yapıcı öğeleri de toplumsal kurumlardır. Toplumsal kurum, bir toplumdaki ortak düşünce, inanç, gelenek-görenek, davranış biçimlerinin ve maddi elemanların (yapılar, mallar gibi) oluşturduğu bir bütündür. Her toplumda belirli davranışlar tekrarlanmakta ve bu tekrarlar bir davranışın kalıplaşmasına ve toplumu oluşturan bireylerce ortaklaşa kabul edilen bir hareket biçimi hâline gelmesine yol açmaktadır. Sonuçta belirli bir usul, bir kural, bir davranış biçimi topluma yerleştiği zaman kurum hâline dönüşmektedir. Örneğin aile ilgili değerler, olaylar, ilişkiler, kurallar, inanç ve davranış biçimleri vs aile kurumunu; öğrencilik, öğretmenlik, dersler, not sistemi, sınav biçimleri gibi pek çok ilişkiler sistemi ise eğitim kurumunu oluşturur.

Kurum günlük dilde ve sosyolojide birbirinden az çok farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Günlük dilde genellikle kurumsal bir işlevi yerine getiren, somut örgütlenmelere, kuruluşlara kurum denilmektedir. Sosyal sigortalar kurumu, çocuk esirgeme kurumu gibi. Oysa sosyolojide kurum insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkmış, soyut, süreklilik kazanmış ilişki sistemleri, davranış örüntüleridir.

Belli başlı temel toplumsal kurumlar; aile, eğitim, ekonomi, din ve siyasettir. Soyut bir özellik taşıyan kurumlar, toplumdan topluma değişebildiği gibi aynı toplumda farklı zaman dilimlerinde de değişimler gösterebilmektedir. Buldukları toplumda eskiden

olduğu gibi kendisinden beklenen fonksiyonları yerine getirmeyen kurumlar terk edilmeye mahkûmdur.

Bir toplumdaki bütün toplumsal kurumlar birbirleriyle ilişkilidir. Örneğin eğitim kurumu, ekonomi kurumunun ihtiyaç duyduğu işgücünü yetiştirir. Siyaset ve hukuk kurumları ekonomi kurumunun düzgün işleyebilmesi için gerekli düzenlemeleri yapar. Aile kurumu, ekonominin ihtiyaç duyduğu nesilleri yetiştirmesi ve tüketim işlevi açısından ekonomi kurumuyla ilişkilidir. Bu kurumlar arasında bir sorun olduğu zaman ve kurumlar var olan boşluğu dolduramadığında toplumsal sorunlar meydana gelmeye başlar.

2.1.1. Toplumsal Kurumların İşlevleri

Olumlu İşlevleri

1. Kurumlar, bireyin toplumsal davranışlarını kolaylaştırır ve basitleştirir. Toplumun düşünce ve eylem tarzları, birey topluma girmeden önce büyük ölçüde düzenlenmiş ve planlanmıştır. Kişi neleri nasıl yapacağını öğrenmek için zaman ayırmak zorunda değildir. Bunları toplumda hazır olarak bulur ve onları kurumlar aracılığı ile öğrenir.
2. Kurumlar bireyler arası ilişkilerde iş birliği ve dayanışmayı, kurum içinde de bütünleşmeyi sağlarlar.
3. Bireyin başkaları için tehlikeli olabilecek davranışlarını frenleyerek toplumsal denetim sağlarlar.
4. Toplumsal kurumlar, bireye, kendi özel yetenek ve isteklerini geliştirebileceği, önceden var olan roller sunarlar.
5. Toplumsal çözülmeyi önlemede kurumlar çok önemli roller üstlenirler.
6. Bireyler, toplumsal kurumlar sayesinde bazı ihtiyaçlarını (örneğin, yeme, içme, giyinme barınma, sevgi, saygı, güvenlik, ibadet, eğlenmek, gezmek, sinema, tatil, alışveriş vb.) giderir.

Olumsuz İşlevleri

1. Kurumlar sosyal davranışların koruyucusu ve devam ettiricisi oldukları için topluma yeniliğin girmesini engelleyici ve geciktirici rol oynarlar.
2. Tüm kurumlar bir toplumun üyelerine neye izin verilir verilmediğini açıkça göstererek onların üzerinde denetim uyguladığı için bireylerin kendi özgün yeteneklerini göstermelerine engel olurlar.
3. Bireylerin kültürlerinde değeri kalmamış olan bazı normları zorla yaşatmaya çalışırlar.

Kurumların işlevlerini açık ve gizil olarak sınıflandıran sosyologlar da vardır. Örneğin ekonomi kurumunun açık işlevi, belli ihtiyaçları karşılayacak mallar üretmektir. Gizil işlevi ise insanlar otomobil ya da pahalı giyim eşyası gibi malları yalnız ihtiyaçlarını karşılamak için değil, aynı zamanda toplumsal saygınlıklarını artırmak için de alırlar. Aynı şekilde aile kurumunun açık işlevi neslin devamını sağlamak, çocukların bakımı ve sosyalleştirilmesi, örtülü amacı bireyin iş bulma, meslek sahibi olmayı sağlamak olabilir.

Görev	Kurum	Başlıca Roller	Fiziksel Özellikler	Simgesel Özellikler
Neslin devamı	Aile	Anne, baba, çocuk	Ev, kullanılan eşyalar	Düğün, takı
Üretim, bölüşüm ve tüketimin düzenlenmesi	Ekonomi	İşveren, işçi, çiftçi, tüketicisi	Fabrika, banka, firma, sendika	İşyeri açma ve yeterlilik belgesi, amblem
Yasa ve yönetim ilişkilerinin düzenlenmesi	Siyaset	Yönetici, yönetilen	Kamusal binalar, meclis	Bayrak, yasa
İnanma ihtiyacını karşılama ve toplumsal bütünlüğü sağlama	Din	Din görevlisi	Cami, kilise, havra	Kur'an, İncil, Tevrat
Toplumun temel değerlerini bireye kazandırma, meslek edindirme	Eğitim	Öğretmen, öğrenci	Okul, üniversite, meslek eğitim kampları	Diploma, kitap, akıllı tahta, sınav

Toplumun temel kurumları, görevleri ve yapısal öğeleri

Kurum kavramının anlamını ve işlevlerini daha iyi kavramak için temel kurumlar olan aile, eğitim, ekonomi, din ve siyaset kurumlarını ayrıntılı olarak ele alalım.

2.2. AİLE KURUMU VE ÖNEMİ

Günümüzde ailenin bazı görevlerini devralan, gerçekleştiren kurumlar olmasına rağmen aileye duyulan ihtiyaç neden önemini korumaktadır?

Aile: Evlilik, kan bağı veya evlatlık yoluyla birbirine bağlı bireylerden oluşan ve aralarında karşılıklı hak ve ödevler bulunan küçük toplumsal birimdir. Aile bütün toplumlarda bulunan evrensel bir olgudur ve toplumun ayrılmaz bir parçasıdır. Aile, sevgi ve şefkat duygularını barındıran duygusal bir temele dayanır. Bu duygusal temelden dolayı sosyal bir kurum olan ailenin kendi üyelerine ve topluma karşı sorumlulukları vardır.

Aile toplumun temelidir, bu temeli bozmaya yönelik her şey toplumun da bozulmasına yol açar.

Görsel 2.1. Bireyi sosyal bir varlık hâline getirmek ailenin görevidir.

Birçok toplumsal kurum gibi aile de insanlık tarihi boyunca önemli değişiklikler geçirmiş işlevlerinde farklılaşmalar olmuş ancak hiçbir toplumda yerini, önemini ve değerini yitirmemiştir. Zaman içinde farklılaşan şartlar nedeni ile ailenin ilk zamanlardaki yapı ve işlevinde değişiklikler meydana gelse dahi neslin devamı, çocukların yetiştirilmesi, kişilerin topluma kazandırılması, düzeni koruyan sosyal mekanizmaların sürdürülmesi ancak sağlıklı ailelerin varlığına bağlıdır. Aile toplumun en küçük ancak en temel birimi olduğundan, toplumun sağlıklı bir şekilde gelişmesi, ilerlemesi, toplumsal huzur ve barışın sağlanabilmesi açısından sağlam temellere dayalı ailelerin varlığı son derece önemlidir.

2.2.1. Aile Kurumunun İşlevleri

Toplumun temelini aile oluşturmaktadır. Dolayısıyla toplumsal yapıdaki en temel işlevleri de aile üstlenmiştir. Bu işlevler sırasıyla şunlardır:

1. Biyolojik İşlev: Aile, eşlerin cinsel ihtiyaçlarını meşru yoldan karşılayan, nüfusun artışı ve neslin devamını sağlayan biyolojik özelliği olan bir kurumdur. Diğer bir ifade ile aile, toplumun işlevsel bir ögesi olarak insanın üremesi ve çoğalmasına yani biyolojik işlevini yerine getirilmesine nikâh sözleşmesi ile sosyal ve yasal açıdan meşru bir zemin hazırlamaktadır. Ailenin neslin devamını sağlayan işlevi insanın yeryüzünde var olması ile başlamış, insanlık var oldukça da devam edecektir.

2. Psikolojik İşlev: Aile toplumda, sevginin, öz saygının ve güvenliğin doğal kaynağıdır. Çocukların biyolojik bakımdan olduğu gibi, psikolojik bakımdan da korunmasına sevgi, saygı, beğenilme ve sığınma gibi duygusal ihtiyaçlarının doyurulmasına ihtiyaçları vardır. “Mensup olma” ya da “ait olma” duygusunun en güzel yaşandığı ve doyurulduğu yer ailedir. Aile bu işlevleri gerçekleştirerek çocukta anne-babaya karşı saygının temellerini atar. Çocuğu aileye sınımsız bağlar, toplumun temelini sağlam atılmasını sağlar.

3. Toplumsal İşlev: Aile kişiliği geliştirici, şekillendirici, terbiye edici rolü ile temel bir alt kurum olarak üst grupları destekleyen, besleyen bir “güç merkezi” dir. Toplumsal yaşamın istikrarı ve devamlılığı için gereken değerler, kurallar, gelenek ve görenekler aile yaşamı içinde öğrenilir. Birey, toplumsal yaşam süreci içinde bu kültürel değerleri öğrenerek sosyalleşir. Sosyalleşme, bireyin içinde yaşadığı toplumun değer ve normlarını öğrenerek, kendisine düşen rolleri yerine getirecek bilgi, beceri ve alışkanlıkları kazanıp topluma hazırlanma ve toplumun işlevsel bir üyesi olma sürecidir. Bu da gerçek anlamda ancak eğitimle gerçekleşmektedir. Geleneksel toplumlarda eğitimi aile sağlarken çağdaş toplumlarda kültürel birikim arttığı, iş bölümü ve uzmanlaşma ortaya çıktığı için aile yetersiz kalmakta bireyin eğitimini okullar tamamlamaktadır.

Görsel 2.2. Aile, bilinçli ya da bilinçsiz birçok temel hayat bilgisini çocuğa öğretir.

Aile, bireye doğuştan bir statü sağladığı gibi hayat yarışı içinde de üyelerine statü ve saygınlık kazandırır. Millî kültürün yaşatılması ve kuşaktan kuşağa aktarılması ile aile üyelerine dinî inançları kazandırma, onlara dinî, ahlaki bilgileri öğretme de ailenin önemli işlevleri arasındadır.

4. Ekonomik İşlevi: üyelerin beslenme, barınma, korunma, ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyor olması ailenin ekonomik işlevini ortaya koyar. Geleneksel toplumlarda aile, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen üretim birimi işlevine sahipken günümüz aile modeli olan çekirdek aile, ekonomik açıdan, üretim birimi olmaktan çıkmış ve tüketim birimine dönüşmüştür. Aile kurumunun üstlendiği bu üretim işlevini ev dışındaki kurumlar üstlenmiştir. Ailenin ekonomik işlevi olan geleneksel meslek edindirme işlevi sanayi öncesi toplumlarda çocukların, babalarının yaptıkları işi görerek öğrenmeleriyle gerçekleşirken, günümüzde ailenin bu konudaki etkinliği devam etmekle birlikte artık bu işlev okullar, çeşitli eğitim merkezleri, sivil toplum örgütleri ve sanayi sektöründeki kurumlar aracılığı ile gerçekleşmektedir.

1. UYGULAMA

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere verilen kavramları doğru olarak yerleştiriniz.

Aile

Toplumsal işlev

Nesil

Biyolojik işlev

1. Toplumda nüfusun kaynağını oluşturması, kuşakların sürekliliğini ve neslin devamını sağlaması ailenin.....ifade eder.
2.toplumsal örgütlenmenin ve toplumsal kurumlaşmanın temel birimidir.
3. Ailedevamını sağlayarak kendi varlığını ve insanlığın varlığını korumaktadır.
4. Bireyin içinde yaşadığı toplumun değer ve normlarını benimseyip, öğrenerek, hayat süreci içinde bir sosyal varlık hâline dönüşmesi ailenin..... ile açıklanabilir.

2.2.2. Evlenme Boşanma ve Ailenin Sürekliliği

Birçok toplumda ailenin temelini evlilik oluşturur. Toplumlar eskiden beri yetişkin kadın ile erkek arasındaki cinselliğe dayalı ilişkileri düzene sokma eğilimi taşımışlar, bu yönde birtakım yasal düzenlemeler yapmışlardır. Örneğin “nikâh” diye adlandırılan evlilik sözleşmesi böyle bir yasal düzenlemedir. Genel olarak bir toplumda cinsler arasındaki ilişkileri düzenleyen ve hangi ilişkinin meşru olduğunu belirleyen kalıplaşmış ilişkiye evlilik denir.

Görsel 2.3. Evlenme ritüelleri toplumdandan topluma farklılık gösterir.

Evlilik, aileyi başlatan ve toplum tarafından onaylanan bir anlaşmadır. Her toplumda evliliği düzenleyen yazılı ve yazısız (örf, gelenek vb.) kurallar vardır. Her toplumda evliliğin yaşı, yapılış biçimi, ev düzeninin nasıl kurulacağı, ne tür armağanların nasıl verileceği, eşlerin nerede oturacağı, birbirine ve yakınlarına karşı tutum ve davranışlarının neler olacağı önceden düzenlenmiştir.

Evlilik bireylerin biyolojik, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşıladığı bir süreçtir. Toplumsal, psikolojik, biyolojik ve ekonomik işlevleri dolayısıyla her çağda etkinliğini sürdürmüş olan evlilik kurumu; duyguların paylaşılması ve empati gibi önemli öğeler içermekte, bireylere sosyal ve duygusal destek sağlayarak eşlerin fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan sağlıklı olmalarına önemli katkılarda bulunmaktadır.

Evliliğin toplumsal ve ekonomik boyutlarının yanında, resmî nikâh ile bir de hukuki boyutu vardır. Bu hukuki ilişkinin birey ve toplum üzerindeki etki alanlarının bilinmesi; bireylerin birbirlerine karşı bu bağ ile ortaya çıkan sorumluluklarının farkında olmaları da aile kurumunda ilişkinin sürdürülebilmesi için oldukça gereklidir. Bireyin, hayatındaki en önemli kararlardan biri olan evlilik kararını verirken evlenmenin gerektirdiği toplumsal, psikolojik ve hukuki sorumluluğu hem kendisi hem evleneceği kişi açısından değerlendirmesi ailenin sürekliliği açısından son derece önemlidir.

Evliliğin eğlence, tören ve şölenler yapılarak kutlanması da iki insanın birlikteliğinin kültürel düzeyde kabullenişini ortaya koyar.

Mutlu bir evlilik, mutlu bir aile ve mutlu bir toplum olma açısından son derece önemlidir. Aile kurumunun ve evlilik ilişkisinin sürekliliği ve mutluluğu için aile üyelerinin sahip olması gereken değerler vardır. Bu değerlerden yoksun bir evliliğin sürdürülmesi mümkün değildir. Evlilikte eş seçimi kadar önemli bir başka konuda kurulan evliliğin sürdürülmesi için gösterilecek çabadır. Evlilikte ömür boyu mutluluğu ve sevgiyi yaşamak için, iyi ve kötü günlerde birbirine destek olmak ve sadakatle bağlanmak eşlerde bulunması gereken temel değerlerdir. Bu değerler aile içinde öğrenilir ve kişiliğin bir parçası olur.

“Evlilikte sürekliliği sağlayan şey yalnız, aranan kişiyi bulmak değil, aynı zamanda aranan kişi olmaktır”.

L.F. Wood

Eski çağlardan günümüze kadar çeşitli şekillerde evlilik türleri oluşmuştur. Bunlar çeşitli ölçütler temel alınarak sınıflandırılmıştır.

Evlilik Türleri

1. Eşin Seçildiği Gruba Göre Evlilik Türleri

1. Eşin Seçildiği Gruba Göre	2. Eş Sayısına Göre	3. Çiftlerin Oturdukları Yere Göre
a) Endogami b) Egzogami	a) Monogami b) Poligami - Polijini - Poliandri	a) Matrilokal b) Patrilokal c) Neolokal

a. Egzogami (dıştan evlenme): Bireyin üyesi olduğu grubun dışından biriyle evlenmesidir. Bu evlenme biçimiyle farklı toplumlar etkileşim içine girmişlerdir. Bu evlilikle bilimsel olarak kanıtlanmış olan yakın akraba evliliklerinden kaynaklanan hem toplumsal ve ailevi sorunlar hem de beden ve ruh hastalıkları önlenmeye çalışılır.

b. Endogami (içten evlenme): Bireyin üyesi olduğu grubun içinden biriyle evlenmesidir. Genellikle tarım toplumlarında, kabile, köy, akraba gibi küçük grupların üyeleri arasında sahip olunan toprağın bölünmesini önlemek için yapılmaktadır.

2. Eş Sayısına Göre Evlilik Türleri

a. Monogami (tek eşli evlilik): Kadın ve erkeğin tek eşle evlenmesidir. Birçok toplumda yasal olarak zorunlu kılınan evlenme biçimidir.

b. Poligami (çok eşli evlilik): Erkek ya da kadının aynı anda birden fazla eşle evlenmesidir. İki farklı biçimi vardır:

-Poliandri (çok erkekle evlilik): Bir kadının aynı anda birden fazla erkekle evlenmesidir. Az rastlanan bir evlilik türüdür. Tibet'te ve Alaska'da bu evlilik türü görülür.

-Polijini (çok kadınla evlilik): Bir erkeğin aynı anda birden fazla kadınla evlenmesidir. Bu evlilik türü genellikle kadının değerinin ve statüsünün düşük olduğu toplumlarda görülür. Bu tür toplumlarda erkeğin toplumsal gücü oldukça fazladır.

3. Oturulan Yere Göre Evlilik Türleri

a. Matrilokal (ana yanı yerleşme): Evlenen erkeğin, kadının ailesiyle birlikte yaşamasıdır. Bu evlilik türü, kadın egemenliğinin olduğu toplumlarda görülür.

b. Patrilokal (baba yanı yerleşme): Evlenen kadının, erkeğin ailesiyle birlikte yaşamasıdır. Baba otoritesinin etkin olduğu geniş ailelerde görülür. Sanayi öncesi toplumlarda yeni evliler genellikle yardım, koruma ve destek amacıyla ebeveynleriyle birlikte yaşıyorlardı.

c. Neolokal (yeni ev açma): Eşlerin ana babalarından ayrı evde oturmasıdır. Bunun sonucunda çekirdek aile ortaya çıkar.

Yukarıdaki evlilik türlerinin dışında levirat, sororat, beşik kertmesi, berdel ve görücü usulü gibi bazı evlilik türlerine de rastlanmaktadır.

Levirat (kayın alma); Kadının ölmüş olan kocasının erkek kardeşi ile evlenmesidir. Aile bütünlüğünü korumayı ve ölen kocanın geride kalan eşinin, çocuklarının bakımını amaçlayan bu tür evlilik, evli çiftlerden çok aile büyüklerinin kararıyla gerçekleşmektedir.

Sororat (baldız alma); Karısı ölen erkeğin ergen olan baldızı ile evlenmesine sororat denir. Sororat, çocuklara en iyi anneliği yapacak kişinin çocukların teyzesi olabileceği düşüncesinden hareketle yapılır ve burada da amaç aileler arasında kurulmuş olan akrabalık ilişkisinin devamını sağlamaya yöneliktir. Evliliğin, bireysel işlevlerinden çok toplumsal işlevleri birinci düzeyde bir hedef olduğundan bu evliliklerde ailelerin kararı daha ön plandadır.

Berdel, ailelerin karşılıklı olarak kızlarını birbirine gelin vermeleri ya da evlenecek iki erkeğin, ailelerindeki kızları karşılıklı olarak kendilerine eş olarak seçmeleri ile gerçekleşen bir evlilik yöntemidir.

Devrin birinde bir genç, köydeki yaşlı bilgenin kapısını çalmış. “Dede” demiş, “Beni aşağı köydeki çobanın kızıyla evlendirmek istiyorlar. Ama ben onu hiç görmedim. Tanımam etmem. Huyunu suyunu bilmem. Sence bu evlilik hayırlı olur mu?”

Yaşlı bilge bir süre düşünmüş ve ardından şöyle demiş: “Evlat! Çorbayı baharatsız da pişirsen yenir ama tadı yavan olur. İçine tuz biber katman lazım.”

Genç düşünmüş taşınmış, cümledeki inceliği fark etmiş. “Dede, anladım ama bu çorbanın tuzu biberi ne ola ki? Onu anlamadım.” demiş.

Dede de ona “Evlilik çorbasının tuzu sevgi, biberi saygıdır. Sevgiyi katarsan lezzeti bol olur. Saygıyı katarsan tadından yenmez.” diye cevap vermiş.

Evlilik ilişkisinin kalıcı ve uzun süreli olabilmesi için sevgi kadar saygının da önemli olduğu söylenebilir mi? Saygıyı kendinize göre tanımlayıp görüşlerinizi aşağıda ayrılan yere yazınız.

www.aep.gov.tr

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. UYGULAMA

I. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere verilen kavramları doğru olarak yerleştiriniz.

Patrilokal**Monogami****Endogami****Matrilokal****Poliandri****Polijini****Egzogami****Neolokal**

1. Günümüzde yaygın olan evlilik türleri; a)....., b)....., c)..... evliliklerdir.
2. Kırsal kesimdeki geniş ailelerde ve erkek egemenliğinin olduğu toplumlarda görülen kadının, evlilik sonucunda erkeğin evine gelip yerleşmesi..... evlilik türüne girer.
3. Bazı dini ve etnik grupların, üyelerinin grup dışından bireylerle evlenmesine izin vermemesi evlilik türü örneğidir.
4. Günümüz toplumlarında en yaygın olan ve yasal olarak da zorunlu kılınan evlilik şekli.....dir.
5. Ekonomik eşitsizliğin ve kadın nüfusunun çok olduğu toplumlarda..... evlilik türü yaygındır.
6. Toplumlarda çok az görülen evlilik türü.....dir
7. İç güveyliği evlilik örneğidir.
8. Akraba evliliklerinin yol açtığı çeşitli sorunların önlenmesi amacıyla tercih edilen evlilik türü.....dir.

II. Son filminin konusunun anne ve babasının hikâyesine dayandığını söyleyen yönetmen filmi şöyle özetler: “Memur olan babamın tayininin İstanbul’a çıkmasıyla hikâye başlar. Babam aynı semtte oturan annemle tanışır ve kısa zamanda birbirlerini severler. Annem anneannemle beraber yaşamaktadır. Babamla evlenme kararı aldıklarında anneannemi yalnız bırakmak istemeyen annem, babamı kendi yanlarına taşınmaya ikna eder. Böylece benim dünyaya geleceğim mutlu yuva kurulmuş olur.”

Yukardaki metinde hangi evlilik türlerinden söz edilmektedir?

.....

.....

.....

.....

Boşanma

Gelecek nesillerin oluşturacağı toplumu şekillendiren ailelerin sağlıklı bir şekilde devamlarının sağlanması, daha sağlıklı ve huzurlu bir toplum yaşamı için de önemlidir ancak dünyada ve ülkemizde boşanmalar gittikçe artmakta ve bu sorun toplumu da derinden etkilemektedir.

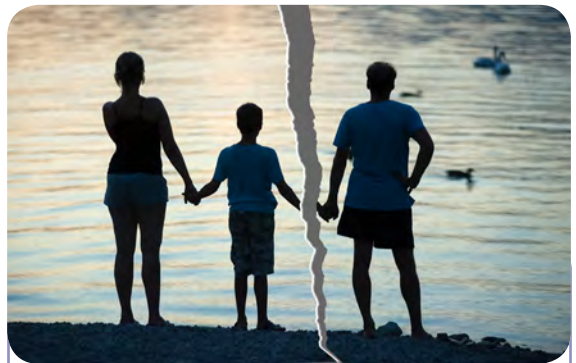
Boşanma, taraflardan birinin veya her ikisinin kendi arzusu ile toplumda geçerli norm ve âdetlere göre evlilik birliğini sona erdirilmesidir. Evlilik birliğinin devamı boyunca kanunda gösterilen yükümlülüklerle uymak zorunda olan eşler, bu evlilik birliğini diledikleri anda sona erdirmek yetkisine sahip değildir. Örneğin bazı dinler (Katolik ve Hindu inancında olduğu gibi) boşanmayı engelleyen kesin kurallar koymuştur. Ataerkil ailelerde erkek egemenliği olduğu için kadınların genellikle hem evlenmede hem de boşanmada söz hakkı yoktur. Boşanma gerçekleştiğinde maddi kaybın yaşanacağı durumlarda (evliliğin başlık parası, drahoma gibi karşılıklarla yapıldığı toplumlarda) da boşanma zordur. Toplumun temeli olarak görülen ailenin çözülmesinin toplumda da çözülmeye yol açacağı düşüncesi boşanmaya karşı önlem alınmasının temel nedenidir.

Dinsel, hukuksal, töresel kurullarla boşanma zorlaştırılmaya çalışılsa da gelişmiş toplumlarda özellikle de Batı'da boşanma giderek artış göstermektedir. Nedenleri, sonuçları ve etkileri toplumdan topluma, zamandan zamana ve kişiden kişiye değişiklik gösteren boşanma, aile ve evlilik kadar eski olmasına rağmen, günümüzde artan bir eğilim göstermesi onun güncel problemler içerisinde değerlendirilmesine neden olmaktadır.

Giderek artan boşanma nedenleri arasında evlilik yaşantısının ritüelleşmesi; aile içi iletişimin azalması; çiftlerin aile geçmişleri, yetişme tarzları ve kültürel özellikleri; kadının çalışma hayatına girmesiyle birlikte ekonomik bağımsızlığının artması sonucu ataerkil aile yapısının zayıflaması; maddi konular; kötü alışkanlıklar; değişen kadınlık ve kocalık rolleri; toplumsal ve hukuki koşulların boşanmayı kolaylaştırması ve en önemlisi de şehirleşmenin ve sanayileşmenin ortaya çıkardığı toplumsal değişim gibi nedenler sayılabilir.

Görsel 2.4. Boşanma aile birliğinin çözülmesidir.

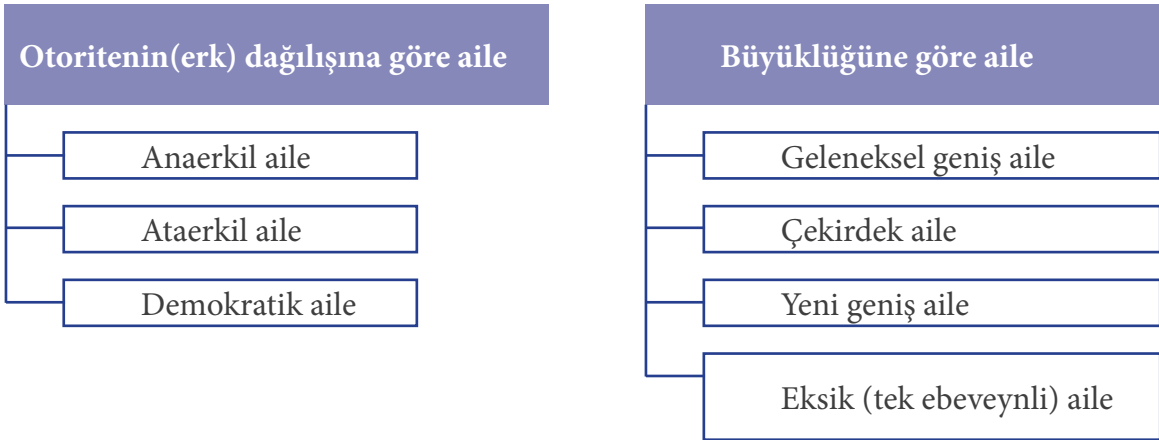
Görsel 2.5. Boşanma, çocuğu ebeveynlerinden birinden yoksun bırakmadır.

Toplumun temel direği olan ailenin dağılması, çeşitli toplumsal sonuçları da beraberinde getirmektedir. Huzursuzluğun artması, toplumsal bütünleşmenin zayıflaması ve toplumda sağlıklı bir kuşağın yetişmemesi boşanmanın getirdiği toplumsal sonuçlardır. Boşanmanın olumsuz sonuçları en fazla çocuklar üzerinde görülürken, eşler de ciddi şekilde etkilenmektedir. Boşanan kadın, eğitimsiz ve işsiz, kendi ailesinin maddi ve manevi desteğinden yoksun ise ciddi sorunlarla karşılaşabilir. Geçimini sağlamakta güçlük çekebilir ve çevrenin rahatsız edici tutumlarıyla karşı karşıya kalabilir. Boşanma sonucunda aile ortamının sıcaklığından kopan kişiler, bunalıma girebilir ve toplumsal sapma gösterebilirler. Ayrıca yapılan araştırmalarda, boşanan eşlerden yalnız yaşayanların hastalıklara yakalanma oranlarının yüksek olduğu, günlük işlerini gidermede zorluk çektikleri saptanmıştır.

Türk Medeni Kanununa göre boşanma nedenleri şunlardır; Eşin zina yapması, cana kast, eşin onur kırıcı bir suç işlemesi ya da haysiyetsiz bir yaşam sürmesi, evi terk, akıl hastalığı ve şiddetli geçimsizlik.

Boşanmanın çocuk üzerinde olumsuz psikolojik etkileri vardır. Boşanan anne baba arasında seçim yapmak zorunda kalan çocuk, çatışma yaşamakta ve önemli davranış bozuklukları ortaya çıkabilmektedir.

2.2.3. Aile Modelleri ve Akrabalık İlişkileri

Aile kurumu insanlık tarihi kadar eski temel bir kurumdur. Toplumsal değişimle birlikte değişime uğramış olsa da tarihin her döneminde varlığını devam ettirmiştir. Tarih boyunca her toplum kendine özgü bir aile biçimi oluşturmuştur. Bu nedenle de zaman içinde değişen çok sayıda aile modeli karşımıza çıkmaktadır.

A. Otoritenin Dağılımına Göre (Kararların Alınış Biçimine Göre)

1. Anaerkil (Maderşahi/matriarkal) aile: Bu aile tipi avcılık ve toplayıcılıkla geçimini sağlayan toplumların yerleşik yaşama geçmeleriyle ortaya çıkar. Kadının egemen olduğu aile türüdür. Aile bireylerinin soyu anayla belirlenir. Aile reisi, annenin erkek kardeşidir. Akrabalık ve miras kadına göre düzenlenir. Poliandri evlilik yaygındır. Din ve gelenekler egemendir. Eskimolarda, Afrika'da, Kanada yerlilerinde görülür.

Görsel 2.6. Cezayir, Mali ve Nijerya arasındaki bölgede yaşayan Tuaregler anaerkil bir yapıya sahiptir.

2. Ataerkil (Pederşahi/patriarkal) aile:

Bu aile, baba, babanın eşleri, evli erkek çocukları ve eşleri, evlenmemiş kız çocukları ve öteki çocuklardan oluşur. Bu aile tipine tarımsal üretimle birlikte, yerleşik yaşama geçilmesi ve özel mülkiyetin ortaya çıkması ile rastlanır. Erkeğin egemen olduğu aile türüdür. Akrabalık baba soyundan geçer. Baba ailenin tüm mal varlığı üzerinde söz sahibidir. Babanın aile üyelerini satmak, kiralamak, hapsedmek gerekli görürse öldürmek gibi cezai sorumlulukları vardır. Erkek istediği kadar kadınla evlenebilir yani polijini türü evlilik yaygındır. Din ve gelenekler egemendir. Eski sitelerde, bazı Asya ülkelerinde görülür.

3. Modern (Eşitlikçi/demokratik) aile: Egemenliğin kadın ve erkek arasında paylaşıldığı, kararların ortak alındığı ailedir. Sanayileşmenin ortaya çıkmasıyla beraber özellikle kadınlar ekonomi hayatında yer edinmesiyle beraber bu aile türü çıkmış ve sonrasında yaygınlaşmıştır. Akrabalık bağı hem anne hem de baba tarafı üzerinden sürdürülür. Kadın ve erkeğin hakları hukuk kuralları ile desteklenmiştir.

B. Üye Sayısına Göre

1. Geleneksel geniş aile: Birden fazla kuşağın bir arada oturduğu ailedir. Sanayi öncesi tarım toplumlarında yaygın olarak görülür. Kararları ailenin en yaşlı erkek üyesi alır. Aile daha çok üretici yapıdadır. Bireysel mülkiyet yoktur, ailenin bütün malı ortaktır. Gelenek ve görenekler etkilidir. Akrabalık bağları kuvvetlidir.

Sanayileşmenin başlangıç dönemlerinde bir aile modeli de "geçiş dönemi geniş aile" olarak adlandırılır. Bu aile aynı hane içinde olmayıp birbirine yakın mekânlarda, birbirine oldukça bağlı şekilde yaşayan ailedir. Kopma henüz tam değildir.

2. Çekirdek aile: Anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşur. Sanayileşmesini tamamlamış toplumlarda görülür. Aile daha çok tüketici yapıdadır. Bireysel mülkiyet vardır. Görevlerinin bir kısmını diğer kurumlara devretmiştir. Akrabalık bağları zayıflamıştır. Bunun yerine ailedeki bireyler arasında duygusal bağlar kuvvetlenmiştir. Gelenek ve göreneklerin baskısı azdır. Tek eşli ve neolokal evlilik özelliği taşır.

4. Eksik (Tek ebeveynli) aile: Anne veya baba ebeveynlerinden sadece biri ile çocukların oluşturduğu ailedir. Bu aile son yıllarda boşanma oranlarının artışı, çocuk sonrası terk etme veya terk edilme ile ortaya çıkmaktadır.

Akrabalık İlişkileri

İnsan kültüründe akrabalık sistemi evrensel bir kategoridir. Dünya yüzündeki toplumların hepsinde, ister ilkel, isterse yozlaşmış olsun kesinlikle akrabalık sistemi mevcuttur. Bireylerin hangi akraba gruplarının üyeleri olacağını belirleyen kurallar, soyu belirleyen kurallardır.

Görsel 2.7. Tek ebeveynli aile

Akrabalık, bireyleri, kan bağı, evlilik, soy-sop ilişkileri ya da evlat edinme yoluyla birbirine bağlayan bir ilişkidir. Akrabalık ilişkilerinde, tanım gereği evlilik ve aile söz konusu olsa da, akrabalık kavramı bu kurumlardan çok daha geniş kapsamlıdır. Günümüzde akrabalık ilişkileri işlevselliği giderek azalan bir sistem olmakla beraber, geleneksel toplumlarda; ailenin kurulmasında, sürdürülmesinde, aile üyelerinin tutum ve hareketlerinin belirlenmesinde, çocukların sosyalleşmesinde, bazı statülerin, makamların, sanların (unvanların) ve malların bireye geçmesinde en etkili sistemlerden biridir. İlkel toplumlarda örneğin klanlarda aynı totemden geldiğine inanan insanlar kendilerini akraba sayarken, toplumların gelişmesi ile birlikte akrabalığın temelini kan bağı oluşturmaya başlamıştır. Akrabalık, kan akrabalığı ve sıhri akrabalık olmak üzere ikiye ayrılır.

Kan bağı akrabalığı, biyolojik yönden birbirleriyle ilişkili kişilerin akrabalığıdır. Çocukların anne ve babayla anne ve babanın da kendi akrabalarıyla kurduğu akrabalıktır. Anne, baba, amca, hala, dayı, teyze, dede gibi kavramlarla dile getirilir.

Sıhri (varsayımlı kandaşlık) akrabalık ise sözleşmeden doğan akrabalıktır. Hukukta bu akrabalık için hısımlık kelimesi kullanılır. Evlenme ile birleşen kişilerin birbirlerinin kan akrabaları ile kurdukları akrabalıklardır. Kadının, erkeğin kan akrabalarıyla ilişkisi; erkeğin, kadının kan akrabalarıyla ilişkisinde olduğu gibi. Kayınbaba, kayınvalide, enişte elti, görümce, kayın, bacanak gibi kavramlarla dile getirilir.

Kişinin kan bağı ile oluşan akrabalığı elinde değilken sıhri (hısımlık denilen) akrabalık tercihinin bağlıdır. Evlenme yoluyla gerçekleşen bu akrabalık kişinin inisiyatifinde olup kişi bir anlamda seçtiği kimselerle yakınlık kurar. Anaerki ailede doğan çocuk ana tarafı akrabalık grubuyla, ataerki ailede ise baba tarafı akrabalık grubuyla bağıntılıdır. Günümüzdeki toplumlarda akrabalık kan bağına dayanmaktadır. Çocuk hem ana hem de babasının kan esasına dayanan akrabalık gruplarına girmektedir.

Sonradan kazanılan (uydurma) akrabalıklar da vardır. Bunlar; süt kardeşlik, ahiretlik, kirve, sağdıç gibi isimlerle adlandırılır.

2.2.4. Toplumsal Hayatta ve Atatürkçülükte Kadının Önemi

Toplumsal hayat kadın ve erkeklerle birlikte biçimlenir. Her iki cins de kendine ait özellikleri ile toplumsal hayatta belli bir konum işgal etmekte ve toplumsal işleyişe katkı sağlamaktadır. Ancak kadının çocuğun bakımına ve büyütülmesine olan fitri yatkınlığı, cinsiyete göre düzenlenmiş iş bölümünün olduğu toplumsal yapılar, kadına ve erkeğe biçilen kültürel roller ve kalıplar zaman zaman kadının toplumsal hayata etkin katılımını engellemiş, birtakım eşitsizliklerin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Demokratik gelişmeler, hızlı toplumsal değişimler, sanayileşmeye bağlı olarak çeşitlenen meslekler kadını ev hayatından iş hayatına çekmiş ve ekonominin vazgeçilmez parçası konumuna getirmiştir. Geçmişten günümüze kadar kadın, toplum içinde önemli olduğu kadar birçok sorunla da karşı karşıya kalmıştır.

Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını

Kadınlar çağlar boyu değişik toplumlarda, değişik kültürlerin etkisi altında kalmış, farklı muamelelere ve farklı değerlendirmelerle karşı karşıya kalabilmiştir. Örneğin Çinlilerde kadın, insan sayılmamış, ona isim bile verilmemiş, "bir, iki, üç" diye çağrılmıştır. Eski Roma'da kadın babasından kocasına aktarılan bir eşya gibidir. Erkeğin ölümünden sonra dul kalan kadının kocası ile birlikte yakılması olayı Hindistan'da hem dinî inançtan hem de toplumsal baskıdan dolayı yapılmıştır. Eski Yunanlılarda kadının saygıdeğer bir yanı olmamış, kadınlara ve kölelere oy hakkı tanınmamıştır. İslam öncesi Araplara göre kadın akıyla değil sadece duygularıyla hareket eden bir varlıktır. Orta Çağ Avrupa'sında kadına daima bir şeytan nazarıyla bakılmış, düşünen, soru soran kadınlar cezalandırılmış hatta "cadılık" gerekçesiyle yakılmıştır.

Batı'da kadın hareketleri ilk olarak 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Özgürlük, eşitlik, demokrasi gibi Aydınlanma'nın getirmiş olduğu yeni fikirler, yalnız erkekler arasında tartışılmakla kalmamış, aydın kadınlar üstünde de büyük bir etki yapmıştır. Kadınlar, kendilerini dışlayan kamusal düzenlere tepki göstermişler, iş yaşamında yer alma yanında eğitim görme, seçme seçilme hakkı için mücadele etmişler ancak 19.yüzyılın sonlarında bazı kazanımlar elde edebilmişlerdir.

Görsel 2.8. Kadın toplumsal hayatın her alanında yer almaktadır.

Kadın hakları konusunda Batılıların ve dünyanın övündüğü şu anki yere Türk kadını asırlar öncesinden sahiptir. Türk kültür tarihi üzerine yapılan bilimsel araştırmalara bakıldığında, eski Türk toplumlarında kadının toplum içindeki statüsünün ve erkeğe karşı konumunun, dönemin diğer dünya toplumlarına göre daha iyi bir yerde durduğu görülmektedir. Türk kültüründe kadın erkeğin tamamlayıcısıdır. Türklerde tarih boyunca evlilik ve aile çok önemli görüldüğünden dolayı bu kurum sağlam temeller üzerine oturtulmuştur. Tarih boyunca kurulan

Görsel 2.9. Orta Asya Türk devletlerinde kadın siyasi hayatta da önemli roller üstlenmiştir.

Türk devletlerinde (Hunlar, Göktürkler, Uygurlar, Selçuklular gibi) kadınlar toplum hayatında olduğu gibi siyasi hayatta da önemli roller üstlenmiştir. Orta Asya Türk devletlerinin hepsinde kadın önemli hak ve yetkilere sahip bulunmakta, avda, savaşta, ziyafetlerde, dinî, siyasi, insani, itikadi alanlarda erkeklerle beraber olmuştur. Yabancı heyetlerin kabulünde, heyetler arası görüşmelerde, ziyafetlerde kadın erkeğin yanındadır. Hatta bu türlü faaliyetlerde öylesine büyük yetkilerle hareket etmişlerdir ki Büyük Hun imparatorluğu adına Çin ile ilk barış antlaşmasını Mete Han'ın hatunu imzalamıştır. Orhun Kitabeleri'nde yer alan "Hakan ve Hatununun Buyruğu" sözü ile başlayan ifadeler Orta Asya Türk devletlerinde kadının yönetimde söz sahibi olduğunu göstermektedir.

Türk destanlarında da kadın daima erkeğin yanındadır. Onların güç ve ilham kaynağıdır. Dede Korkut Hikâyelerinden biri olan "Deli Dumrul" hikâyesinde karı-koca bağlarının ana ve baba sevgisinden de üstün tutulduğu görülür. Ayrıca Türk kültüründe destan kahramanlarının, iyi ata binen, iyi kılıç kullanan, iyi savaşan kadınlarla (Banu Çiçek, Selcen Hatun, Burla Hatun gibi) evlenmek istedikleri görülür.

Selçuklu Dönemi'nde kadınlar adına medrese, hastane ve kütüphaneler yapılmıştır. Kayseri'de bugün adına Tıp Fakültesi kurulan Gevher Nesibe Şifahanesi (1206), Divrik'te Turan Melek Hatun Kütüphanesi gibi.

Anadolu Selçukluları döneminde kurulan "Bacıyan-ı Rum Teşkilatı" kadınların üretimde ve sosyal hayatta organize olmasını sağlamıştır. Anadolu Bacıları, Ahilerin kadınlar kolu olarak sadece mesleki alanda çalışmamış yetim ve kimsesiz genç kızları himayesine almış, onların eğitimlerinden, ev-bark sahibi olmalarından sorumlu olmuşlardır. Bunun dışında kimsesiz ihtiyar kadınların bakımı, genç kızların evlendirilmesi gibi birtakım sosyal hizmetlerde bulunmuşlar, maddi sıkıntı içinde olanlara yardım elini uzatmışlardır.

İslâmiyette kadın ve erkek arasındaki fark hiyerarşik değil yaratılış şeklinde olduğundan İslâmi Dönem Türk toplumlarında ve devletlerinde de kadın, sosyal hayatta sahip olduğu haklarını korumuştur. Örneğin Valide Sultanların ve Hasekiler'in, Devlet'in yönetiminde etkili oldukları bilinmektedir ancak geleneksel toplumlarda olduğu gibi İslam toplumunda da kültürel gelenek zaman içerisinde kadın ve erkek alanlarını ayırmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde kadın sosyal hayatın içerisinde etkin bir rol oynarken zamanla değişen aile ve bürokratik devlet yapısı nedeniyle kadının sosyal yaşamı çocuk ve ev arasında sınırlanmıştır. Tanzimat Dönemi ile Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan yenileşme hareketi, kadınlar için de eğitim alanında önemli adımları beraberinde getirmiştir. 1842'de Ebelik Okulu, 1869'da Kız Sanat Okulu, 1870'de Kız Öğretmen Okulu açılmış, ilk kadın müdire atanmıştır. Tanzimat Dönemi'nden sonra kadınlara evlilikte kontrat yapma, istediği şartları koyma, dava açma ve boşanma hakkı verilmiştir. Kadınlar mal sahibi olabilmiş, mirastan pay alabilmiştir.

Görsel 2.10. Bâciyân-ı Rûm 13. yüzyıl Anadolu'sunda göçmen Türkmen hanımların oluşturduğu bir gruptur.

Türk kadınları için asıl dönüşüm, II. Meşrutiyet Dönemi içerisinde yaşanmıştır. 1876 yılında "Kanuni Esasi" ile kız ve erkek çocukları için ilköğretim zorunlu hâle getirilmiştir. 1897 yılında ise kadınlar pek çok meslek alanında kendilerine yer bulmuştur. Dolayısı ile meşrutiyet ile birlikte toplumsal yapı ve bu yapı içinde kadınlar her yönüyle değişmeye başlarken bir yandan da erkek karşısındaki konumlarını sorgulamaya başlamışlardır. 1914-1918 Dünya Savaşı'nın akabinde, Türk kadının tarihsel rolü Kurtuluş Savaşı içerisinde de devam etmiştir. Kadınlar sadece savaş için cephede değil aynı zamanda cephe dışında da (Şerife Bacı, Kara Fatma gibi kahraman kadınlarımız) mücadele vermişlerdir.

Kadınlara ilgili hukuki süreçler ve oy hakkına dair fikri çalışmalar 1920'ler itibarı ile hız kazanmaya başlamıştır. 1924 yılında kadınların sosyal ve siyasi haklarının geliştirilmesi adına "Türk Kadınlar Birliği" kurulmuş, çıkartılan "Tevhid-i Tedrisat" kanunu ile kız çocukları erkeklerle eşit eğitim imkânlarına kavuşmuştur. 1926'da Türk Medeni Kanunu'nun kabul edilmesi ile kadınlara erkeğin yasa önünde eşitliği ön plana çıkarılmıştır. Yine yasa ile çok eşlilik ve vekâletle evlenme yasaklanırken evlenme yaşı olarak kızların 18 yaşını bitirmesi şartı konulmuştur. 1930 yılında kadınlara belediye, 1934 yılında ise Meclis'e seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. Türkiye bu hakkı kadınlara tanıyan ilk Avrupa ülkesidir. 1935-1939 yılları arasındaki 5. dönem hükümeti içerisinde 18 kadın milletvekili temsilci yer almıştır.

Görsel 2.11. (a) Halide Edip Adivar, (b) Afet İnan, (c) Sabiha Gökçen, (ç) Şerife Bacı, (d) İdil Biret ve (e) Satı Kadın. Türk tarihinde sanatta, bilimde, siyasette, savaşta, edebiyatta iz bırakan kadınlardan bazılarıdır.

Türk kadını seçme seçilme hakkını 1934 yılında elde ederken Fransa 1944 yılında, İsviçre ise bu hakkı ancak 1971 yılında tanımıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda “Kadınlar, hiçbir ayırım gözetilmeksizin erkeklerle eşit koşullar altında bütün seçimlerde oy kullanmaya sahip olacaklardır” ibaresine ancak 1952’de yer verilmiştir. 1966 yılında ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) kapsamında kadın ve erkeğin eşit ücret eşit maaş hakkı kapsamında, kadınların iktisadi alanda erkeğe eşitlenmesi adına önemli adımlar atılmıştır.

Sonuç olarak yukarıda verilen bilgilerin ışığında şunlar söylenebilir. Türk kadını hem toplum hem de devlet içerisinde bir değere sahiptir. Türk kültüründe kadının değerini belirten birtakım atasözlerimiz de bunu göstermektedir. Örneğin, “ana hakkı ödenmez”, “kadın erkeğin eşi, evin güneşidir” , “Cennet anaların ayakları altındadır” gibi, annelik rolünü yücelten aile anlayışını başka aile yapılarında bulmak zordur. Kadınlara ve kızlara günümüzde de toplum içerisinde hak ettiği değer verilmeli, hem toplumsal hayatta hem aile hayatında aktif ve saygın bir yer elde edebilmesi için yapıcı fikir ve politikalar geliştirilmeli, eğitim ve yaşam hakkına saygı duyulmalıdır. Günümüz dünyasında kadın cehaletin ve tüketim ekonomisinin hedefi hâline getirilerek reklam ve eğlence aracı durumuna getirilmemelidir.

Atatürk'ün Kadına Verdiği Önem

Mustafa Kemal Atatürk “Dünya üzerinde gördüğümüz her şey kadının eseridir” diyecek kadar kadının toplum ve medeniyet içindeki yerini takdir etmiştir. Türk kadınına her zaman güvenmiş ve Türk kadınının toplumda hak ettiği yere gelebilmesi için öncü reformlara imza atmıştır. Atatürk, özellikle Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'ne etkin bir biçimde katılmış olan ve sonunda da kurulan Ulusal Cumhuriyet'te “Türk Kadını” olarak yer alan kadınların yerini, kadınlığın doğası gereği “yüksek” bir mevki olarak tanımlamıştır.

Atatürk'ün Kadınlıkla İlgili Sözlerinden Örnekler

“Bir toplum, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan oluşur. Mümkün müdür ki bir kitlenin bir parçasını ilerletelim. Diğerini görmezlikten gelelim de kitlenin tümü ilerlemeye imkân bulabilsin? Mümkün müdür ki bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı göklere yükselebilsin? Şüphe yok, ilerleme adımları, dediğim gibi iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak ve ilerleme ve yenileşme sahasına birlikte kesin aşamalar yaptırmak lâzımdır. Böyle olursa inkılap başarılı olur.”

“Türk kadını dünyanın en münevver, en faziletli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır siklette değil, ahlakta, fazilette ağır, vakur bir kadın olmalıdır. Türk kadınının vazifesi, Türk'ü zihniyetiyle, pазusuyla muhafaza ve müdafaaya kadir nesiller yetiştirmektir. Milletın menbaı, hayat-ı içtimaiyesinin (sosyal yaşamının) esası olan kadın ancak faziletkâr olursa vazifesini ifa edebilir. Herhalde kadın çok yüksek olmalıdır. Burada, Fikret merhumunun cümlece malum olan bir sözünü hatırlatırım: “Elbette sefil olursa kadın, alçalır beşer.”

Görsel 2.12. Atatürk, kadın hakları ve statüsü konusunu millî bir mesele olarak görmüştür.

“Dünyada hiçbir milletin kadını, ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını gibi emek verdim diyemez. Belki erkeklerimiz memleketi istila edenlere karşı süngüleriyle düşmanın süngülerine göğüslerini germekle düşman karşısında hazır bulundular fakat erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat kaynaklarını kadınlarımız işletmiştir... Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, aile ocaklarının dumanını tüttüren, bütün bunlarla beraber sırtıyla, kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip cephenin harp malzemesini taşıyan hep onlar, hep o yüce, o fedakâr, o ilahi Anadolu kadınları olmuştur. Bundan ötürü hepimiz, bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımızı şükran ve minnetle sonsuza kadar aziz ve kutsal bilelim”

“Bir millette kadının ulaştığı seviye ne ise o milletin seviyesi de odur”.
Stuart Mill’in sözleriyle ilgili düşüncelerinizi ayrılan yere yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. UYGULAMA

II. Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk değerlerini (D-Y şeklinde) karşılıklarına yazınız.

	D	Y
1. Evlenme ve boşanmaların yasalara (bizim ülkemizde Türk Medenî Kanunu'na) uygun olması ve toplum tarafından kabul görmesi gereklidir.		
2. Patriarkal aile avcılık ve toplayıcılıkla geçimini sağlayan toplumların yerleşik yaşama geçmeleriyle ortaya çıkmıştır.		
3. Çekirdek aile sanayileşmesini tamamlamış toplumlarda görülür.		
4. Türk kadını seçme seçilme hakkını 1934 yılında elde etmiştir.		
5. Toplumlarda, ailenin anaerkil ya da babaerkil olarak ayrılmasında eş sayısı etken rol oynar.		
6. Yasalarla kadına tanınan yeni hakların kullanılabilir duruma gelebilmesi için toplumda bazı değişmelerin olması gerekir.		
7. Türkiye'nin köylük yörelerinde evin büyük oğlunun eşi, yaşça öteki gelinlerden küçük olsa da ona büyük gelin denmesi aile içi ilişkilerin erkek otoritesi üzerine kurulu olduğunu gösterir.		

2.3. EĞİTİM KURUMU VE ÖNEMİ

“Bir yıl sonrasını düşünüyorsan tohum ek. On yıl sonrasını düşünüyorsan ağaç dik. Düşünüyorsan yüzyıl sonrasını, halkı eğit. Bir kez tohum ekersen bir kez ürün alırsın. Bir kez ağaç dikersen, on kez ürün alırsın. Yüz kez olur bu ürün, eğitirsen toplumu. Birisine bir balık verirken, doyar bir defa. Balık tutmayı öğret, doysun ömür boyunca” Kuan Tzu'nun bu görüşleri eğitimle ilgili değerlendirilebilir mi?

Eğitim tüm toplumlarda en etkili, köklü ve genel bir yetiştirme faaliyetidir. Eğitim bireylere bir anlayış biçimi sunarken onları hayata hazırlayıp gerekli görülen hedefler doğrultusunda yönlendirmeyi de amaçlar.

Eğitim kurumu: Bireylerin toplum yaşamında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım eden süreçlerin tümüdür. İlk eğitimini aileden alan birey eğitime akraba, arkadaş, okul çevresi ile devam ederek hayata hazırlanır ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek konuma gelir. Kişilerin içinde doğdukları toplumun değerlerini, bilgilerini, becerilerini, davranış kalıplarını öğrenmelerini ve öğrendiklerini kendilerinden sonra gelecek kuşaklara aktarmalarını sağlar.

Eğitim, bireyin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla, kasıtlı olarak, istendik yönde değişiklik meydana getirme sürecidir.

Günümüzde eğitim denilince örgün olarak okullarda yapılan faaliyetler düşünülmektedir ancak eğitim yaygın eğitim şeklinde de geniş bir alana yayılmaktadır.

Görsel 2.13. Eğitim okullarda örgün hâlde yapıldığı gibi yaygın eğitim şeklinde de geniş bir alana yayılmaktadır.

Örgün eğitim, Millî Eğitim Bakanlığının planladığı bir öğretim programı çerçevesinde, aynı yaş grubundaki bireylere haftanın belirli günlerinde verilen düzenli eğitimidir. Örgün öğretimde dersler bir eğitim kurumunda, dersliklerde işlenir ve öğrencilerin derslere devamlılık göstermesi beklenir. Belirli yasalara göre düzenlenmiş formel bir eğitimidir. İlkokuldan başlayıp üniversiteye kadar devam eden bir süreci kapsar. Öğretim süresi ise bölümlere göre değişir.

Yaygın eğitim, her yaş grubuna yayılmış olan eğitimidir. Örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, bu sistemin herhangi bir basamağından ayrılmış olan ya da örgün eğitime devam edip bir meslek kazanmak isteyen bireylere, kendi ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda verilen eğitimidir. Planlıdır, programlıdır. Usta öğreticileri vardır, sonunda bir sertifika verilir. Örneğin halk eğitim merkezleri, hizmet içi eğitim kursları, çıraklık okulları, pratik kız sanat okulları bu gruba girer.

2.3.1. Eğitim Kurumunun İşlevleri

Eğitim, toplumsal bir kurum ve toplumda gerçekleşen bir süreç olduğuna göre her toplumda değişiklik göstermeyen, bütün toplumlar için geçerli olan bazı işlevleri vardır. Bunlar:

1. Eğitimin Toplumsal İşlevleri

- Eğitim kurumu, yeni bilgilerin üretilmesini, üretilen yeni bilgilerin toplum geneline yayılmasını ve yeni değerlerin geliştirilmesini sağlayarak toplumsal sistemin işleyişine katkıda bulunur.
- Araştırma, inceleme, sorgulama gibi üst düzey düşünce becerilerini geliştiren eğitim sosyal ve kültürel değişim aracıdır.
- Kültür, toplumun kültürel mirasını nesilden nesile aktararak kültürün devamını ve gelişimini sağlar.
- Toplumsal düzenin sağlanmasına yardımcı olur.

Görsel 2.14. Mevcut değerler, inançlar ve normlar okullar vasıtasıyla genç kuşaklara aktarılır.

2. Eğitimin Ekonomik İşlevleri

- Ülkenin ihtiyaç duyduğu vasıflara sahip bireyler yetiştirmeyi,
- Bireylerin üretim ve tüketimde bilinçli olmalarını,
- Ülkenin sahip olduğu ekonomik kaynakları verimli kullanmayı sağlayarak toplumun ekonomik kalkınmasına katkıda bulunur.

3. Eğitimin Siyasal İşlevleri

- Anayasa ile belirlenen siyasal, ekonomik ve toplumsal yapıya uyan ve bu yapıyı geliştirmeyi amaçlayan iyi yurttaş, iyi insan yetiştirme,
- Girişimci, öncü ve lider bireyler yetiştirme,
- Siyasal tercihlerinde bilinçli yurttaşlar yetiştirme,
- Demokratik bireyler yetiştirmektir.

4. Eğitimin Bireysel İşlevleri

- Bireyin kendisini gerçekleştirmesine yardımcı olma,
- Meslek kazandırma,
- Bireylerin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verme, yeteneklerinin geliştirilmesine yardımcı olma,
- Bireyi bütün yönleriyle geliştirmektir.

5. Eğitimin Gizli İşlevleri

- Eş seçme,
- Tanıdık sağlama, geniş bir çevre oluşumuna katkıda bulunma,
- Statü kazandırma,
- İşsizliği önlemektir.

2.3.2. Atatürk ve Eğitim

Atatürk, eğitimin bütün yönleriyle ilgilenmiş, çevresindeki insanlara millî eğitimin önemini anlatmak için her fırsatı değerlendirmiş, eğitimde göz önünde tutulması gereken amaç ve ilkeleri açıklığa kavuşturmaya çalışmıştır. 16 Temmuz 1921'de, Ankara'da "Maarif Kongresi" (Millî Eğitim Kongresi) toplantısında savaşa ve bütün maddi imkânsızlıklara rağmen millî ve çağdaş bir eğitimin temellerinin atılmasını, yapılacak işlerin sağlam bir programa bağlanmasını istemiştir.

Atatürk'ün eğitime ne denli önem verdiğini, onun çeşitli kapalı mekânlarda ve açık hava toplantılarında yaptığı konuşmalardan öğrenmekteyiz.

"Hanımlar, Beyler! Görülüyor ki en önemli ve aydınlatıcı görevlerimiz eğitim ve öğretim işleridir. Eğitim ve öğretim işlerinde mutlaka başarılı olmak lazımdır. Bir milletin gerçek kurtuluşu ancak bu yolla olur. Bu zaferin sağlanması için hepimizin tek can ve tek fikir olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lazımdır."

"Memleketimizi, toplumumuzu gerçek hedefe, mutluluğa erdirmek için iki orduya ihtiyaç vardır. Biri vatanın hayatını kurtaran asker ordusu diğeri milletin geleceğini yoğuran kültür ordusu. Bir millet irfan ordusuna sahip olmadıkça muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin kalıcı sonuçlar vermesi ancak irfan ordusuna bağlıdır."

"Bir millî terbiye programından söz ederken yabancı fikirlere, şarktan ve garptan gelebilen tüm etkilerden tamamen uzak, millî özelliklerimizle ve tarihimizle bağdaşabilen bir kültür kastediyorum."

"Efendiler, dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, hayat için, başarı için en hakiki mürşit ilimdir, fendir; ilim ve fennin haricinde kılavuz aramak gaflettir, cehalettir, delâlettir."

Görsel 2.15. "Eğer bir gün benim sözlerim bilimle ters düşerse bilimi seçin"

K. Atatürk

4. UYGULAMA

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere verilen kavramları doğru olarak yerleştiriniz.

Gizli**Sosyalleştirme****Yaygın eğitim****Atatürk****Eğitim**

1. Ebeveynler ve diğer akrabaların çocukları gözetmesi; onlara normları, değerleri ve kültürü aktarması eğitimin işlevi ile ilgilidir.
2. Günümüz toplumunun gerektirdiği niteliklerde insanlar yetiştirebilmek için “Cumhuriyet, fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister.” sözü toplumda ilke olarak benimsenip uygulanması gerekir.
3. Kişisel gelişim yanında birey için kazanç imkanları sağlama eğitimin işlevlerindedir.
4. Halk eğitimi merkezleri, hizmet içi eğitim kursları, çıraklık okulları, pratik kız sanat okulları kuruluşlarıdır.
5. bireyin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla, kasıtlı olarak, istedik yönde değişiklik meydana getirme sürecidir.

2.4. DİN KURUMU VE ÖNEMİ

"Kendin için istediğini başkası için de iste! Kendin için istemediğini başkası için de isteme!" prensibi insanlar arasında dayanışmayı sağlamada ve erdemli olmalarında yeterli olabilir mi?

Tarihsel süreç içinde önemli bir kurum olarak karşımıza çıkan dinin herkesçe kabul edilen ortak bir tanımını yapmak hayli zordur. Bazıları, dinin içeriğini alarak birtakım tanımlar yaparken, kimileri ise daha çok dinin, birey ve toplum hayatındaki işlevlerini göz önünde bulundurarak bir tanımlamaya gitmektedirler. Bu tanımlardan birkaçı şöyledir:

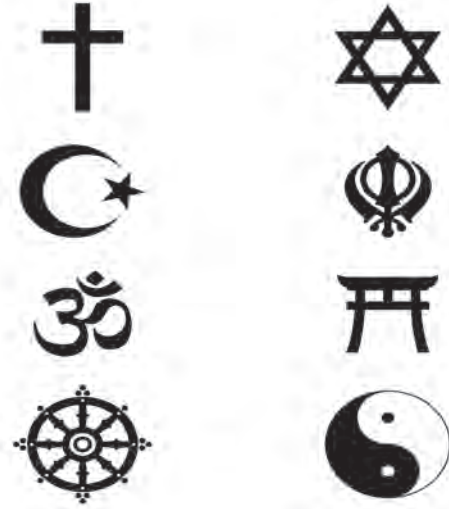
Durkheim, dini “kutsal şeylere, yani belirgin olarak ayırt edilen ve yasaklanmış şeylere ilişkin birleşik bir inançlar ve uygulamalar toplamı; onlara içtenlikle inananların tümünden oluşan ahlaki bir topluluğu bir arada tutan inançlar ve uygulamalar” olarak tanımlar.

E.Sapir'e göre din, günlük yaşantının anlaşılmasız ve tehlikeli ortamı içinde gönül huzuruna götürecektir bir yolun bulunmasıdır. Din doğa ve toplumla ilgili olayları açıklamada insanlara yardımcı olan karmaşık bir yapıdır.

H. Bergson'a göre din, zekânın dağınıklığı ve çaresizliği karşısında doğanın koruyucu tepkisi ve daha da ilerde hayatın bütününe bağlanma, hayat hamlesinin en derinidir.

İslam bilginleri ise dini, akıl sahiplerini kendi hür iradeleri ile en iyiye, en doğruya ve en güzele ulaştıran ilâhi bir kurum olarak tanımlamışlardır.

Tüm bu tanımlamaların ortak noktaları birleştirildiğinde **din**, "üstün bir varlığı kabul etme ve ona teslim olma esasına dayalı olarak, insanı gerek birey, gerekse toplum olarak madden ve manen yükseltme gayesi taşıyan, ona, kendisiyle üstün varlık, hemcinsleri ve diğer varlıklar arasında belli bir düzen içerisinde irtibat kurdurmayı hedefleyen birtakım kurallara, ibadet biçimlerine, ahlak ilkelerine ve uygulamalara sahip inançlar bütünü" olarak tanımlanabilir.

Görsel 2.16. Çeşitli dinlere ait semboller

İnsanın var olduğu her yerde bir dine mensup insanlara rastlanmış ve dinî olmayan bir toplum bugüne kadar görülmemiştir. Din insanlık tarihi boyunca aile, kabile, boy ve millet gibi birliklerle hep yakın ilişki içerisinde olması bizi dinin toplumsal boyutu olduğu sonucuna götürmektedir. Büyük medeniyetler, büyük toplumlar hep bir dinin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Toplumların yükseliş ve çöküşlerinde din faktörünün önemi büyüktür. Din ve toplumu birbirinden bağımsız düşünmek mümkün görünmemektedir.

Sosyoloji için din toplumsal kurumlardan biridir. **Din sosyolojisi**, din olgusunu toplumun bir parçası olarak ele alır, dinin toplum, toplumun da din üzerindeki karşılıklı etkilerini inceler. Toplumsal grupların, soyut ve tabiatüstü olan inanca neden ihtiyaç duydukları; dinî inançların akrabalık, ekonomik durum ve sınıflaşmaya etkisinin ne olduğu ve söz konusu sistemlerden ne derece etkilendikleri; dinî hareketlerin özellikleri ve bu hareketlerin başlamasına etki eden faktörlerin neler olduğu gibi birtakım konuları inceler. Dinlerin nasıl değiştiğini, bu değişikliklerin nedenlerini araştırır. Dinsel inancın doğru, yanlış, iyi ya da kötü olup olmadığı toplum bilimciyi ilgilendirmez. Sosyoloji, değer yargılarında bulunmaksızın çeşitli dinlerde ortak olan öğeleri (kutsal ve doğüstü, inanç ve değerler sistemi, ibadet ve ayinlerdir) araştırır.

2.4.1. Din Kurumunun İşlevleri

Din, toplumsal bir kurumdur. İçerdiği değerler ve kurullarla içinde yer aldığı toplumu, insanları etkiler. Dinler, insanların uyması için kurullar ortaya koymuş ve bunlara uyulması için de birtakım yaptırımlar geliştirmişlerdir. Din, insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemekle kalmaz, tabiatüstü ile insan arasındaki ilişkileri de düzenler.

1. Güven ve huzur sağlama: Din, kendimizi bilinmeyenle ilişkilendirmemizi, yaşamla ve ölümle başa çıkmamızı sağlar. İnsanın varoluşuyla ilgili sorunlarını çözümler, hayata anlam kazandırır. İnsan, denetleyemediği doğa ve toplum olayları karşısındaki güçsüzlüğünü, gelecek kaygılarını ve günlük yaşamdaki yalnızlığını, yaratıcıya sığınarak giderir. Bu nedenle din, ruh ve beden sağlığının korunmasında derin bir etkiye sahiptir.

2. Toplumsal kontrolü sağlama: Dinsel normlarla toplumsal normlar uyum içindedir. Din; toplumsal normların pekişmesini ve bireyler tarafından kabullenilmesini sağlar. Bir kısım davranışları kutsallık fikri ile desteklerken bazı hareketleri de günah kabul ederek yapılmasına engel olur. Din toplumsal kontrol işlevini sadece dışarıdan zorlayarak yapmaz; ayrıca birey tarafından içselleştirilerek vicdan denilen bir tarzda da işlerlik kazanır.

3. Sosyalleşmeyi sağlama: Toplumca beğenilen ve beğenilmeyen davranışları bireye göstererek davranışlarını bunlara uydurmasını, kendini disipline etmesini ve toplumca kabullenilmesini sağlar.

4. Toplumsal dayanışmayı sağlama: Din, toplumun ortak değerlerindedir. Özellikle toplu yapılan ibadetler, bayramlar, insanlar arasında birlik, beraberlik ve dayanışma duygusunu geliştirir. Toplumsal sorunlar karşısında ortak tavır almayı ve birbirlerinin zor günlerinde yardımcı olmayı kolaylaştırır.

5. Toplumsal değişmeye aracılık etme:

Her din, kendine özgü yeni kurumlar, örgütler, zihniyet ve dünya görüşüyle içinde doğduğu sosyal çevrede hazır bulduğu toplumsal yapı, kurum ve grupları yapısal ve fonksiyonel özellikleri ile bir takım değişikliklere uğratar ve yeni bir toplumsal yapının oluşmasını sağlar.

6. Toplumsal düzeni sağlama: Din, insanlar arasında iyiliğin, ahlaki değerlerin ve adaletin hakim kılınmasını, kötülüğün, ahlaksızlığın ve haksızlığın önlenmesini amaçladığı için, insanlar arası ilişkilerin kendiliğinden düzene girmesine büyük bir katkı sağlar.

2.4.2. Din ve Laiklik

Türkçeye Fransızcadan geçen "lâik" sözcüğü, Yunanca "lâikos" tan gelmektedir. Halk anlamına gelen "laos" kelimesinden türetilmiş ve din adamı olmayanları belirtmek için kullanılmıştır. Kelimenin Latince aslı ise laicus olup sözlük anlamıyla, "ruhani olmayan kimse, dinî olmayan şey, fikir, kurum" demektir. Dilimize bu kelime ilk defa Meşrutiyet yıllarında girmiş ve "ladini" olarak Türkçeye çevrilmiştir. "Ladinî" din dışı anlamına gelmektedir. Laiklik yerine bazen "sekülerizm" terimi de kullanılmaktadır. Sekülerizm, dünyevilik yani dinî, ruhani meselelerden ziyade dünya hayatına odaklanılması yönündeki harekettir.

Laiklik, devlet düzeninin ve hukuk kurallarının din kurallarına göre değil, akıl ve bilime göre düzenlenmesi, inanç, ibadet ve vicdan özgürlüğünün sağlanmasıdır. Lâiklik kavramı, çağdaş toplum yaşamında "dinden bağımsızlığı" ifade eder ancak lâiklik "dinsizlik ya da dinin insan yaşamından kaldırılması" demek değildir. Lâik devlette kişiler, istediği dini seçme ya da herhangi bir dini seçmeme özgürlüğüne, inandığı dinin gereklerini serbestçe yerine getirebilme hakkına sahiptir. Lâik devlet, bireylerin bu özgürlüklerini sağlar ve korur. Bir din veya mezhep mensuplarının başka din veya mezhep mensuplarına karşı baskı ve zorbalığını önlemek lâik devletin görevidir. Lâik devlette kimse ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz. (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Mad.24) Bu düzenlemeler, toplumda bir hoşgörü ortamına katkıda bulunur. Fikir ve inanç ayrılıklarının düşmanlığa dönüşmesini önler, ülkede birlik ve beraberliği temin eder.

Demokratik, laik Türkiye Cumhuriyeti'nde, din ve vicdan özgürlüğünü esas alan dinî hoşgörü, sonradan benimsenen bir olgu değildir. Türk milletinin sosyo-kültürel yapısına baktığımız zaman, hoşgörü ortamı hep var olmuştur. Dünyanın değişik coğrafyasında devletler kurmuş olan Türkler, kendi inançlarına göstermiş oldukları saygıyı ve hoşgörü, egemenlikleri altındaki başka milletlerin dinine karşı da göstermişler bu topluluklarla huzur ve güven içinde yaşamışlardır.

Siyasal toplumun örgütlenmesinde Batı düşünce ve uygarlığının ürünü olan laiklik, Avrupa tarihinde yaşanan kilise-devlet çatışmasının bir ürünüdür. Kökeninde Rönesans ve reform hareketleri ve matbaanın icadı ile birlikte gerçekleşen aklın ve düşüncenin özgürleşmesi yer almaktadır. İlkçağ monarşilerinin birçoğu teokratik devletlerdi. Hükümdarın kudretinin ilâhi bir kaynağa dayandığı kabul ediliyordu. Hukuk ile din, iç içeydi. Siyasi, sosyal, ekonomik hayat tamamıyla din kurallarına göre düzenlenmişti. Orta Çağ ve öncesinde, din adamları hükümdarları cezalandırabilmekte, insanları afroz ya da affetmekte, hatta onlarla cennette yer satabildiklerini öne sürecek kadar ileri giderek toplumu sömürebilmekteydiler. Dinsel baskılar sonucu doğan reform hareketi sonucu toplum din adamlarının çıkarıcı ve olumsuz yönlendirmelerinden kurtulmuş, din adamlarına sınırlandırmalar getirilmiştir.

Rönesans ve reform, yeni bir hoşgörü çağının doğmasına yol açmıştır. İnsan aklının dogmatik sınırlardan kurtuluşu, bilimsel gelişmeler, büyük keşifler insanların ufuklarını genişletmiştir. Bu gelişmeler teokratik devletlerin bireylerin vicdanları üzerindeki baskılarını giderek hafifletmesine yol açmıştır.

Siyasi gücün gerçek kaynağının tanrısal olmadığı; egemenliğin tek ve meşru kaynağının millî iradede aranması gerektiği düşüncesinin güçlenmesi, teokratik devlet döneminin sona ermesini ve lâik devletin doğuşunu hızlandırmıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısında, önce Amerika'da daha sonra da Fransa'da çıkan büyük ihtilaller sonunda, devletin yapısı, devlet ile din işlerinin yeni bir düzene konulmasıyla değişmiş ve lâik devlet tipi ortaya çıkmıştır. Ülkemizde ise laiklik ilkesi 1937 yılında anayasaya eklenmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 18. madde: “Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, din veya topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenlerle açığa vurma özgürlüğünü içerir.”

2.4.3. Atatürk ve Laiklik

Görsel 2.19. Atatürk ve silah arkadaşları ordularımızın başarısı için meclis önünde yapılan duada

Atatürk'ün kurmuş olduğu Cumhuriyet yönetiminin başlıca nitelikleri lâik ve ulusal oluşudur. Mustafa Kemal'in din anlayışı tutucu değildir. Dine inandığını belirtmektedir. Bireysel vicdanın sınırlarını aşmayan, bilimin ışıklarından geçip dupduru olmuş bir kozmik din anlayışına sahip olmaktan ve topluma da sözleriyle olsun, tutum ve davranışlarıyla olsun, böyle bir din anlayışını önermekten kendini alamamıştır. Bu anlayışı Atatürk'ün şu sözlerinde görmemiz mümkündür:

“...Bunca yüzyıllarda olduğu gibi, bugün de ulusların bilgisizliğinden ve bağınazlığından yararlanarak bin bir türlü siyasal ve kişisel amaç ve çıkar sağlamak için dini araç olarak kullanmaya kalkışan kişilerin yurt içinde ve dışında bulunuşu bizi bu konuda söz söylemekten, ne yazık ki şimdilik alıkoyamıyor. İnsanlıkta din duygu ve bilgisi, her türlü boş inançlardan sıyrılarak gerçek bilim ve teknik ışığıyla arınıp olgunlaşınca da değin, din oyuncularına her yerde rastlanacaktır.”

Atatürk'e göre devletin dini olmaz çünkü yazılı kurallarla vicdanlara sınır getirilemez. Din bireylerin ruhsal ihtiyaçlarına hizmet eden bir araçtır. Atatürk, dinin siyasete alet edilmesine, din ve devlet işlerinin birbirine karıştırılmasına ve dini siyasete alet edenlere her zaman karşı olmuştur çünkü bu tür kişilerden Türk ulusunun büyük zarar gördüğünü saptamıştır. Atatürk bu konuda şunları söylemiştir:

“Bizi yanlış yola yönlendirenler, bilirsiniz ki çok kere din perdesine bürünmüşler, saf ve temiz halkımızı hep din kuralları sözleri ile aldatmışlardır. Tarihimizi okuyunuz, dinleyiniz. Görürsünüz ki ulusu çökerten, esir eden, harap eden fenalıklar hep din örtüsü altındaki küfür ve kötülüklerden gelmiştir.” diyerek bizi uyarmıştır.

Atatürk, İslam dini konusunda şöyle demektedir: “Bizim dinimiz en kabul edilebilir ve en doğal bir dindir ancak bundan dolayıdır ki son din olmuştur. Bir dinin doğal olması için akla, fenne, ilme ve mantığa uyması gerekir. Bizim dinimiz bunlara tamamen uygundur. Müslümanların toplumsal yaşamında hiç kimsenin özel bir sınıf olarak varlığını koruma hakkı yoktur. Kendilerinde böyle bir hak görenler dinsel emirlere uygun harekette bulunmuş olmazlar. Bizde ruhbanlık yoktur, hepimiz eşitiz ve dinimizin yükümlülüklerini eşit olarak öğrenmek zorundayız.”

5. UYGULAMA

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere verilen kavramları doğru olarak yerleştiriniz.

Din

Hukuk

Toplumsal bütünleşme

Atatürk

Toplumsal düzen

Sosyoloji

Laiklik

Toplumsal davranış

1. din olgusunu değer yargılarında bulunmadan topluma etkileri, önemi ve sonuçları yönünden ele alır ve inceler.
2. Dinlerde bulunan ahlaki ilke ve esaslar, insanların güçlü bir biçimde etkiler ve böylece sağlanmasında önemli rol oynar.
3. Toplu yapılan ibadetler, dinsel törenler dininişlevini gerçekleştirir.
4. Batı düşünce ve uygarlığının ürünü olan, Avrupa tarihinde yaşanan kilise–devlet mücadelesinin bir ürünüdür.
5. Güven ve huzuru, toplumsal kontrolü, dayanışmayı, sosyalleşmeyi sağlama kurumunun işlevlerindedir.
6. , dinin siyasete alet edilmesine, din ve devlet işlerinin birbirine karıştırılmasına ve dini siyasete alet edenlere her zaman karşı olmuştur.
7. 1982 Anayasasınının 10. maddesine göre önünde herkes inanç, din ve mezhep ayırımı gözetilmeksizin eşittir.

2.5. EKONOMİ KURUMU VE ÖNEMİ

Gündelik hayatta sık sık faizlerin ya da dövizin yükseldiği/düştüğü, işsizliğin arttığı/azaldığı, dış ticaret açığının tehlikeli boyutlara ulaştığı, yeni ekonomi politikalarına ihtiyaç duyulduğu gibi haberler işitiriz. Tüm bunlara olan yakınlığımız ekonomik faaliyetlerin hayatımızın bir parçası olduğunu ifade edebilir mi?

Görsel 2.20. Ekonominin temel amacı ihtiyaçları karşılamaktır.

İnsanın fiziki, sosyal ve kültürel varlığını devam ettirebilmesi, hayat standartlarını iyileştirebilmesi, sınırsız olan ihtiyaçlarının karşılanması ile mümkündür. Oysa ihtiyaçlarımız sonsuz ve sınırsızken bunları karşılayacak kaynakların (araç, gereç, madde, zaman ve emek) bir sonu ve sınırı vardır. Ekonomi bilimi de sahip olduğumuz kıt kaynaklarla sınırsız ihtiyaçların en verimli biçimde nasıl karşılanabileceğini araştırır.

Ekonomi sözcüğü “ev yönetimi” anlamındadır. İhtiyaçların karşılanması için gerekli olan mal ve hizmetlerin nasıl üretileceği, dağıtılacağı, tüketileceği ve bölüşüleceği ilgili etkinliklerin bütünü ile bunlarla ilgili davranışları inceleyen bir bilim dalıdır. İnsanın ihtiyaçlarını karşılamada yapılan her türlü faaliyeti içerir.

İnsanların giriştiği ekonomik faaliyetler bütün toplumlarda farklı nitelik gösterebilir ancak hangi malın, kimin için, ne miktarda üretileceği ve kimler tarafından tüketileceği, sınırlı kaynaklarla sınırsız ihtiyaçlar arasındaki dengenin nasıl sağlanması gerektiği soruları bütün toplumlarda ekonomi ile ilgili ortak sorulardır.

Ekonomi kurumunu daha iyi tanıyabilmek için ekonominin ana kavramlarını (piyasa, arz, talep, mal, hizmet) ve temel öğelerini (üretim, tüketim, bölüşüm, enflasyon, deflasyon, revalüasyon, devalüasyon ve resesyondur) açıklamak gerekmektedir.

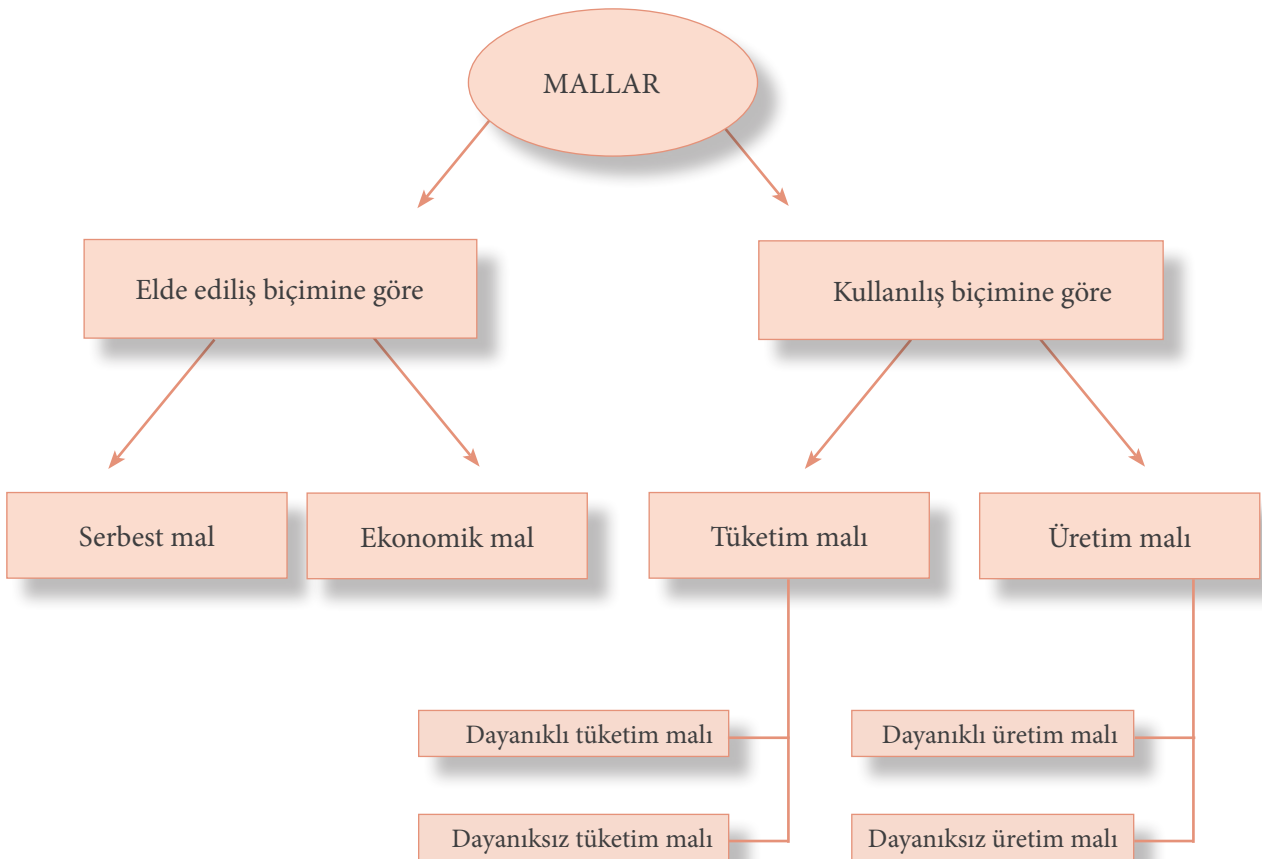
Giderilmesini arzu ettiğimiz hislerimize **ihtiyaç** denir. Yeme, içme, uyuma, nefes alma, barınma gibi zorunlu ihtiyaçların yanında, eğlenme, seyahat etme ve müzik dinleme, sinema izleme, gazete ve kitap okuma gibi zorunlu olmayan ihtiyaçlarımız vardır.

2.5.1. Ekonominin Temel Kavramları

Ekonomik yaşamı iki kesim meydana getirir: Bunlar mal ve hizmetleri üreten üretici kesim (firmalar) ve üretilen mal ve hizmetleri satın almak isteyen tüketici kesimdir. Üreticiler ve tüketiciler ekonomik hayatın her aşamasında üretirken tüketirken ve bölüşürken sürekli etkileşim içinde olurlar.

1. Hizmet: Somut varlığı bulunmayan, alım satımı mümkün olan, parasal karşılığı olan üretime denir. Garsonun servis yapması, öğretmenin ders anlatması, avukatın davayı savunması, doktorun hastayı muayene etmesi, şoförün arabayı kullanması gibi faaliyetler hizmet olarak örneklendirilebilir.

2. Mal: İhtiyaçlarımızı dolaylı veya doğrudan karşılayan, elle tutulup gözle görülen her şeydir. Bir nesnenin mal niteliği kazanması değişim amacıyla üretilmesine bağlıdır. Örneğin kendisi için kazak ören kişi mal üretmiş sayılmaz ama ürettiği tereyağını pazara götürüp satan ve elde ettiği parayla şeker alan bir köylünün sattığı tereyağı maldır. Ekonomi içerisinde mallar, üretimde kullanılan emeğe göre farklılıklara ayrılır:

Bir mal ya da hizmetin ekonominin konusu olabilmesi için ihtiyaca göre az olması, değişim değerinin bulunması ve emek, zaman, kaynak harcanarak elde edilmesi gerekir.

Görsel 2.21. Beyaz eşya mal, doktorun yaptığı iş hizmettir.

a. Serbest mal: Elde edilmeleri için herhangi bir emek ve masraf gerektirmeyen şimdi ve gelecekteki ihtiyaçlarımızı karşılayacak kadar bol miktarda olan hava ve güneş ışığı gibi mallardır.

b. Ekonomik mal: Üretimi için emek, zaman, kaynak harcanmasını gerektiren, belirli bir fiyatı olan ve yeryüzünde kıt miktarda bulunan, bu nedenle ekonomik olarak kullanılması gereken mallardır. Örneğin araba, ev, ayakkabı mobilya gibi. Ekonomiye ilgilendiren yalnızca ekonomik mallardır.

Bir malın serbest veya ekonomik mal olması duruma göre değişebilir. Soluduğumuz hava serbest mal iken su altındaki dalgıçlar ve uzayda araştırma yapan astronotlar için ekonomik maldır. Doğada bir nehrin suyu serbest mal iken suyu depolayıp içme suyu olarak kullanıldığında artık ekonomik maldır.

c. Üretim malı: İnsanların ihtiyaçlarını dolaylı olarak karşılayan mallardır. Üretim malları, doğrudan tüketilemezler ancak bu mallarla insanın doğrudan tüketebileceği mallar üretilebilir. Üretim malları dayanıklı ve dayanıksız mallar olarak ikiye ayrılır. Dayanıklı üretim malları, üretimi sağlayan ve uzun süreli kullanılan dikiş makinesi, traktör gibi mallardır. Dayanıksız üretim malları ise üretimin gerçekleşmesinde kullanılan kömür, petrol, elektrik gibi mallardır.

Görsel 2.22. Şeftali doğrudan yenirse tüketim malı, meyve suyu yapımında kullanıldığında üretim malı olur.

d. Tüketim malı: İnsan ihtiyaçlarını doğrudan gideren mallardır. Bunlar dayanıklı ve dayanıksız tüketim malları olmak üzere ikiye ayrılır. Yiyecek ve içecekler dayanıksız tüketim mallarıdır. Bir dilim ekmeğin, bir bardak sütün faydasından bir kez yararlanılabilir. Oysa sütü doldurduğumuz bardak, ekmeği koyduğumuz ekmeklik ve diğer ihtiyaçlarımız için kullandığımız dolap, araba, masa, giysilerimiz gibi defalarca kullanabildiğimiz mallar dayanıklı tüketim mallarıdır.

Bir malın üretim ya da tüketim malı olması kullanım amacına göre değişebilir. Örneğin odun evde ısınmak amacıyla kullanıldığında tüketim malı; ekmek fırınında kullanılırsa üretim malı olur.

3. Piyasa, alıcı ve satıcıların bir araya gelerek mal ve hizmet alışverişi yaptığı oluşumlardır. İhtiyaçları karşılamak amacıyla üretilen mal ve hizmetler piyasaya sunulur.

4. Arz (sunum), piyasaya sunulan mal ve hizmetlerin miktarına denir.

5. Talep (istem), bir mal ya da hizmetin piyasada ne kadar istendiğini bir başka deyişle ne kadar tüketilmek istendiğini gösterir. Bir mal ya da hizmete duyulan istemi, özellikle onun piyasadaki fiyatı belirler. Piyasa fiyatı arttıkça istem (talep) azalır, fiyatı azaldıkça istem artar. Fiyatla istem arasında ters orantı ilişkisi vardır.

Bir mala duyulan talebi özellikle o malın fiyatı belirlense de beğeni (zevk), gelir düzeyi, diğer malların fiyatları da istemde etkilidir. Gelir düzeyi arttıkça hem alınmak istenen malın miktarı hem de kalite beklentisi artar. Bir maldan ne kadar alınacağı konusunda o mala verilen değer de etkilidir. Örneğin hiç tüketilmeyen ya da çok az tüketilen bir malın sağlık açısından gerekliliğinin açıklanması ile birlikte o mala verilen değer de istemde artar. İstemde etkili bir diğer unsur da tüketilmek zorunda olunan diğer malların (ekmek, peynir, et, elektrik, su, doğalgaz vb.) fiyatlarıdır.

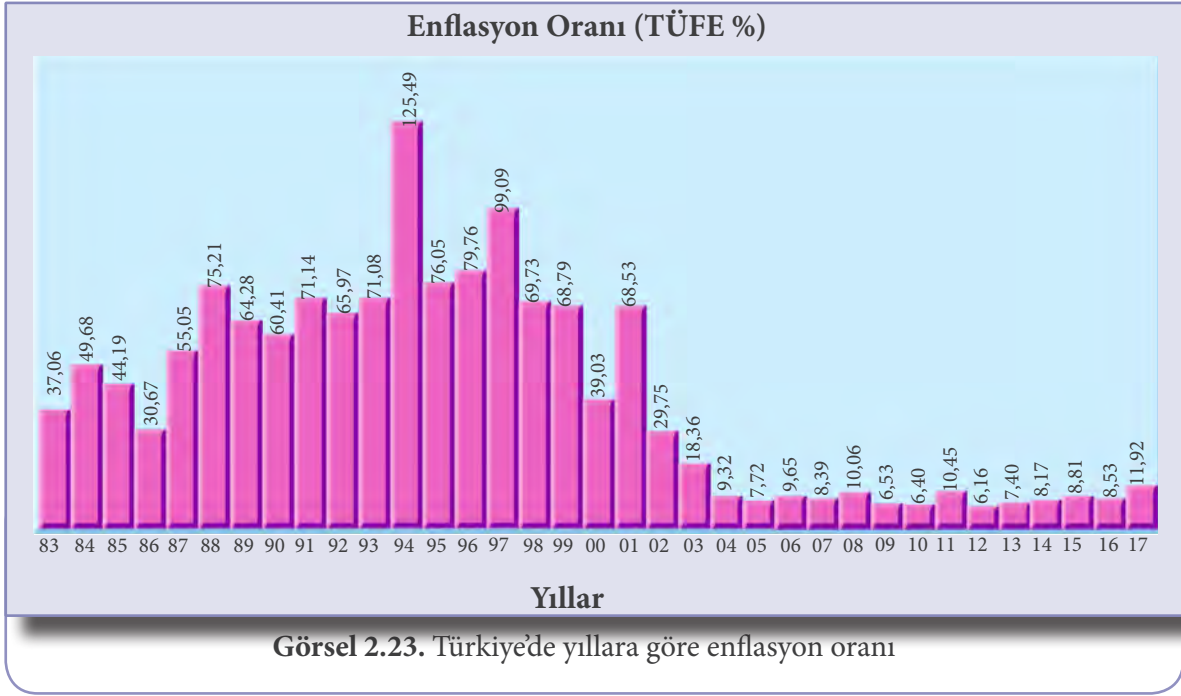
Görsel 2.23. Piyasa ekonomilerinde bir malın fiyatı arz-talep ilişkisi çerçevesinde belirlenir.

6. Fiyat, malın değişim değerinin para ile ifadesidir. Bir mal ya da hizmetin elde edilmesi için verilen para onun fiyatıdır. Üretim ve tüketim süreçlerini etkileyen bir ögedir. Piyasada mal az istem çöksa o malın fiyatı artar. Malın fiyatı artınca o mala duyulan ihtiyaç azalır, bu da o malın fiyatının düşmesine yol açar. Böyle bir durumda üreticiler piyasadaki mal çekip stoklayarak malın piyasada belirlenen fiyatını kontrol edebilirler.

7. Fayda bir mal ya da hizmetin müşterinin ihtiyaç ya da isteklerini karşılama özelliğidir. Ekonomik etkinlikler fayda güdülerek yapılan etkinliklerdir. İnsan ihtiyaçlarını karşılayan bütün mal ve hizmetler faydalıdır. Fayda sağlamayan hiçbir mal ekonominin etkinliği içinde yer almaz. Bir malın değişime konu olması, üretilmesi ve tüketilmesi o malın sağlayacağı faydaya göre belirlenir.

Piyasalara sunulan mal ve hizmetler, piyasanın istemiyle dengede olmayabilir. Böyle durumda ekonomik hayatta bazı istikrarsızlıklar ortaya çıkabilir. Bu istikrarsızlıklar enflasyon, deflasyon, devalüasyon, resesyon ve revalüasyon gibi ekonomi kavramlarıyla açıklanır.

8. Enflasyon: Mal ve hizmetlerin fiyatlarının yükselmesi ve paranın satın alma gücünün düşmesi olayıdır. Ekonomide, fiyatların sürekli yükselmesi yüksek enflasyonun bir sonucudur. Enflasyonun nedeni ise fiyat düzeyinde talebin, toplam arzdan fazla olmasıdır.

Diğer bir deyişle tüketime yanıt verememek, yeterli malı piyasaya sunamamaktır. Enflasyonun en önemli belirtisi, piyasadaki para miktarının dengeyi bozacak ölçüde artması ya da mal arzının artan talebi karşılayamaması ve sonuçta piyasada fiyatların yükselerek paranın değerinin düşmesidir.

Enflasyon hesaplanırken TÜFE ve TEFEE olmak üzere iki ölçüt kullanılır:

TÜFE (Tüketici Fiyat Endeksi): Tüketici tarafından satın alınan yiyecek, içecek, giyim, kültür, seyahat gibi bütün mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişiklikleri ölçer.

TEFE (Toptan Eşya Fiyat Endeksi): Üretimde yer alan maddelerin fiyatlarındaki değişiklikleri toptancı aşamasında ölçer.

Fiyatların sürekli artışı sabit gelirlilerin (ücret ve maaşla geçinenler vb.) ve alacaklıların zararına bir durum oluşturur. Spekülatörler ve borçlular ise enflasyondan yarar sağlarlar. Paranın değerinin sürekli olarak düşmesi sonucu, tasarruf yapan kişi parasını arsa, bina, altın, döviz gibi mallara yatırır. Böylece tasarruflar, ekonomiye pek katkısı olmayan alanlara gider. Yüksek enflasyon dönemlerinde iç piyasadaki fiyatların yükselmesi sonucu dış satım azalır, dış alım artar. Dış ödemeler dengesinde açık oluşur.

Enflasyon, tüketimi artırır. Tüketimi artan kişiler gelir düzeyi yüksek olanlardır. Gelir düzeyi düşük olanların tüketimi azalır. Tüketimin artması, tasarrufları azaltır. Yeterli tasarruf olmayınca da yatırım yapılamaz. Enflasyon sonucunda toplumda gelir dağılımı dengesizleşir. Kısacası enflasyon, fiyatların sürekli artması, yaşamın pahalılaşması ve paranın sürekli olarak değer kaybetmesidir.

Görsel 2.25. Deflasyonda, para değer kazandığı için alıcılar kârlı çıkarken, borçlular zarar eder.

9. Deflasyon: Fiyatların düşmesi ve paranın satın alma gücünün yükselmesi olayına denir.

Deflasyon, enflasyonun tersi bir durumdur. Genellikle enflasyonla mücadele sonucu ortaya çıkan bir durumdur. Üretimin tüketimden fazla ya da ithalatın ihracattan fazla olması hâlinde görülür. Üretilen mallar için dış ticaret bulunmazsa ekonomi olumsuz etkilenir, stoklar artar, işten çıkarmalar başlar. Ekonomik yatırımlar azalır ve durgunluk görülür.

Deflasyon fiyatların düşmesi nedeniyle istenen bir durum gibi görünse de enflasyondan daha zorlu bir süreçtir. Deflasyonun en önemli habercisi de enflasyon oranının eksilerde çıkmasıdır.

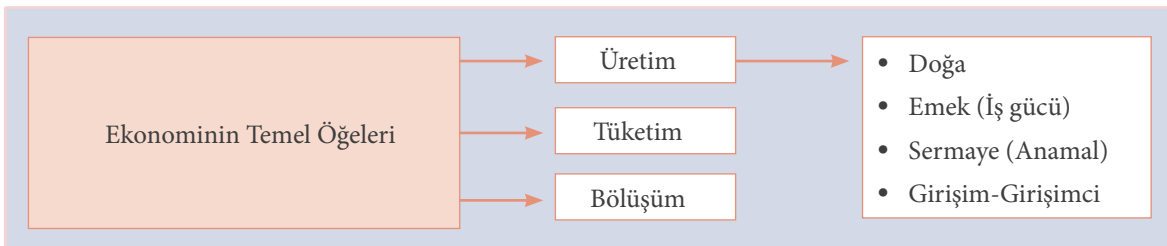
10. Devalüasyon: Bir ülkenin ulusal parasının değerinin tek taraflı bir kararla, altın veya yabancı ülke paralarına göre düşürülmesidir. Dış ticareti sürekli olarak açık veren ülkelerde devalüasyona ihracatı artırmak ve ithalatı azaltmak amacıyla gidilir. Dışardan alınan malların fiyatı yükselirken ülke parasıyla ifade edilen iç fiyatlar düşer. Böylece dış borçların ödenememesinden kaynaklanan açık daha kolay kapatılabilir.

11. Revalüasyon: Devalüasyonun zıddıdır. Ülke parasının değerinin döviz (yabancı ülke paraları) ve altına göre yükseltilmesidir. Ekonomide az rastlanan bir durumdur. Revalüasyon, deflasyonda olduğu gibi piyasa koşullarında oluşan değil, devlet eliyle gerçekleştirilen değer artışıdır. Ödemeler dengesi fazla olan ülkelerin başvuracağı bir önlemdir.

12. Resesyon: Durgunluk anlamına gelir, ekonomik çöküş olarak nitelendirilir. Kısaca, üretim miktarının azalması, işsizliğin artması, kişi başına düşen millî gelirin azalması olarak tanımlanır. Her ekonomik durgunluk resesyon olarak değerlendirilemez. Bir ülkede resesyondan söz edebilmek için ekonomik durgunluğun en az altı ay sürmesi gerekir.

2.5.2 Ekonominin Temel Öğeleri

Ekonomik yaşam, çeşitli öğelerin bir araya gelmesiyle oluşur. Bunlar üretim, tüketim ve bölüşümdür.

1. Üretim: İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla herhangi bir nesnenin yapısında, şeklinde veya yerinde bir değişiklik yaparak yeni bir şeyler elde etmeye denir. Buğdaydan un, süttten peynir, petrolden akaryakıt, yünden kazak yapmak üretimdir. Hizmet elde etmek için harcanan çabalar da (öğretmenin ders anlatması, doktorun hasta muayenesi) üretimdir. Üretimin dört ana unsuru vardır: doğa (toprak), emek, sermaye (anamal) ve teşebbüs (girişim)

- **Doğa (toprak):** Yer altı ve yer üstü kaynaklarıyla tabiatın sahip olduğu her türlü unsurdur. Arsa, tarla, su, maden ve mineraller, petrol ve orman önemli sayılabilen doğal üretim faktörlerini oluştururlar. Üretim için gerekli olan ham madde, üretimin yapılacağı mekân ve üretim için gerekli enerji doğadan sağlanır. Doğa üretimin pasif unsurudur yani içinde barındırdığı zenginliklerin keşfedilerek işlenmesi ve ortaya çıkarılması gerekmektedir.
- **Emek (iş gücü):** Üretim faaliyetlerinin en önemlisi olan emek, insan enerjisidir. Emek unsuru olmadan herhangi bir malın üretimi ya da hizmetin karşılanması mümkün değildir. Üretimin tüm unsurlarını harekete geçiren, organize eden, emektir. Emek, kas gücüne dayalı bir faaliyet olabileceği gibi zihni bir uğraş da olabilir.
- **Sermaye (anamal):** Üretim sürecinde mal veya hizmet oluşturmak için kullanılan üretim faktörleridir. İş gücü tarafından üretilen fabrika binası, yol, baraj, üretimde kullanılan makineler, taşıma araçları ve aletler sermayedir. Sermaye denilince akla para gelmemelidir. Para, sermaye malları için alım gücü sağlar yani üretime kaynak olan para, sermayedir.
- **Teşebbüs (girişim):** Emek, doğal kaynaklar ve sermayeyi bir araya getirerek üretimi gerçekleştiren ve amacı kâr olan etkinliktir. Üretimi organize eden kişiye ise **müteşebbis (girişimci)** denir.

Görsel 2.26. Şeker pancarı şekerin ham maddesidir ve şeker fabrikasının döner sermayesidir.

2. Tüketim: İhtiyaçları karşılamak amacıyla üretilen mal ve hizmetlerden faydalanmaya tüketim denir. Bir malın kullanılması o malın yok olduğu anlamına gelmez. Maldan yavaş yavaş yararlanmak bir tüketimdir. Otomobil, ev, gömlek, kazak, çamaşır makinesi gibi mallar tek kullanımda tükenmeyen fakat her kullanımda eskiyen mallardır.

Tüketim miktarı toplumun refahı hakkında düşünce sahibi olmamızı sağlar. Ekmek, et, süt, kâğıt vb. malların tüketim istatistikleri, toplumun yaşam düzeyini ortaya koyar. Gelir düzeyi yüksek gelişmiş toplumlarda et, süt, kâğıt tüketimi yüksek iken az gelişmiş ülkelerde bunlar düşük, ekmek tüketimi yüksektir.

Tüketimi belirleyen faktörler şunlardır:

1. Tüketicinin yaş, cinsiyet, meslek, öğrenim düzeyi, medeni durumu, gelir seviyesi tüketimi belirler. Örneğin bir bilgisayar mühendisi ile bir nakliye şirketi çalışanınin ihtiyaçları ve istekleri birbirine benzemeyecektir. 15-20 yaş grubu ile 25-30 yaş grubunun ihtiyaçları birbirinden farklıdır. Öğrenim düzeyi düşük kişiler reklamlardan daha çok etkilenirken öğrenim düzeyi yükseldikçe araştırma ve tartışma eğilimi artar. Ayrıca gelir arttıkça genel olarak tüketimde artar. İşçi, memur ve çiftçilerde yeterli gelir olmadığı zaman piyasa durgunlaşır esnaf iş yapamaz hâle gelir. Beyaz eşya, mobilya, ev, araba satımları azalır ve piyasada bir durgunluk başlar.

2. Öğrenme, algılama, güdülenme, tutum ve inançlar gibi psikolojik faktörler de tüketimi belirler. Çocuk işçi çalıştırdığı bilinen bir işletmenin ürünlerinin kaliteli olarak algılanmaması, kişiyi yemek için bir restorana gitmeye sevk eden şeyin açlık güdüsü olması gibi durumlar tüketimi belirleyen faktörlerdendir.

3. Kişinin yetiştiği toplumun sosyal ve kültürel yapısı da tüketim alışkanlığını belirler. Ne yenilip, ne giyileceği; nerede yaşanıp, nereye seyahat edileceği gibi davranışlar geniş ölçüde kültür tarafından şekillenir. Örneğin Müslüman toplumlarda sarhoş edici içeceklerin dinen yasaklanması bu içeceklerin tüketimini azaltmıştır ya da Hindu inancına sahip toplumlarda da inek etinin tüketim değeri yoktur.

4. Bir pazarlama ve iletişim aracı olarak reklamın temel işlevi, tüketiciyi bilgilendirmek ve ikna etmektir. Reklam bu duyurma ve ikna etme özellikleri ile mal veya hizmetlerin nitelikleri, üretim biçimi, kullanıldığı yerler ve fiyatı gibi konularda bilgi vererek hedef kitleleri yönlendirebilir. Reklam, tüketicinin binlerce ürün arasından, kendi yararına en uygun ve doğru seçim yapmasına yarayan, günümüz yaşam biçiminde zaman açısından tüketiciye yardımcı olan bir yapı özelliği göstermektedir.

Gelirin tüketilmeden gelecekte kullanılmak üzere ayrılması **tasarruf**dur. İnsanlar gelecek endişesi ya da bir şeye sahip olma arzusu gibi nedenlerden dolayı tasarrufta bulunur. Tasarrufların yeni bir üretim için kullanılmasına **yatırım** denir. Halk arasında arsa ya da altın almak yatırım yapmak olarak adlandırılır.

Tüketim Alışkanlıkları

Görsel 2.27. Tüketicilerin alışveriş yaparken, fiyat etiketlerinde bulunması gereken özellikler ve barkodlarından nerede üretildiğini incelemelerinde yarar vardır.

Tüketim günümüzde artık sadece temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik bir faaliyet olmaktan çıkmış ve küreselleşmenin de etkisiyle geleneksel işlevinden uzaklaşarak, bireylerin istek ve arzularının tatmininin sağlanması, kimlik oluşturma, statü göstergesi olma gibi yeni anlamlar kazanmıştır. Kültürel olarak ise bireylerin duygularını ortaya koyan ve çevresiyle iletişim kurmasını sağlayan bir araç hâline gelmiştir. Tüm bu nedenlerden dolayı hem tüketici olarak bireylerin, ihtiyaçlarını karşılayarak yaşam düzeylerini yükseltebilmek hem de toplumun kalkınması için bilinçli ve sorumlu eğitilmiş tüketicilere gerek vardır.

Bilinçli tüketici, ürün ve hizmet satın alırken temel ihtiyaçlarına öncelik veren, satın alacağı ürün ve hizmetlerin kaliteli, güvenli, ucuz ve sağlam olmasına dikkat eden, tüketici olarak haklarını bilen, haklarına sahip çıkan ve savunandır. Medyanın ve reklâmların etkisinde kalarak yanlış tercihler yapmayan, savurganlık ve israftan kaçınan, geliri ile harcamaları arasında denge kurabilmek için bütçe hazırlayan, tasarruf yaparak parasını bilinçli bir şekilde kullanan tüketici, bilinçli tüketicidir. Bilinçli bir tüketici, eğitilmiş olması nedeni ile ekonominin ve toplumun değişmesini sağlar. Bilinçli tüketici ve bilinçli tüketim anlayışının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması hem ekonomik sistemin düzgün şekilde işleyişinin devam etmesi hem de tüketicilerin piyasadaki dezavantajlı durumdan kurtulabilmesi için önem taşımaktadır.

Bilinçli tüketici karşılaştığı sorunlarla ilgili, tüketici derneklerine, kent merkezlerinde sanayi ve ticaret müdürlüklerine, ilçelerde ise kaymakamlık binalarında faaliyet gösteren hakem heyetlerine ve ticaret mahkemelerine başvurulması gerektiğini bilir.

3. Bölüşüm: Ülkede üretime katkıda bulunanlar, ülke gelirinden pay almaktadır. İşte bu üretim sonucu elde edilen gelirin üretime katılan unsurlar arasında paylaşılması bölüşümdür. Günümüzde bu bölüşümün karşılığı para ile ödenmektedir. Üretime katılanlardan iş gücü gelirine **ücret ya da maaş**, doğanın payına **rant ya da kira**, girişimcinin gelirine **kâr**, sermayenin gelirine de **faiz** denir.

Gelir tek bir birey için, tek bir işletme için olduğu gibi, bütün bir ülke için de söz konusu olabilir. Bir ülkede bir yıl içerisinde üretilen mal ve hizmetlerin para ile ifade edilen brüt toplamına **gayrisafi millî hasıla** (GSMH) denir. Tanımdan anlaşılacağı gibi gayrisafi millî hasıla net gelir değildir. Bu miktardan sermaye mallarının yıpranma payı (amortisman) düşüldüğünde elde edilen değere **safi millî hasıla** denir. Safi millî hasıladan vergiler düşüldüğünde ise millî gelire ulaşılır. **Millî gelir**; bir ülkede bir yıl içinde üretilen mal ve hizmetlerin para ile ifade edilen net toplamıdır. Millî gelirin o ülkede yaşayan vatandaşlar arasında dağıtılmasına **kişi başına düşen millî gelir** denir. Millî gelirin büyüklüğü ve küçüklüğü o ülkenin zenginliğinin bir göstergesidir.

Görsel 2.28. Ekonomik istikrar-sızlık adil ve eşit olmayan bir gelir dağılımına yol açar.

2.5.3. Ekonomik Sistemler

Ekonomik sistemler, toplumun ekonomik düzenini, ekonomik etkinliklerinin örgütlenme biçimini ve üretim teknolojisini belirler. Bu sistemler, ekonominin temel sorunu olan, malların kimler için hangi yöntemlerle üretileceği ve bölüşüleceği sorununa farklı çözümler getirir. Bu ekonomik sistemler şunlardır:

- Kapitalist ekonomik sistem,
- Sosyalist ekonomik sistem,
- Karma ekonomik sistem,

Ekonomik sistemler tarihsel süreç içindeki ekonomik faaliyetlerin değişimi ve dönüşümü sonucu ortaya çıkmışlardır. İnsanların daha refah, daha adaletli ve mutlu yaşayacakları bir ekonomik sistem arayışı her zaman olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Her ekonomik sistem insanların bu arayışlarına en doğru ve geçerli düzeni sunduğunu savunur. Bu sistemlerin ana hatlarıyla özelliklerini şu şekilde açıklayabiliriz:

a) Kapitalist Ekonomi Sisteminin Özellikleri

Görsel 2.29. Kapitalizmin temel unsuru tüketimdir.

1. Özel mülkiyet esastır.
2. Kâr amacı güdüldüğü için serbest rekabete dayalıdır.
3. Ekonomi serbest piyasa koşulları altında işler. Temelinde liberalizm (özgürlükçülük) öğretisi vardır.
4. Üretim araçları özel kişilerin elindedir.
5. Devlet ekonomik yaşama müdahale etmez. Kontrolünü sağlar.
6. Ekonomide birey kendi çıkarı peşinde koşar, ben duygusu ön plandadır.
7. Veraset (miras yoluyla hak sahibi olma) önemlidir.

8. Temel ihtiyaçlar dışında başka tüketim alışkanlıkları yaratılır.

Kapitalist sistem insanı âdeta robotlaştırmış, sevgi, muhabbet, şefkat gibi insani duyguları yok sayarak sistemin yalnızca bir metası hâline getirmiştir. Rekabetin fiyatları düşürmesi ile kârları azalan şirketler aralarında birleşerek çok uluslu şirketlere dönüşmüş ve piyasaları diledikleri gibi yönlendirme imkânına kavuşmuşlardır. Ayrıca ölçsüz kazanç güdüsü zamanla kaynakların israfına, doğanın dengesinin bozulmasına, çevre kirlenmesine, gelir adaletsizliğine ve toplumsal gerginliklere yol açması kapitalist sistemin eleştirilen diğer yönleridir.

b) Sosyalist Ekonomi Sisteminin Özellikleri

1. Özel mülkiyet sınırlıdır.
2. Kâr amacı güdülmediği için üretim toplumun temel ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir.
3. Üretilenler toplumda eşit şekilde ya da toplumun haklı göreceği bir şekilde dağıtılarak üretim ve tüketim planlanır.

4. Toplumun çıkarları bireyin çıkarlarından önce gelir.
5. Üretim araçlarının mülkiyeti kamuya (halka) aittir.
6. Özel teşebbüs yoktur. Merkezî ekonomik kontrol vardır. Ekonomik yaşamın örgütlenmesi, planlanması ve yürütülmesi toplumun elindedir.

Var olan kaynakların etkin kullanılmaması ve bürokrasinin güçlenerek kapitalist sistemdeki burjuvazinin konumunu alması, her alanda katı merkezîyetçiliğin yaşanması, kişilerin çalışma hevesini ve girişim ruhunu engellemesi, sosyalist ekonomi sisteminin en çok eleştirilen yönleridir.

Görsel 2.30. Sosyalizm, üretim araçlarında kamu mülkiyetini savunur.

c) Karma Ekonomi Sisteminin Özellikleri

1. Devlet ve özel teşebbüs birlikte yer alır.
2. Kapitalizm ve sosyalizm arasında yer alan fakat özü itibarıyla kapitalizme yakın olan bir sistemdir.
3. Devlet ekonomiye kısmi olarak müdahale eder.
4. Kamu yararı ile bireysel çıkarlar bağdaştırılmıştır.
5. Devlet, toplum tercihlerine uygun üretimi sağlamak amacıyla piyasa mekanizmasını düzeltici önlemler almaktadır.

Görsel 2.30. Karma ekonomide altyapı devletin görevidir.

6. Özel girişimcinin yatırım yapmayı kârlı bulmadığı alanlarda (okul, yol, hastane, barajlar vs) toplum ihtiyaçlarını karşılamak devletin görevidir.
7. Devlet bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamakla, sosyal refahı sağlamakla, millî geliri adaletli dağıtmakla yükümlüdür.

Karma ekonomi sisteminde devlet müdahalesinin nereye kadar olması gerektiği tartışması kamu kesimi ile özel kesim arasındaki rekabeti artırmakta, siyasi otoritenin bu rekabette adil davranmaması, dünya görüşüne ve siyasi tercihlerine göre davranması, ekonomik ibrenin, yatırım ve üretim gücü artan iki taraftan birine doğru kaymasına yol açabilmektedir.

2.5.4. Atatürk'ün Ekonomi Politikası

Atatürk, ekonomi ile yakından ilgilenmiş, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Cumhuriyet Türkiye'sinin temelleri atılırken özellikle üzerinde durduğu konulardan biri de ekonomi olmuştur.

Atatürk'ün ekonomi anlayışı, özel girişime dayalı ama özel girişimin yeterli olmadığı alanlarda devletin yapıcı ve düzenleyici olarak devreye girmesini savunan, yabancı sermayeye karşı olmayan ancak bunun da ulusal çıkarlar çerçevesinde değerlendirildiği bir ekonomi anlayışıdır.

Atatürk'ün, "Devlet, bireyin yerine geçmemeli, bireyin kişisel faaliyeti ekonomik gelişmenin esas kaynağı olarak kalmalıdır. Bireylerin gelişmesine engel olmamak, onların her yönden olduğu gibi, özellikle ekonomik alandaki hürriyet ve teşebbüsleri önünde devletin kendi faaliyeti ile bir engel meydana getirmemek, demokrasi prensibinin mühim esasıdır. Kişiliğin gelişmesinin engellenmeye başlandığı nokta, devlet faaliyetinin sınırını oluşturur." sözlerinden onun ekonomi politikasının temelini devletçilik ilkesinin oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Atatürk'e göre devletçilik; büyük kuruluşları, üretim araçlarını ve fazla sermayeyi gerektiren işlerin devlet tarafından üstlenilmesi gerektiğini savunan görüştür. Devletçilik ilkesi ülkelerin gereksinimlerine göre değişiklik gösterir. Atatürk, karma ekonomi sistemini benimsemiştir. Ona göre, bireyler; eğitim, sağlık, güvenlik gibi ihtiyaçlarını karşılamada devlete ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle bireyler bazı ortak çıkarların karşılanmasında tek başına yeterli olamazlar. Bireylerin üstesinden gelemeyeceği, güçlü bir örgütlenme gerektiren işleri, devlet üstlenmelidir. Örneğin büyük örgütlenme gerektiren madenlerin, ormanların, kanalların, demir yollarının, deniz taşımacılığının devlet tarafından yönetimi; su, gaz ve elektriğe ait işlerin belediyelerce yapılması uygun olacaktır. Devlet ve özel teşebbüs birbirine karşı değil, birbirinin tamamlayıcısıdır.

1923 yılında İzmir’de yapılan Türkiye İktisat Kongresi’nde ekonomik kalkınma için “özel girişimcilik” benimsenmiştir. 1923-1929 yılları arasında liberal ekonomik politika uygulanmakla birlikte bu politika başarıya ulaşmamıştır. 1931 yılından sonra “devletçilik” adı altında karma ekonomik sistem benimsenmiştir.

Atatürk’ün ekonomi ile ilgili sözlerinden bazıları şunlardır:

“Şimdi arkadaşlar, ekonomi hayatımızı gözden geçireceğim. Derhal bildirmeliyim ki ben ekonomik hayat denince, ziraat, ticaret, sanayi faaliyetlerini ve bütün imar işlerini birbirinden ayrı düşünülmesi doğru olmayan bir bütün sayarım. Bu vesile ile şunu da hatırlatmalıyım ki bir millete bağımsız hüviyet ve kıymet veren siyasî varlık makinesinde, devlet, fikir ve ekonomik hayat mekanizmaları, birbirine tabidirler. O kadar ki, bu cihazlar birbirine uyarak çalıştırılmazsa, hükümet makinasının önde gelen sürükleyici kuvveti israf edilmiş olur; ondan beklenen tam verim elde edilemez. Onun içindir ki bir milletin kültür seviyesi üç sahada, devlet, fikir ve ekonomi sahalarındaki faaliyet ve başarılarının neticeleri ile ölçülür.”

“Ekonomi demek, her şey demektir. Yaşamak için, mutlu olmak için, insan varlığı için ne lazımsa onların hepsi demektir. Tarım demektir, ticaret demektir, çalışma demektir, her şey demektir.”

“Türk Tarihi incelenirse bütün yükselme ve gerileme sebeplerinin bir ekonomi meselesinden başka bir şey olmadığı anlaşılır.”

“Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar, ekonomik zaferler ile taçlandırılmazlarsa elde edilen zaferler kalıcı olmaz, kısa zamanda söner.”

6. UYGULAMA

I. Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk değerlerini (D-Y şeklinde) karşılıklarına yazınız.

	D	Y
1. Tüketicinin satın aldığı malın ayıplı çıkması hâlinde 30 gün içinde bedel iadesini, değiştirilmesini, ücretsiz tamirini isteme hakkı vardır.		
2. Elde edilmesi için herhangi bir emek ve harcamaya gerek olmayan mallar ekonomik mallardır.		
3. Toprak, makine, kömür, su gibi bazı mallar kullanılışlarına göre üretim veya tüketim malı olabilirler.		
4. Bireyin arabasını satarak elde ettiği para gelirdir.		
5. Yarışma ve kâr esasına dayanan ekonomik sistem kapitalist sistemdir.		
6. İş gücü tarafından üretilen fabrika binası, yol, baraj, üretimde kullanılan makineler, taşıma araçları ve aletler sermayedir.		
7. Millî gelirin o ülkede yaşayan vatandaşlar arasında dağıtılmasına gayrisafi millî hasıla denir.		

II. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere verilen kavramları doğru olarak yerleştiriniz.

Tüketim

Bölüşüm

Kapitalizm

Piyasa

Üretim

Bilinçli

Değişim değeri

Ekonomi

1. Ekonomide toplumsal ihtiyaçlara göre....., ihtiyaçları gidermek için....., ihtiyaç dengesini sağlamak için de.....yapılır.
2. Karma ekonomi sistemi.....daha yakındır.
3. Bir malı satmak isteyenle o malı satın almak isteyenlerin oluşturduğu değişim ağının adı.....dır.
4. Bir vazo ya da tablonun ekonomik mal sayılması içinbulunması gerekir.
5. Hangi malın, kimin için, ne miktarda üretileceği ve kimler tarafından tüketileceği, sınırlı kaynaklarla sınırsız ihtiyaçlar arasındaki dengenin nasıl sağlanması gerektiği soruları ile ilgili sorulardır.
6. Ekmek, ayakkabı birer iken, berberin saç kesmesi veya doktorun hasta muayene etmesi birertir.
7. Medyanın ve reklamların etkisinde kalarak yanlış tercihler yapmayan, savurganlık ve israftan kaçınan, geliri ile harcamaları arasında denge kurabilmek için bütçe hazırlayan, tasarruf yaparak parasını bilinçli bir şekilde kullanan tüketicitüketicidir.

2.6. SİYASET KURUMU VE ÖNEMİ

Sizce siysetsiz bir toplum düşünülebilir mi?

Siyaset Arapça kökenli bir sözcüktür. Devlet işlerini düzenleme, yürütme sanatı anlamına gelmektedir. Eski Yunan filozoflarından Aristoteles siyaseti yurttaşların, toplumu ilgilendiren işlerle ilgili olarak yaptıkları faaliyetler olarak tanımlamıştır. Günümüzde siyaset; devlet, ülke ve insan yönetimi diye tanımlanabilir.

Siyaset, insanlık tarihinde sürekli varlığına ihtiyaç duyulmuş; insanların niçin ve nasıl bir araya geldiğini ve birlikte yaşamının gerekliliği ve şekli ile ilgili yapılan tartışmaların merkezinde yer alan bir kurumdur. Siyaset kurumu, insanlık tarihinin çok eski dönemlerine kadar götürülmektedir. İlk birlikteliklerden itibaren; kim neye sahip olmalı, iktidar ve meşruluğun sağlanmasında etkili olan kaynakların dağılımı nasıl olmalı, toplumsal işleyişte bireylerin etkisi ne olmalı ve bu işleyişte toplumu ilgilendiren kararlar kimler tarafından ve nasıl alınmalı gibi tartışmalar sürekli yapılmıştır. Bu tartışmalar, günümüz toplumlarında da sürmektedir.

Siyaset kurumunun temel işlevleri şunlardır:

- Yönetim işlerini yürütmek ve kamu düzenini sağlamak,
- Kanunlar yapmak, kanunları uygulamak ve uygulama sırasında çıkabilecek sorunları gidermek,
- Vatandaşların ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını gidermek,
- İç ve dış tehlikelere karşı ülkenin bağımsızlığını korumak,
- Bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almak ve adaleti sağlamak,
- Ülke sınırları içinde ve dışında millî çıkarları korumaktır.

2.6.1 Siyaset Kurumu İle İlgili Temel Kavramlar

Birey: Bir toplumu oluşturan ve toplumun bir üyesi olan, belirli nitelikleri bulunan insandır. Kendisini başka insanlardan ayıran, kendisine ait bir kimliği bulunan bir varlıktır.

Devlet: Amacı, toplumsal düzenin, adaletin ve toplumun iyiliğinin sağlanması olan; belli bir toprak parçası (vatan) üzerinde yerleşmiş bir insan topluluğuna (halka) dayanan ve bu topraklar üzerinde bulunan her şey üzerinde meşru kontrole (otoriteye) sahip; siyasal bir örgütle (hükümet) donanmış bir organizasyondur. Bu tanıma göre, devletin varlığı için zorunlu olan üç temel öge vardır: toprak parçası (vatan), bir insan topluluğu (millet) ve egemenlik.

Görsel2.33 Eski Türkiye Büyük Millet Meclisi binası

Millet: Toprak, ekonomik yaşam, dil, ruhsal yapı ve kültürel özellikler yönünden benzerlik gösteren ve devleti kuran en geniş insan topluluğudur.

Egemenlik (hakimiyet): Millî sınırlar içinde devletin en üstün yetki ve güç sahibi olması, uluslararası sistemde ise mutlak bağımsızlığı anlamına gelir.

Devletin iktidar gücünü hiçbir iç veya dış baskı olmadan kullanmasıdır.

İktidar: Bir toplumda halkı yönetme gücüne sahip olan kişi ya da kişilerdir.

Meşruiyet (yasallık): Bir toplumda iktidarı elinde bulunduranların, yönetme gücünü yasalara uygun olarak elde etmesi ve bu gücünü yasalara uygun olarak sürdürmesidir.

Seçim: Demokrasinin olmazsa olmaz koşuludur. Ülkeyi yönetme yetkisini belli bir süre için kullanacak kişilerin, her yurttaşın özgür ve eşit oyuyla, gizli oylama ve açık sayımla belirlenmesidir.

Hak: Bireyin başka bireylerden ya da kurumlardan isteyebileceği, talepte bulunabileceği her şeydir.

Özgürlük: Yasaların çizdiği sınırlar düzleminde bireylerin hiçbir baskı altında kalmadan kendi iradeleri düzleminde serbestçe hareket edebilmeleridir.

Eşitlik: Yasalar karşısında bireyler arasında herhangi bir ayrımın (cins, renk, ırk, yaş, eğitim, etnik köken vb) yapılmamasıdır.

Adalet: En genel anlamda herkese hak ettiğini vermektir.

Otorite: Bir kişi ya da grubun kendine sağladığı itaat ve güven, hâkimiyet ve emretme kudreti, yaptırım koyma ve kullanma gücüdür.

Hükûmet: Devletin yapısı içinde siyasi sorumluluğu taşıyan, meclisin onayı ile kurulan devletin en etkili yürütme organıdır. Hükûmet devletin tüm yönetim birimlerini kapsar. Devletin yönetme, güvenlik, savunma, eğitim, sağlık ve vergi toplama gibi işlerini yapar.

Görsel 2. 34: Millet ve vatan devletin unsurlarıdır.

Sivil Toplum: Devletten bağımsız olarak, tamamen gönüllü birlikteliğe dayalı ve üyelerinin çıkarlarının ötesinde toplumsal çıkar amaçlı çalışan, kâr amaçsız ve yasal çerçevede faaliyet gösteren kuruluşlardır. Ortak çıkar ve isteklere sahip bireyler bir araya gelerek, örgütlenerek, eleştirel ve muhalif bir tavırla kamuoyunu etkileyerek, siyasi iktidar üzerinde bir baskı oluşturmayı amaçlarlar. Sivil toplum kuruluşları, küçük yerel derneklerden, çok geniş ve oldukça profesyonel kuruluşlara kadar son derece farklı gruplardan oluşmaktadır (vakıf, dernek, sendika, oda, kooperatif, kulüp, platform gibi). Demokrasinin oluşması ve kurumsallaşması için sivil toplumun güçlü ve etkin olması gerekir. Siyasal güç karşısında hak ve özgürlükleri için mücadele eden sivil toplum kuruluşlarının sayısı arttıkça demokrasi de giderek kurumsallaşır.

Görsel 2.35: Çeşitli sivil toplum kuruluşları

“Söylediklerinizin hiçbirinde sizinle aynı görüşte değilim ancak onları söyleme hakkınızı ölünceye kadar savunacağım”

Voltaire'nin sözüyle ilgili düşüncelerinizi aşağıda ayrılan yere yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.6.2 Siyasal Yönetim Şekilleri

Toplumdaki yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkilerin belirli kriterlere göre düzenlenmesi sonucunda oluşan yapılaşma biçimine **siyasal yönetim** denir. İnsanoğlunun ideal siyasal yönetim arayışları tarih boyunca devam etmiş ve muhtemelen de edecektir. Demokrasi kavramının ortaya çıktığı Eski Yunan Dönemi'nden günümüze kadar insanlar hep ideal bir yönetim düzeni arayışı içerisinde olmuşlar, sonuçta baskıcı ve özgürlükçü yönetim şekilleri gibi farklı siyasi örgütlenmeler ortaya çıkmıştır.

1. Baskıcı Yönetim Biçimleri: Yasama, yürütme, yargı bir kişi veya bir grubun elindedir. Özgürlüklerin kısıtlandığı yönetim biçimidir. Hukuk kurallarından uzak bir yönetim vardır. Yönetimi eleştirmek mümkün değildir. Muhalefet yoktur. Belirli bir ideolojiye dayanır. Seçme seçilme hakkı kısıtlanmıştır. Düşünce, basın, din ve vicdan özgürlüğünden söz etmek olanaksızdır. Çeşitleri; monarşi, oligarşi ve totalitarizmdir.

Görsel 2.36: Monarşilerde egemenlik tek kişinin elindedir.

Monarşi: Etimolojik olarak, "tek kişinin yönetimi" anlamına gelmektedir. Egemenlik, bir kişinin elinde ise ve bu kişinin güç ve yetkileri sınırsız ise böyle bir siyasal yönetim biçimi mutlak monarşidir. Türkçede "monarşi" kelimesi yerine "hükümdarlık", "krallık", "sultanlık", padişahlık" gibi çeşitli kelimeler kullanılmaktadır. Örneğin Suudi Arabistan, Ürdün, Roma İmparatorluğu gibi. Egemenlik, bir kişinin elinde olmakla beraber, bu kişinin güç ve yetkileri sınırlı ise böyle bir siyasal yönetim biçimi meşruti monarşidir

Örneğin Japonya, İngiltere, Belçika

Görsel 2.37: Günümüzde teokratik yönetim biçimini Vatikan temsil etmektedir.

Oligarşi: Devlet yönetiminin bir zümrenin veya bir grubun elinde olduğu yönetim biçimidir. Bu yönetim biçiminde devlet baştaki grubun istek ve doğrularıyla yönetilir. Bu zümre soylu ve zengin kişilerden oluşuyorsa aristokrasi, din adamlarından oluşuyorsa dinî emir ve yasaklara dayalıysa teokrasi adını alır. Egemenlik, belirli bir zümrenin elinde ise ve bu zümrenin güç ve yetkileri sınırsız ise böyle bir siyasal yönetim biçimi mutlak oligarşidir. Egemenlik, belirli bir zümrenin elinde olmakla beraber, bu zümrenin güç ve yetkileri sınırlı ise böyle bir siyasal yönetim biçimi meşruti oligarşidir.

Totalitarizm: Siyasal gücün ve bütün önemli yetkilerin tek bir kişi, tek parti ya da askerî bir grubun, elinde olduğu; demokratik olmayan bir biçimde, devletçilikle ve sıkı bir denetim rejimiyle yönetildiği uygulamadır. Sanattan bilime, dinden kültüre kadar her şey devletin isteği doğrultusunda şekillenir; bireyin her türlü davranışı sürekli inceleme altındadır. Bu rejime örnek olarak faşizm, komünizm, nazizm ve militarizm verilebilir.

Görsel 2.38 Totaliter yönetimlerde eleştiri ve serbest tartışma ortamı yoktur.

2. Özgürlükçü Yönetim Biçimleri: İnsan hak ve özgürlüklerinin gerçekleştirilmesini amaçlar. Temel özelliği kuvvetler ayrılığıdır. Yasama, yürütme ve yargı denetimleri vardır. Kişisel ve toplumsal gelişmenin kaynağı özgürlüktür. Hukuk kuralları toplumsal adaletin ve yönetimin temeldir. Yönetimler seçimle iş başına gelir. Yönetimleri eleştirmek ve denetlemek mümkündür. Düşünce, basın, din ve vicdan özgürlüğü vardır. Örnek olarak demokrasi verilebilir.

Demokrasi: Eski Yunancada demos: halk, kratos: otorite demektir. İkisinin birleşmesinden "demokratia" sözü meydana gelmiştir. Buna göre, demokrasi iktidarın halkın elinde olmasına vurgu yapan bir kavramdır.

Bir toplumda demokrasinin olabilmesi için bazı koşulların olması gerekir:

- **Siyasal çoğulculuk:** Farklı düşünce ve inanışların açıkça ortaya konması, her birine örgütlenme, kendini ifade edebilme hakkı verilmesidir.
- **Temsil:** Halk adına kararların, temsilciler tarafından alınmasıdır. Temsilciler seçildikleri yeri değil, tüm milletin vekili olarak görev yapmaktadır.
- **Seçim:** Tüm milletin vekili olarak görev yapacak temsilcilerin genel ve eşit oy esasına dayanan seçim yoluyla belirlenmesidir
- **Çoğunluğun yönetme hakkı:** Seçimle iş başına gelen çoğunluğun, belli bir süre için kamu işlerini yürütme hakkında sahip bulunmasıdır. Çoğunluğun yönetme hakkı siyasi partiler aracılığıyla gerçekleşmektedir.
- **Muhalefet etme özgürlüğü:** Muhalefetin iktidara aday olmak üzere değişik görüş ve düşünceleri ileri sürebilme özgürlüğü bulunmasıdır.
- **Temel hak ve özgürlüklerin korunması:** İktidarın keyfi davranışlarına karşı kişinin temel hak ve özgürlükleri güvence altına alınmasıdır.
- **Yasa önünde eşitlik (hukukun üstünlüğü):** Yasaların sosyal, ekonomik, kültürel koşullara bakılmaksızın herkese herhangi bir ayırım yapılmadan uygulanmasıdır.
- **Kuvvetler ayrılığı ilkesi:** Yasama, yürütme ve yargı güçlerinin, devletin farklı organlarınca kullanılması ve bu üç gücün birbirlerini denetleyebilmesi anlamına gelir. Kanun yapma görevinin yasamaya (Türkiye Büyük Millet Meclisi); kanunları uygulama görevinin yürütmeye (Bakanlar Kurulu); yapılan uygulamaların anayasa ve kanunlara aynı zamanda kanunların da anayasaya uygunluğunun bağımsız yargı organlarına ait olması gerekir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi ile demokratik yollarla iktidara gelen kişilerin kendi tiranlıklarını kurmaları engellenmeye çalışılır.
- **Şeffaflık:** Yöneticilerin eylem ve davranışlarının mutlaka açıklık içinde cereyan etmesi ve vatandaşların kamu yönetimi hakkında bilgi edinme hak ve özgürlüklerinin bulunmasıdır.

Görsel2. 39 Demokratik toplumlarda halkın yönetime katılması seçimler, partiler ve referandum vb. araçlarla gerçekleşir.

- **İktidarın sınırlandırılması:** Sınırsız güç ve yetkileri olan bir siyasal iktidar her zaman siyasal özgürlükleri sınırlandırabilir ve hatta ortadan kaldırabilir.

Tarihsel sürece bakıldığında toplumların gelişme düzeyine bağlı olarak demokrasi kavramına farklı anlamlar atfedilmeye başlandığı ve demokrasinin farklı şekillerde ortaya çıktığı görülmektedir. Egemenliğin kullanılması bakımından demokrasi türleri olarak, doğrudan demokrasi, temsilî demokrasi ve yarı doğrudan demokrasi uygulamalarını sayılabiliriz.

1. Doğrudan Demokrasi: Halkın egemenliği bizzat, aracısız kullanmasıdır. Doğrudan demokraside devlet için gerekli tüm kararlar vatandaşlık hakkına sahip kişiler tarafından alınmaktadır. Eski Yunan şehir devletlerinin yönetim şekli doğrudan demokrasiye örnek

Görsel2. 40 Antik Yunan Devleti'nde demokrasi tartışmaları

gösterilir. Yunanistan'da uygulanan demokrasi esirlere ve kölelere, diğerlerine verilen demokratik haklar vermediği, ayrıca kadınlara oy verme hakkı tanınmadığı için, bu devir demokrasisine, söylenenin aksine, gerçek anlamda demokrasi denilemez. Doğrudan demokrasi, demokrasi idealine en yakın sistem olarak anılmakla birlikte, gelişen nüfus dikkate alındığında bu sistemin pratikte uygulanma imkânı mümkün olamamaktadır. Küçük toplumlarda uygulanabilen bu demokrasi türü nüfusun

çoğalmasıyla birlikte yerini temsilî demokrasilere bırakmıştır. Günümüzde doğrudan demokrasi sadece İsviçre'nin birkaç kantonunda uygulanmaktadır.

2. Katılımcı ya da Yarı Doğrudan Demokrasi: Egemenliğin kullanılmasının halk ile temsilcileri arasında paylaştırıldığı demokrasi çeşididir. Katılımcı demokrasi, egemenliğin kullanımının esasen halkın seçtiği temsilcilere bırakılması nedeniyle temsilî demokrasiye, referandum gibi araçlarla seçmenlerin egemenliğin kullanılması doğrudan katılmaları bakımından ise doğrudan demokrasiye benzemektedir. Bu çerçevede katılımcı demokrasinin temsilî ve doğrudan demokrasinin birleşimi olduğunu söylemek mümkündür. Katılımcı demokraside halkın yönetime aktif olarak katılmasını sağlayan referandum, halk vetosu, halkın kanun teklifi, halk danışma kurulları oluşturulması, ombudsmanlık gibi araçlar söz konusudur. Vatandaşlar kendi yaşamlarını etkileyen çevresel, ekonomik, sosyal ve siyasal tartışmalara bu kamuoyları sayesinde katılabilmektedirler. Bu demokrasi türünde yurttaşların politikaya ilgilerini ve karar alma süreçlerine etkin katılımlarını sağlayarak toplumsal duyarlılığı artırmak, proje üretme ve sorunlara çözüm bulma fırsatları ile tartışma ve uzlaşma kültürünü oluşturmak esastır.

Günümüzde bu katılımcı demokrasi araçlarını pratikte uygulayan ülke sayısı son derece sınırlıdır. İsviçre ve İtalya'da görülmektedir. Sözü edilen araçların uygulanması kimi zaman çok yüksek maliyetlere (parasal maliyet, zaman maliyesi vs.) ve karar alma sürecinde gecikmelere neden olabilmektedir.

3. Temsili ya da Liberal Demokrasi: Milletın egemenlik hakkını doğrudan değil de, seçtiği temsilciler aracılığıyla kullandığı bir demokrasi uygulamasıdır. Temsilî demokrasiye seçim ve oylama mekanizması temel araçtır. Her ne kadar seçmen ile temsilci arasındaki bağ seçimden seçime kurulmakta ise de dilekçe hakkı gibi usullerle vatandaşın katılımı sağlanmaya çalışılmaktadır. Temsilî demokrasi, millî egemenlik teorisine dayanmaktadır. Temsilci, seçildiği bölgenin değil, tüm milletin temsilcisi konumundadır. Temsilî demokrasi uygulayan ülkelere örnek olarak Türkiye, Almanya, İngiltere, Japonya, ABD, Hollanda'yı saymak mümkündür.

Görsel2. 41 Halk kendisini yönetecek temsilcileri seçer ve onlara yönetme yetkisini devreder.

Temsilî demokrasiler, hükümet şekillerine göre "parlamentar sistem, meclis hükümeti sistemi ve başkanlık sistemi" gibi değişik hükümet sistemleri şeklinde uygulamada görülmektedirler.

Seçmenlerin tercihte bulunacakları adaylar, siyasal partiler, hükümet politikaları hakkında tam bir bilgiye sahip olmamaları, hatta bu konudaki ilgisizliği, siyasal iktidarların güç ve yetkilerini halkın yararına kullanmamaları temsilî demokrasinin en çok eleştirilen yanlarıdır.

Uygulamada birtakım eksikliklerine rağmen demokrasi, günümüz toplumlarının üzerinde ittifak ettikleri en iyi yönetim biçimidir. Demokrasi birbirine eşit ve özgür bireylerin varlığını ve seçim sistemlerini temel ilke kabul ettiğinden sürekli daha iyiye doğru bir arayış içinde olmuştur. Bu açıdan bakıldığında demokrasi, siyasal iktidarın meşruiyetini yalnızca halka yani insan iradesine dayandırdığı için **hümanist** (insancıl) bir siyasal sistemdir.

Hümanizm: Her türlü düşünceye, fikre hoşgörüyle yaklaşılmasını öngören, düşünce hürriyeti olmadan bireyin gelişemeyeceğine inanan ve düşünceyi özgür kılan insana ve insan değerlerine büyük önem veren dünsel bir yaklaşımdır.

2.6.3 Atatürkçü Düşünce Sisteminde Vatandaşlık, Hak ve Sorumluluk

Atatürkçülük, Türk milletinin tam bağımsızlığını, huzur ve refaha kavuşturulmasını, devletin millet egemenliği esasına dayandırılmasını, Türk kültürünün aklın ve bilimin önderliğinde çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarılmasını öngören bir düşünce sistemidir. Bu düşünce sisteminde insan, hak ve sorumluluk kavramları çok önemli bir yer

tutar. Bu sistemde; insan, hak ve sorumluluk kavramlarının yeri önemlidir. İnsan, başka hiçbir varlıkta bulunmayan çeşitli olanaklarla dünyaya gelir. Bu özellik, her insanın insan olduğu için bazı haklara sahip olmasını gerektirir. İnsanlık, tek tek insanlarda bulunan gelişme olanaklarının ve hakların genelini ifade eden kavramdır. Her insan, insanlığın bir temsilcisidir. Dolayısıyla her insan bazı temel haklara sahiptir.

Atatürkçülük; insana, akla, barışa, millet sevgisine ve bilime verdiği değer nedeniyle çok önemlidir. Ona önem kazandıran bir başka özelliği hem bireylerin hem devletlerin bağımsızlığını savunmasıdır. Bu özellikleriyle Atatürkçü düşünce sistemi, Türk toplumu için geçmişte ve gelecekte yol gösterici olmuştur ve olacaktır. Atatürkçü düşünce sistemi, bir bütündür ve yabancı ideolojilerden çok farklıdır.

a. Bütünlük Niteliği

Atatürkçülüğün bütünleyici ilkeleri şunlardır:

- Millî bağımsızlık
- Millî birlik, beraberlik ve ülke bütünlüğü
- Yurtta sulh, cihanda sulh
- Çağdaşlık
- İnsan ve insanlık sevgisi
- Akılcılık, bilimcilik, gerçekçilik
- Millî egemenlik.

İnsan yaşamının bütün yönlerini kapsayan ilke ve düzenlemelere sahiptir. Bu ilke ve düzenlemeler birbirlerini destekler ve tamamlar. Atatürk ilkelerinden birinin diğerine oranla ağırlığı, önceliği ve önemi yoktur. Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik, inkılapçılık bütün bu ilkeler her biri ve bütünüyle önemli, ağırlıklı ve gerekli ilkelerdir. Bu ilkeler, Atatürkçü dünya görüşünü karşımızda canlandırarak, bir toplum ve devlet hayatının, uygulamaların girişimlerin özünü, istikametini, metodunu belli etmektedir.

b. Yabancı İdeolojilerden Farkı

Atatürkçü düşünce sistemi millidir. Tarih boyunca sahip olduğu hasletlerine ve değer yargılarına uygun düşen millî bir ideolojidir.

Atatürkçü ideoloji dinamiktir, değişen şartlara uygun çözümleri kendi temel ilkeleri etrafında oluşturabilme gücüne sahiptir.

Atatürkçü düşüncede siyasal sistem bir dine dayandırılmaz.

Atatürkçü ideoloji demokratiktir “egemenliğin kayıtsız ve şartsız millete ait” olmasını sağlamıştır.

Atatürkçü düşünce hak, özgürlük ve adaleti yücelttiği için baskıcı dikta yönetimlerine karşıdır.

Atatürkçü ideoloji, bilimsel ve gerçekçidir. Hayallere (ütopya) yer vermez. Dogmatik bir özelliği ve saplantısı yoktur.

Atatürkçü ideoloji uzlaştırıcı ve toplayıcıdır. Sınıf ayrılığı ve sınıf kavgası gibi toplumu bölen ve demokratik sistemin işlemesine engel olan kargaşa kaynaklarına yer yoktur.

7. UYGULAMA

I. Aşağıda verilen ifadelerin doğruluk değerlerini (D-Y şeklinde) karşılıklarına yazınız.

	D	Y
1. Yönetim işlerini yürütmek ve kamu düzenini sağlamak siyaset kurumunun işlevlerindedir.		
2. Bir toplumda iktidarı elinde bulunduranların, yönetme gücünü yasalara uygun olarak elde etmesi ve bu gücünü yasalara uygun olarak sürdürmesine iktidar denir.		
3. Terim olarak "sivil toplum" günümüzde, toplumun siyasi otoritenin baskısından kurtulmasını ifade etmektedir.		
4. Monarşi ve oligarşi özgürlükçü yönetim biçimlerindedir.		
5. Halkın egemenliği bizzat, aracısız kullanması katılımcı demokrasilerde olur.		
6. Yasaların sosyal, ekonomik, kültürel koşullara bakılmaksızın herkese herhangi bir ayırım yapılmadan uygulanması hukukun üstünlüğü gereğidir.		

II. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere parantez içinde verilen kavramları doğru olarak yerleştiriniz

hümanizm

bütünlük

siyasal yönetim

teokrasi

küçük toplumlar

kuvvetler ayrılığı

aristokrasi

- Devlet organları olan yasama, yürütme ve yargı güçlerinin birbirinden ayrılmış oldukları yönetim modeli.....olarak adlandırılır.
-uygulanabilen doğrudan demokrasi türü nüfusun çoğalmasıyla birlikte yerini temsili demokrasilere bırakmıştır.
-insanı evrende tek ve en yüce değer sayan, insanı geliştirme ve yüceltme amacını güden düşüştür.
- Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik, inkılapçılık ilkelerinin birbirlerini desteklemesi ve tamamlaması, birinin diğerine oranla ağırlığı, önceliği ve önemi olmaması Atatürkçü düşünce sisteminin niteliğindedir.
- İktidarı elinde tutan kişi ya da grupların din adamı veya din tarafından kutsanmış kişiler olmasına ve iktidarın meşruiyetinin tanrıya dayandırılmasına....., soylulardan oluşan bir zümrenin egemenliğine dayanan yönetim şekline.....denir.
- Toplumdaki yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkilerin belirli kriterlere göre düzenlenmesi sonucunda oluşan yapılaşma biçimine..... denir.

ÖZET

1. Toplumsal Kurum ve İşlevleri

Bir toplumdaki ortak düşünce, inanç, gelenek-görenek, davranış biçimlerinin ve maddi elemanların (yapılar, mallar gibi) oluşturduğu bir bütüne toplumsal kurum denir. Belli başlı temel toplumsal kurumlar; aile, eğitim, ekonomi, din ve siyasettir. Kurumların, bireyin toplumsal davranışlarını kolaylaştırma, bireyler arası ilişkilerde iş birliği ve dayanışmayı, bütünleşmeyi sağlama çözümleri önleme gibi olumlu işlevleri vardır. Öte yandan değeri kalmamış olan bazı normları zorla yaşatmaya çalışmak, topluma yeniliğin girmesini engelleyici ve geciktirici rol oynamak gibi olumsuz işlevleri de vardır.

2. Aile Kurumu ve İşlevleri

Aile, evlilik, kan bağı veya evlatlık yoluyla birbirine bağlı bireylerden oluşan aralarında karşılıklı hak ve ödevler bulunan küçük toplumsal birimdir. Ailenin neslin devamını sağlama; sevgi, saygı, beğenilme ve sığınma gibi duygusal ihtiyaçlarının doyurulması; bireyin içinde yaşadığı toplumun değer ve normlarını öğrenerek topluma uyum sağlama; üyelerinin beslenme, barınma, korunma, ihtiyaçlarını karşılama işlevleri vardır.

Ailenin temelini evlilik oluşturur. Cinsler arasındaki ilişkileri düzenleyen ve hangi ilişkinin meşru olduğunu belirleyen kalıplaşmış ilişkiye evlilik denir. Evliliğin toplumsal, ekonomik boyutlarının yanında hukuki boyutu da vardır. Tarihsel süreçte evlilik biçimlerinde de farklılıklar görülmekle birlikte evliliklerin tipleştirilmelerinde en çok kullanılan ölçütler, eş seçimi, eş sayısı, soyun izlenmesi ve yerleşim yeri gibi ölçütler kullanılmıştır. Endogami, aynı sosyal kategorideki insanların evlenmesidir. Ekzogami ise farklı sosyal kategorideki insanların evlenmesidir. En önemli iki evlilik kalıbı eş sayısına göre: Poligami ve monogamidir. Poligami çokeşlilik, monogami tek eşliliştir. Çok eşlilikte bir erkek iki veya daha fazla kadınla evlenirse polijini, kadın çoğul evlilik yaparsa poliandri olarak adlandırılır. Çok sayıda erkekle evliliklere sıklıkla rastlanmaz. Yerleşim yerine göre evlilikler, ana yanı yerleşme söz konusu ise matrilokal, baba yanı yerleşme patrilokal, ayrı evde oturma neolokal adını alır.

Evlilikte taraflardan birinin veya her ikisinin kendi arzusu ile toplumda geçerli norm ve âdetlere göre evlilik birliğini sona erdirilmesine boşanma denir. Toplumun temeli olarak görülen ailenin çözülmesinin toplumda da çözülmeye yol açacağı düşüncesinden dolayı çoğu toplumlarda boşanma hayli zorlaştırılmıştır.

3. Aile Modelleri ve Akrabalık İlişkileri

Kararların alınış biçimine ve büyüklüğüne göre farklı aile modelleri vardır. Kadının

egemen olduğu, aile bireylerinin soyunun anayla belirlendiği aile matriarkal, erkeğin egemen olduğu, akrabalık bağlarının baba soyu tarafından belirlendiği aile patriarkal, kararların hem erkek hem de kadın tarafından alındığı aile ise demokratik aile olarak adlandırılır. Büyüklüğüne göre geniş, çekirdek, yeni geniş ve tek ebeveynli aile olarak adlandırılır. Akrabalık, bireyleri, kan bağı, evlilik, soy-sop ilişkileri ya da evlat edinme yoluyla birbirine bağlayan bir ilişkidir. Akrabalık, kan akrabalığı ve sıhri akrabalık olmak üzere ikiye ayrılır.

4. Toplumsal Hayatta ve Atatürkçülükte Kadın

Kadına biçilen kültürel roller ve kalıplar zaman zaman kadının toplumsal hayata etkin katılımını engellemiş, birtakım eşitsizliklerin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Batı'da kadın hareketleri ilk olarak 18. yüzyılda ortaya çıkmış, kadınlar, kendilerini dışlayan kamusal düzenlere tepki göstermişler, iş yaşamında yer alma yanında eğitim görme, seçme seçilme hakkı için mücadele etmişler ancak 19.yüzyılın sonlarında bazı kazanımlar elde edebilmişlerdir. Kadın hakları konusunda Batılıların ve dünyanın övündüğü şu anki yere Türk kadını asırlar öncesinden sahip olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk "Dünya üzerinde gördüğümüz her şey kadının eseridir." diyecek kadar kadının toplum ve medeniyet içindeki yerini takdir etmiştir.

5. Eğitim Kurumunun Önemi ve İşlevleri

Bireylerin toplum yaşamında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım eden süreçlerin tümü, eğitim kurumu olarak adlandırılır. Eğitimin kültürün devamı, toplumsal düzenin korunması gibi toplumsal işlevlerinin yanında, toplumun ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak, demokratik bireyler yetiştirme, meslek kazandırma, statü kazandırma gibi işlevleri de vardır.

Atatürk, eğitimin bütün yönleriyle ilgilenmiş, çevresindeki insanlara millî eğitimin önemini anlatmak için her fırsatı değerlendirmiş, eğitimde göz önünde tutulması gereken amaç ve ilkeleri açıklığa kavuşturmaya çalışmıştır.

6. Din Kurumunun Önemi ve İşlevleri

Din, insanın yaratıcı, diğer insan ve varlıklarla ilişkilerini düzenleyen ve hayatına yön veren, onlarla ilgili davranışlarına esas olacak kurallar bütününe verilen addır. Din içerdiği değerler ve kurallarla içinde yer aldığı toplumu, insanları etkiler. Sosyoloji din olgusunu toplumun bir parçası olarak ele alır, dinin toplum, toplumun da din üzerindeki karşılıklı etkilerini inceler. Değer yargılarında bulunmaksızın çeşitli dinlerde ortak olan öğeleri araştırır. Güven ve huzur sağlama, toplumsal kontrolü, düzeni ve dayanışmayı,

sosyalleşmeyi sağlama, toplumsal çözülmeyle önleme, toplumsal değişmeye aracılık etme gibi işlevleri vardır.

Laiklik, din ve vicdan özgürlüğünün bir arada bulunduğu, herkes için eşit adalet talebine uygun, devletin farklı anlayışların toplumda birlikte yaşamasını sağlamak amacıyla tarafsız kalmayı garanti eden bir siyasal düzenlemedir. Laiklik kavramı, çağdaş toplum yaşamında “dinden bağımsızlığı” ifade eder ancak laiklik “dinsizlik ya da dinin insan yaşamından kaldırılması” demek değildir. Atatürk, dinin siyasete alet edilmesine, din ve devlet işlerinin birbirine karıştırılmasına ve dini siyasete alet edenlere her zaman karşı olmuştur.

7. Ekonomi Kurumunun Önemi ve İşlevleri

Sınırsız insan ihtiyaçlarını mevcut kaynaklarla en kısa sürede, en az emekle, en akılcı (rasyonel) biçimde karşılamak amacıyla girişilen her türlü üretim, tüketim, değişim ve bölüşüm etkinliklerine ekonomi denir. Ana kavramlarından bazıları mal, hizmet, piyasa, arz, talep, fiyat, faydadır. Ekonomik hayatta yaşanan istikrarsızlıklar enflasyon (mal ve hizmetlerin fiyatlarının yükselmesi ve paranın satın alma gücünün düşmesi), deflasyon (fiyatların düşmesi ve paranın satın alma gücünün yükselmesi), devalüasyon (ulusal parasının değerinin altın veya yabancı ülke paralarına göre düşürülmesi) revalüasyon (ulusal parasının değerinin altın veya yabancı ülke paralarına göre yükseltilmesi) ve resesyona (durgunluk, ekonomik çöküş) olarak adlandırılır.

Ekonominin temel öğeleri, üretim, tüketim ve bölüşümdür. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla herhangi bir nesnenin yapısında, şeklinde veya yerinde bir değişiklik yaparak yeni bir şeyler elde etmeye üretim denir. Üretimin dört ana unsuru vardır: doğa (toprak), emek, sermaye (anamal) ve teşebbüs (girişim). İhtiyaçları karşılamak amacıyla üretilen mal ve hizmetlerden faydalanmaya ise tüketim denir. Üretim sonucu elde edilen gelirin üretime katılan unsurlar arasında paylaşılması da bölüşümdür.

Ekonomik sistemler, insanların sosyal hayatta karşılaştıkları ekonomik sorunlara çözüm bulma çabası olarak ortaya çıkmışlardır. Bunlar; Kapitalist, sosyalist ve karma ekonomi sistemlerdir.

8. Siyaset Kurumunun Önemi ve İşlevleri

Siyaset, bir topluluk içinde yaşayan insanların, ortak sorunlarını çözmek, kamusal hizmetleri görmek, ortak değerler üretmek, toplum olarak varlığını sürdürmek amacıyla oluşmuş kurumsal yapıdır. Kamu düzenini sağlamak, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almak ve adaleti sağlamak, ülkenin bağımsızlığını

millî çıkarları korumak gibi önemli işlevleri vardır. Temel kavramları birey, devlet, millet, egemenlik, iktidar, hak, özgürlük, eşitlik, adalet, meşruiyet vs. dir.

Siyasal yönetim, devlet işlerini ve toplumu düzene koyma, idare etme sanatı olarak ifade edilebilir. İnsanlık tarihi boyunca binlerce devlet kurulmuş ve her biri kendine özgü yönetim şekilleri ortaya koymuşlardır. İktidarın tek bir kişinin elinde olduğu yönetim biçimi monarşi, varlıklı ve sayıca küçük bir topluluğun siyasi iktidarı elinde tuttuğu yönetim şekli oligarşi, soylulardan oluşan bir zümrenin egemenliğine dayanan yönetim şekli aristokrasi, ülkenin din adamları sınıfı tarafından ve dinsel kurullarla yönetilmesi ise teokrasi adını alır.

İnsan hak ve özgürlüklerine dayanan yönetim biçimi demokrasidir. Bir toplumda demokrasinin gerçekleşebilmesi için düzenli ve güvenilir seçimlerin yapılması, halkın yönetime geniş çapta katılması, farklı düşüncelerin serbestçe ifade edilebilmesi, çoğunluğun kararına uyulması, azınlık haklarının korunması, herkesin eşit oy hakkına sahip olması, kişi hak ve özgürlüklerinin korunması gerekir. Demokrasinin tarihsel dönemlerde uygulanmış üç temel modeli vardır: doğrudan demokrasi, temsilî demokrasi ve katılımcı demokrasi. Doğrudan demokrasi, halkın yönetimle ilgili kararları kendisinin alması ve uygulaması demektir. Temsilî demokrasi, halkın, kendisini yönetecek temsilcileri seçmesi ve onlara yönetme yetkisini devretmesi demektir. Katılımcı demokrasi, halkın görüşlerini aracı olmadan sivil toplum kuruluşları gibi kendi oluşumları ile ifade etmesidir.

Atatürkçülük; Atatürk'ün görüşlerini, ülkü ve eserlerini eksiksiz öğrenip tam olarak gerçekleştirmek, yüceltmek ve aynı yoldan Türk ulusunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak için çalışmaktır. Atatürk ilkeleri birbirlerini tamamlayan bir bütündür ve Atatürkçülük, Türk ulusunun ortak eğilimlerinin simgeleşmiş bir biçimi olduğundan hiçbir siyasal ideoloji ve akımla açıklanamaz.

UYGULAMALARIN CEVAPLARI

1. UYGULAMA

1. Biyolojik işlev
2. Aile
3. Nesil
4. Toplumsal işlev

2. UYGULAMA

I.

1. Monogami, egzogami, neolokal
2. Patrilokal
3. Endogami
4. Monogami
5. Polijini
6. Poliandri
7. Matrilokal
8. Egzogami

II.

Egzogami, monogami, matrilokal

3. UYGULAMA

1. D
2. Y (Matriarkal)
3. D
4. D
5. Y (Ailede kararların alınış biçimi)
6. D
7. D

4. UYGULAMA

1. Sosyalleştirme
2. Atatürk
3. Gizli
4. Yaygın eğitim
5. Eğitim

5. UYGULAMA

1. Sosyoloji
2. Toplumsal davranış, toplumsal düzen)
3. Toplumsal bütünleşme
4. Laiklik
5. Din
6. Atatürk
7. Hukuk

6. UYGULAMA

I.

1. D
2. Y (Serbest maldır)
3. D
4. Y (Bireyin elindeki paranın gelir sayılması için üretim etkinliklerinde yer alınması sonucu elde edilmesi gerekir)
5. D
6. D
7. Y (kişi başına düşen millî gelir)

II.

1. Üretim, tüketim, bölüşüm
2. Kapitalizm
3. Piyasa
4. Değişim değerinin
5. Ekonomi
6. Mal, hizmet
7. Bilinçli

7. UYGULAMA

I.

1. D
2. Y (Meşruiyet)
3. D
4. Y (Baskıcı yönetim biçimlerindedir)
5. Y (Doğrudan demokrasi)
6. D

II.

1. Kuvvetler ayrılığı
2. Küçük toplumlar
3. Hümanizma
4. Bütünlük
5. Teokrasi, aristokrasi
6. Siyasi yönetim

2. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Çevrenin korunması, trafik kurallarının ihlal edilip edilmediğinin gözetlenmesi vs. konularında ve yönetimle ilgili şikayetlerin çözüme kavuşturulması amacıyla saygınlığını genel olarak kabul edilen gönüllü vatandaşlardan oluşan “ombudsman bürolarının” oluşturulması ve böylece halkın yönetimde daha aktif bir rol alması önerilmektedir.

Yukardaki açıklama hangi demokrasi uygulaması örneğidir?

- A) Doğrudan demokrasi
B) Katılımlı demokrasi
C) Temsilî demokrasi
D) Anayasal demokrasi
2. **Aşağıdakilerden hangisi sivil toplum kuruluşu değildir?**
- A) Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları (TCDD)
B) Türkiye Sanayi ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD)
C) Türkiye Tanıtma Vakfı (TÜTAV)
D) Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)
3. **Aşağıdakilerden hangisi katılımcı demokrasi sistemi araçlarından değildir?**
- A) Sivil toplum
B) Referandum
C) İş bölümü
D) Ombudsmanlık
4. Ekonomik sistemler, insanların toplumsal yaşamda karşılaştıkları ekonomi ile ilgili sorulara yanıt arama çabası sonucu oluşan örgütlenme sistemleridir.

Kâr esasına, özel mülkiyete ve serbest piyasa ekonomisine dayanan sistem aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Sosyalist sistem
B) Kapitalist sistem
C) Karma ekonomik sistem
D) Eşitlikçi sistem
5. Sınırsız insan ihtiyaçlarını mevcut kaynaklarla en kısa sürede, en az emekle, en akılcı (rasyonel) biçimde karşılamak amacıyla girişilen her türlü üretim, tüketim, değişim ve bölüşüm etkinliklerine ekonomi denir.
- Aşağıdaki ekonomi ile ilgili ifadelerden hangisi yanlıştır?**
- A) Ekonomiyi ilgilendiren yalnızca ekonomik mallardır.
B) Bir malın serbest veya ekonomik mal olması duruma göre değişebilir.
C) Fiyat malın değişim değerinin para ile ifadesidir.
D) Deflasyon paranın satın alma gücünün düşmesi olayıdır.

6. Aşağıdakilerden hangisi üretim değildir?

- A) Fırında undan ekmek yapma
- B) Fabrikada pamuktan iplik yapma
- C) Evde kömür ile ısınma
- D) İmalathanede zeytinden zeytinyağı elde etme

7. Laiklik ilkesi için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Devlet düzeninin akıl ve bilime göre düzenlenmesidir.
- B) İnanç, ibadet ve vicdan özgürlüğünün sağlanmasıdır.
- C) Din veya mezhep mensuplarının başka din veya mezhep mensuplarına karşı baskı ve zorbalığını önlemektir.
- D) Bireylerin dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanmasıdır.

8. Aşağıdakilerden hangisi dinin işlevlerinden değildir?

- A) Bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almak
- B) Toplumsal dayanışmayı sağlama
- C) Toplumsal kontrolü sağlama
- D) Güven ve huzur sağlama

9. Bir toplumda örgütlenmiş, görelî bir bütün oluşturan, düşünceler, davranışlar, değerler, normlar ve maddî ögeler (binalar, mallar vb.)bütününe ne ad verilir?

- A) Toplumsal statü
- B) Toplumsal kurum
- C) Toplumsal dayanışma
- D) Toplumsal iş bölümü

10. Aile, çocukların dil, konuşma ve davranış biçimlerini kazandığı ilk kurumdur. Çocuklar aile içinde yetiştikleri toplumun dilini öğrenerek konuşmaya başlarlar. Hangi davranışların olumlu hangilerinin olumsuz olduğunu yine aile içinde öğrenirler.

Bu parçada çocuğun gelişiminde, ailenin hangi yönüne vurgu yapılmaktadır?

- A) Ailenin sosyalleşmeye katkısı
- B) Ailenin biyolojik ihtiyaçlara katkısı
- C) Ailenin ekonomik ihtiyaçlara katkısı
- D) Ailenin psikolojik ihtiyaçlara katkısı

11. Ailelerin geniş aile, çekirdek aile, tekebeveynli aile şeklinde sınıflandırılmasında temel ölçüt aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kararların alınış şekline göre
- B) Oturulan yere göre
- C) Üye sayısına göre
- D) Eşin seçildiği gruba göre

12. Geleneksel toplumlarda görülen geniş aile tipi, sanayileşme ile birlikte yerini çekirdek aileye bırakmaya başlamıştır.

Bu gözlem aşağıdakilerden hangisinin bir kanıtı olabilir?

- A) Toplumsal etkileşimin
- B) Toplumsal çözülmenin
- C) Toplumsal dayanışmanın
- D) Toplumsal değişimin

13. Aşağıdakilerden hangisi eğitim kurumunun işlevlerinden biri değildir?

- A) Bireylerde rasyonel (akılcı) düşünmeyi geliştirir.
- B) Bireysel farklılıkları ortadan kaldırır.
- C) İnsanlara mesleki bilgi ve beceri kazandırır.
- D) Nitelikli iş gücünü yetiştirerek toplumun kalkınmasına katkıda bulunur

14. Bireyin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla, kasıtlı olarak, istendik yönde **değişiklik** meydana getirme sürecine ne ad verilir?

- A) Eğitim
- B) Ekonomi
- C) Siyaset
- D) Sosyalleşme

A	B	D	C	A	B	A	D	C	D	B	C	A	B	
14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	

2. ÜNİTE CEVAP ANAHTARI

SÖZLÜK

A-B

aidiyet :	Ait olma durumu, bir kişiye, bir topluma, bir aileye mensup olma
anaerkil:	Ana soyuna dayanan
ataerkil:	Baba soyuna dayanan
beşer:	İnsan

D-E-F

devletçilik:	Bir ulusun yönetimle ilgili ve ekonomik işlevlerinin devletçe bir bütün olarak yürütülmesi siyaseti ve öğretisi
empati:	Bir başkasının duygularını, içinde bulunduğu durum veya davranışlarındaki motivasyonu anlamak ve içselleştirmek
folklor:	Halkın kültür değerlerini (gelenekler, görenekler, töreler, inanışlar, müzik, oyunlar, danslar, giyim kuşam, el sanatları, anonim halk edebiyatı ürünleri vb.) derleyen, inceleyen ve yerine göre karşılaştırmalar yapan bilim dalı, halk bilimi. Halk oyunları ve dansları.

G-H

girişim:	İnsanların istekleri doğrultusunda üretim yaparken yeni teknoloji uygulayan, yeni ürün geliştiren ve mevcut pazarı genişleten ekonomik birim, teşebbüs.
hükümet:	Devlet işlerini yürütmekle görevli kuruluşlar ve kişiler. Siyasi iktidar.

I-İ

ıslah:	Daha iyi duruma getirme, düzeltme, iyileştirme.
imaj:	Görüntü

istiklâl: Bağımsızlık

işlev (fonksiyon): Bir yapının gerçekleştirebileceği ve onu başka yapılardan ayırt etme imkanı veren eylem türü ya da türleridir.

itikadi: İnançla, inanmayla ilgili

K-L

kirve: Sünnet olan çocuğun bütün masraflarını üstlendikten sonra sünnet sırasında çocuğu kucağına alarak elini, kolunu tutan ve bütün hayatı boyunca çocuk üzerinde babasına yakın hak taşıyan kimse

klan: Ortak bir atadan geldiklerine inanan, kendi aralarında evlenmeyen, hem ana, hem de baba çizgisine göre düzenlenmiş, birbirleriyle akraba, birden çok büyük ailenin bir araya gelmesi sonucu oluşan toplumsal birlik.

kutsal: Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken kabul görmüş; bozulmaması, dokunulmaması gereken, üstüne titrenilen değerler.

liberal: Özgürlük ve serbestlikle ilgili, serbest ekonomiden yana olan kimse.

-M-

medya: İletişim ve yayın organlarının tümü.

menba: Kaynak, pınar

muhalif: Bir tutuma, bir görüşe bir davranışa karşı olan aykırı görüşte olan.

O-Ö

ombudsman: Kamu denetçisi. İdarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevli kişi

örgün eğitim: Amaca göre hazırlanmış programlarla okul çatısı altında, belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireyler için yapılan düzenli eğitim.

R-S

rasyonel: Akla dayanan, akla uygun, ölçülü, hesaplı.

ritüel: Adet haline gelmiş

sosyal adalet: Toplumun çeşitli sınıfları arasında, özellikle millî gelirin dengeli bölüşümünün sağlanması, bireylerin belli olanaklara sahip olması için fırsat eşitliğinin sunulması.

sosyal yapı: İçinde toplumsal ilişkilerin, olayların olduğu, toplumsal grupların, kurumların yer aldığı; nüfus ile yerleşim tarzının biçimlendiği toplumsal varlık.

T-U

tüketim toplumu: Bir işe yarasın yaramasın, bir ihtiyacı karşılarsın karşılamasın, üretimin, asıl olarak satmak ve kâr elde etmek için yapıldığı; üretimde nitelik ve kaynakların boşa harcanmaması amacı göz ardı edilerek reklamcılık yoluyla bireylerin moda, heves ve alışkanlıklarının baskı altına alınarak “tüketmeyi istemeye” yöneltildiği toplum.

uzaktan eğitim: Öğrenci ile öğretmenin fiziksel olarak aynı ortamda olmaması durumunda kullanılan eğitim teknolojileri.

-Y-

yabancılaşma: Bireyin toplumsal, kültürel ve doğal çevresine uyumunun azalması

yaygın eğitim: Örgün eğitim imkânlarından yararlanmamış olanlara, gittikleri okuldan erken ayrılanlara veya meslek dallarında daha yeterli duruma gelmek isteyenlere uygulanan eğitim.

KAYNAKÇA

- Eliot, T.S. Kültür Üzerine Düşünceler, Çeviren: S. Kantarcıoğlu, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981.
- Dönmezer, Sulhi, Sosyoloji, Nihat Sayar Yardım Vakfı Yayını, İstanbul, 1978.
- Güngör, Erol, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1986.
- Gökalp, Ziya, Türkçülüğün Esasları, Hazırlayan: Mehmet Kaplan, Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1976.
- Göze, Ayferi, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2015
- Oğuz, Orhan, İktisada Giriş, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayını, İstanbul, 1992
- Ozankaya, Özer, Toplumbilimine Giriş, 'S' Yayınları, Ankara, 1984.
- Özkalp, Enver, Sosyolojiye Giriş, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1994.
- Sezal, İlhan, Sosyolojiye Giriş, Martı Kitap Yayınevi, Ankara, 2002.
- Taplamacıoğlu, Mehmet, Din Sosyolojisi, İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1963
- Topçu, Nurettin, Kültür ve Medeniyet, Hareket Yayınları, , İstanbul, 1970.
- Turhan, Mümtaz, Kültür Değişmeleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1994.
- Yücekök, Ahmet, Siyasetin Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi), Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987.
- Zeytinoğlu, Erol, Ekonomik Sistemler, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1985.

İNTERNET KAYNAKÇASI

- <http://web.itu.edu.tr/~yayla/tkm.pdf> (10.10.2018)
- <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/813/10326.pdf> (10.10.2018)
- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/219695> (11.10.2018)
- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/180039> (11.10.2018)
- <http://w3.gazi.edu.tr/~iarslan/kulturvemedeniyet.pdf> (12.10.2018)
- <http://www.gefad.gazi.edu.tr/download/article-file/77364> (12.10.2018)
- https://www.researchgate.net/publication/322702131_Hofstede'nin_Kulturel_Boyutlari (13.10.2018)
- <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/BENG%C4%B0SU-Hatice-ESTET%C4%B0K-YA%C5%9EAM.pdf> (11.10.2018)
- <http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/25.php> (14.10.2018)
- https://www.researchgate.net/publication/310243275_CEMIL_MERIC'IN_MEDENIYET_TELAKKISI (19.12.2018)
- http://www.ctad.hacettepe.edu.tr/7_13/5.pdf (16.10.2018)
- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/4239> (20.10.2018)
- <http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/ATAT%C3%9CRK-K%C3%9CLT%C3%9CR-D%C4%B0L-VE-TAR%C4%B0H-Y%C3%9CKSEK-KURUMU.pdf> (23.10.2018)
- http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/ali_gocer_dil_kultur_iliskisi.pdf (23.10.2018)
- <http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt11/sayi2/251-258.pdf> (01.11.2018)
- <http://www.bingol.edu.tr/media/256862/1KURUMLARA-GENEL-BAKiS.pdf> (02.11.2018)
- <http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/G%C3%B6zde%20DALAN%20POLAT%20-%20Global%20Culture.pdf> (04.11.2018)
- https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/164/alakus.htm (08.11.2018)

- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/165786> (10.11.2018)
- http://ktp.isam.org.tr/pdfdrg/D02535/2009_VII_14/2009_VII_14_SIMSEKH.pdf (11.11.2018)
- <http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/cabir-bin-hayyan> (12.11.2018)
- <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/772/9830.pdf> (14.11.2018)
- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/70285> (16.11.2018)
- <http://eski.bingol.edu.tr/media/261497/3ailekurumu.pdf> (18.11.2018)
- http://www.aep.gov.tr/wp-content/uploads/2012/10/01_02_evlilik_ve_aile_hayati.pdf (19.11.2018)
- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/150233> (20.11.2018) <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1286/1885.pdf> (20.11.2018)
- <https://ailetoplum.aile.gov.tr/uploads/pages/indirilebilir-yayinlar/79-turkiye-bosanma-nedenleri-arastirmasi-2014.pdf> (22.11.2018)
- <http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/7155/286521.pdf?seq> (23.11.2018)
- <http://openaccess.ogu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11684/703/14.08.2014%20emel%20ad%C4%B1g%C3%BCzel%20tez%20bitmi%C5%9F%20hali.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (24.11.2018)
- https://www.jasstudies.com/Makaleler/2239912_g%C3%BCnd%C3%BCzahmet_129-148_5-5_T.pdf (02.12.2018)
- https://www.researchgate.net/publication/318939763_Turk_Toplumsal_Hayatinda_Kadinin_Varliginin_Tarihsel_Eksende_Sorgulanmasi (03.12.2018)
- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/417362> atatürk ve kadın (04.12.2018)
- <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Burhan-G%C3%96KSEL-Atat%C3%BCrk-ve-Kad%C4%B1n-Haklar%C4%B1.pdf> (04.12.2018)
- <https://www.edevlet.net/orgun-egitim-uzaktan-egitim-ikinci-ogretim-acik-ogretim/> (05.12.2018)

- <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423910385.pdf> 06.
(12.2018)
- http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D03296/2004_2/2004_2_KESKINYM.pdf
(06.12.2018)
- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/157364> (06.12.2018)
- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/10073> (07.12.2018)
- http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturkcu_dusunce_sistemi_laiklik.pdf (08.12.2018)
- <http://ww3.ticaret.edu.tr/ratabay/files/2013/01/ekonomi-part-I-ve-II-PPT.pdf>
(09.12.2018)
- <http://akademik.adu.edu.tr/bolum/sokeisletme/ekonomi/webfolders/files/EKONOM%C4%B0N%C4%B0N%20%C4%B0LKELELER%C4%B0%20I%20Ders%20Notlar%C4%B1.pdf> (10.12.2018)
- http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/ormanmuhendisligi_9fbc9.pdf (11.12.2018)
- <http://www.consumeracademy.gov.tr/data/57fcf16d1a79f733f07ab6f6/T%C3%BCketici%20Profili,%20E%C4%9Filimleri%20ve%20Davran%C4%B1%C5%9Flar%C4%B1%20Analizi.pdf> (12.12.2018)
- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/203418> (14.12.2018)
- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/346558> (15.12.2018)
- <http://eski.bingol.edu.tr/media/264071/7siyasetkurumu.pdf> (16.12.2018)
- <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-11/ataturkcu-ideoloji-ve-cagdas-ideolojiler>
(17.12.2018)
- http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/12_42.pdf (17.12.2018)
- https://www.researchgate.net/publication/318883914_IDEAL_BIR_SIYASAL_YONETIM_ARAYISI_ve_ANAYASAL_DEMOKRASI (18.12.2018)

GÖRSEL KAYNAKÇA

- <https://islamansiklopedisi.org.tr/mevlevi-ayini> (10.10.2018)
- www.anadolu.edu.tr (10.10.2018)
- http://herkesicinalanya.org/Haberler-Duyurular/ALANYA_BELEDIYESI_BU_YIL_7-_KEZ_SUNNET_ORGANIZASYONU_YAPTI/569 (12.10.2018)
- <https://yenisiyasetkulturu.com.tr/anadolu/> (20.10.2018)
- <https://www.bilgitimi.com/icinde-yasadigimiz-kulturun-ozellikleri-nedir.html> (20.10.2018)
- <https://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodokuman/8645> (20.10.2018)
- <https://www.kulturportali.gov.tr/> (01.11.2018)
- <http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/adana/merkez/muharrem-ayi-asureyle-bereketlendi-40968765> (01.11.2018)
- http://www.ata.tsk.tr/07_gorseller/foto.html (01.11.2018)
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/minyatur> (16.11.2018)
- <https://www.turkedebiyati.org/gokturk-yazitlari-orhun-abideleri/> (18.11.2018)
- <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-12750/geleneksel-el-sanatlari.html> (23.11.2018)
- <http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/peri-bacalari-arasinda-bir-varmis-bir-yokmus-40786438> (16.11.2018)
- https://www.sultangazi.bel.tr/tr/guncel-haberler/sultangazi-de-alti-cirit-heyecani_3709 (18.11.2018)
- <https://www.ismek.ist/tr/branslar.aspx?branscode=282> (16.11.2018)
- ilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/karagoz-kahve-cinicilik-ulkemizin-somut-olmayan-kulturel-mirasi (18.11.2018)
- <http://www.pointhaber.com.tr/bilecikte-dosek-uzerinde-kina-gecesi-gelenegi-16869.html> (23.11.2018)
- <http://www.uchisar.bel.tr/29-ekim-cumhuriyet-bayrami-uchisarda-coskuyla-kutlandi-2/> (24.11.2018)
- <http://www.kampushaber.sakarya.edu.tr/?p=6560> (23.11.2018)
- <https://www.haber20denizli.com/haber-manisa-sharp039-da-mesir-sacildi-82894.html> (24.11.2018)
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-sina> (24.11.2018)

- <https://www.ilimvemedenyet.com/ali-kuscu-kimdir-hayati-ve-eserleri.html> (24.11.2018)
- <http://img.eba.gov.tr/580/746/4b4/04e/88f/134/6f5/8eb/5d0/575/7d7/bc4/87c/1b4/001/5807464b404e88f1346f58eb5d05757d7bc487c1b4001.jpg> (24.11.2018)
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/biruni> (24.11.2018)
- <https://soc.ihu.edu.tr/ana-sayfa/ibn-haldun/> (24.11.2018)
- <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/dunyadaki-en-garip-10-dinsel-toren/2> (17.12.2018)
- <http://www.milliyet.com.tr/Bu-kabilede-cinsel-iliski-icin-kadinlarin---molatik-6186/?Sayfa=19> (17.12.2018)
- https://www.yeniakit.com.tr/kimdir/%C5%9Şerife_Bacı%C4%B1 (17.12.2018)
- <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/cumhuriyetin-91-inci-yilinda-91-sembol-kadin-27477796> (18.12.2018)
- <http://www.kayseribusam.com/wp-content/uploads/2018/11/1.-Fatma-Bac%C4%B1-ve-Bacıyan-%C4%B1-Rum-Prof.-Dr.-Mustafa-Keskin-8-11.pdf> (18.12.2018)
- <https://www.cnnturk.com/yurttan-haberler/trabzon/bahar-ayi-geldi-karadenizli-kadinlar-tarlaya-girdi> (14.12.2018)
- <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/anitkabirde> (14.12.2018)
- <http://www.seydikemerpostasi.com/tr/genel/seydikemer-halk-egitim-merkezi-ogrenmenin-yasi-yok-dedirtti/> (12.12.2018)
- <http://www.hakkari.pol.tr/Sayfalar/TDP/tdpnedir.aspx> (12.12.2018)
- <http://www.atam.gov.tr/fotograflar/milli-mucadele-donemi> (14.12.2018)
- <https://www.turkishnews.com/tr/content/2013/03/30/ataturkun-islam-dinine-hizmetleri/> (12.12.2018)
- <https://www.haberturk.com/tesk-ten-tuzak-indirim-tepkisi-1750143-ekonomi> (15.12.2018)
- <http://ekonomiatlasi.com/enflasyon-orani> (15.12.2018)
- <http://www.abstraktdergi.net/kategori/dosyalar/> (14.12.2018)
- <http://cografyaharita.com/turkiye-nufus-haritalari.html> (09.12.2018)
- <https://www.hukukpolitik.com.tr/2017/08/03/eski-yunan-yargi-sistemi-mo-iv-yuzyilda-atinada-yargiclar-mahkemeler/> (09.12.2018)

Listede yer almayan görseller görsel tasarımcı tarafından hazırlanmıştır.